

Violența Bazată pe Gen în Școlile din România, Moldova și Ucraina

RAPORT DE CERCETARE, 2022

Proiect derulat de:

Terre des hommes

Srijin copiilor.

Proiect derulat de:

Cercetarea și raportul au fost realizate de către:

Bogdan Borș și Denisa Leonte, cu sprijinul Elena Cofaru, Ana Vlădescu, Alina Dumitru, Marius Cernușca, Teodora Rebeja, Liliana Astrahan, Serhii Dakhno, Anastasia Nepran, și Olga Dombrovska.

Coordonator: Bogdan Borș, Sociolog, Quality & Accountability Coordinator

Material realizat cu sprijinul financiar Active Citizens Fund România, program finanțat de Islanda, Liechtenstein și Norvegia prin Granturile SEE 2014-2021. Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Granturilor SEE și Norvegiene 2014-2021; pentru mai multe informații accesați www.eeagrants.org

Material realizat în cadrul proiectului ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței! Pentru mai multe informații despre proiect, accesați: <https://www.tdh.ro/ro/activ-actiunea-impotriva-violentei>

CUPRINS

Cuvânt înainte	6
Introducere	7
Obiectivele studiului	8
Despre ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!	10
Metodologia studiului ACTIV	10
Secțiunea I - Violența în școli	12
Violența în școlile din România, Moldova și Ucraina	12
Violența în școlile din proiectul ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!	14
Metodologie	14
România	15
Moldova	16
Ucraina	16
Observații și concluzii	16
Detalii despre violența în școlile din proiectul ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!	17
Metodologie	17
Frecvența violenței, locuri periculoase și locuri cu nivel de siguranță crescut/sigure	17
Martori ai situațiilor de violență și reacțiile acestora	17
Reacții din partea părinților și neîncrederea față de profesori	18
Secțiunea II - Violența bazată pe gen	19
Influența Genului în România, Moldova și Ucraina	20
România	20
Moldova	21
Ucraina	21
Metodologia	22
Violența împotriva fetelor și băieților din școlile ACTIV	22
Violența de gen împotriva fetelor	24
România	24
Moldova	24
Ucraina	24
Factorii de gen din violența împotriva fetelor	25
Violența de gen împotriva băieților	27
România	27

Moldova	27
Ucraina	27
Factorii de gen din violența împotriva băieților	27
Detalii despre violența bazată pe gen	29
Secțiunea III - Cauzele violenței și conturarea profilurilor de agresor și victimă	30
.....	
Metodologie	31
Profilul Agresorului	32
Cauze familiale	32
Factori individuali	35
Cauze școlare	35
Contextul social	35
Profilul Victimei	36
Victima „facilă”	37
Victima „diferită” de ceilalți	37
Victimă sau agresor?	38
Secțiunea IV - Abordarea violenței între tineri în școli.....	39
Cadrul legal cu privire la abordarea violenței în școli	39
Abordarea violenței în curriculumul școlar	40
Consilieri școlari și servicii de mediere de conflicte	41
Regulamentul intern și procedurile de sesizare a violenței în școli	41
De la teorie la practică și aplicarea sancțiunilor	42
Prevenirea și gestionarea violenței în școlile ACTIV	42
Metodologie	42
Elemente recurente de abordare a violenței în școlile ACTIV	43
Raportarea cazurilor de violență	44
Strategiile de prevenție ale violenței	44
Cum intervin profesorii în cazuri de violență	45
Secțiunea V - Analiza Datelor Cantitative - Elevi	47
Metodologie	47
Scorul nivelului de acord.....	47
Categoría I. Perspective de Martor	48
Categoría II. Perspective de Gen	49
Categoría III. Perspective asupra Violenței	54
Categoría IV. Altele	56

Secțiunea VI - Analiza datelor cantitative - Profesori.....	59
Metodologie	59
Scorul nivelului de acord.....	59
Categoría I. Perspective de Gen	60
Categoría II. Perspective asupra Violenței	62
Categoría III. Altele	63
Concluziile studiului	66
Violența în școli.....	66
Abordarea violenței	67
Violența bazată pe gen	69
Profilul agresorului și al victimei	70
Recomandări.....	71
Anexe	73
Anexa 1- Ghidul moderatorului FGD pentru elevii consultați.....	73
Anexa 2- Ghidul moderatorului FGD pentru profesorii consultați	79
Anexa 3 – Fisa pentru analiza FGD elevi consultați.....	85
Anexa 4 – Fișa de analiză FGD profesori consultați	87
Anexa 5 – Chestionar pentru colectare de informații cu privire la contextul fiecărei țări.....	90
Anexa 6- Colectarea informațiilor inițiale.....	95
Bibliografie	99

Cuvânt înainte

Pentru foarte mulți copii, realitatea de zi cu zi include expunerea la forme de violență care le afectează parcursul de dezvoltare psihologică și fizică. Copiii reprezintă o categorie vulnerabilă a populației, necesitând protecție și ajutor atunci când se observă probleme în mediul în care cresc. În mod critic, expunerea la violență nu le afectează doar integritatea psihică și fizică în copilărie, ci are capacitatea de a le afecta însăși *potențialul*.

Astfel, un copil care crește într-un mediu ostil (fie la școală, acasă sau în societatea largă) poate să resimtă efectele acestuia în perioada adultă. Datorită conexiunii intime dintre experiențele din perioada de dezvoltare și comportamentele exprimate ca adult, violența poate fi perpetuată într-un ciclu repetitiv, afectând generație după generație. Pentru a întrerupe acest ciclu negativ sunt necesare intervenții axate pe incluziune și empatie, pe comunicare și dezvoltarea capacităților de aplanare a conflictelor. Emoțiile negative asociate unor experiențe cu potențial distructiv pot de asemenea otrăvi comunități întregi, negând dreptul la a nu simți frică, producând instabilitate și împănâtenind lipsa de siguranță simțită de mult prea mulți. În particular, violența bazată pe gen produce efecte cu dimensiuni negative multiple: cimentarea stereotipurilor de gen, propagarea unor forme de abuz cu specific sexual și limitarea opțiunilor de liberă alegere ale copiilor fiind doar câteva dintre ele.

Conceptualizarea experiențelor negative trăite în copilărie sub formă de influență directă asupra viitorului i-a motivat pe partenerii din prezentul consorțiu în a iniția acest studiu, analizând specific modurile în care se manifestă violența în școli. Prin parteneriatul cu 25 de școli din România, Moldova și Ucraina, am căutat informații cruciale și de actualitate: cum se manifestă violența în școli, cum este aceasta percepută de profesori și elevi, care sunt posibilele cauze ale acesteia și cum este aceasta influențată/percepută în funcție de gen. În acest proces am fost ajutați de profesorii cu care am lucrat, îndrumați de copiii care s-au deschis față de noi și inspirați de posibilitatea reală a schimbării.

Terre des hommes este o instituție care are la centru protecția copilului, protecție pe care o considerăm crucială indiferent de gen. Știm că se poate face progres și lucrăm astfel încât lucrurile să se schimbe. În cuvintele lui Antoine de Saint-Exupéry, scriitorul după a cărei operă a primit organizația numele: „*Ceea ce îl salvează pe om este să facă un pas. Apoi încă un pas.*”

Prezentul studiu reprezintă un pas făcut în direcția întreruperii ciclului negativ. Sperăm ca informațiile prezente să influențeze implementarea de bune practici în școli, atât la nivelul cadrelor didactice și al structurii școlare, precum și la nivelul elevilor. Dorim și sperăm ca următorii pași să fie făcuți de toți actorii implicați în și responsabili de siguranța și binele copiilor: profesori, părinți, instituții publice și private, organizații non-guvernamentale. Cu toți făcând pași înspre același scop - protecția și siguranța copiilor – avem șansa de a schimba lucrurile în bine și de a crește o societate incluzivă, diversă și empatică.

Introducere

Proiectul de cercetare *Violența Bazată pe Gen în Școlile din România, Moldova și Ucraina* reprezintă una dintre primele încercări internaționale de a investiga sistemic și comparativ fenomenul violenței bazate pe gen (VBG) la nivelul Europei de Est, prin intermediul analizei situației cu elevii și profesorii lor din ciclul gimnazial a celor 25 de școli partenere în cadrul proiectului **ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!**

Proiectul este derulat de către *Fundația Terre des hommes din România*, în parteneriat cu reprezentanța *Fundației Terre des hommes din Moldova și Terre des hommes din Ucraina*, și beneficiază de o finanțare în valoare de 194.067 euro, prin programul **Active Citizens Fund România**, finanțat de Islanda, Liechtenstein și Norvegia prin **Granturile SEE 2014-2021**. În proiectul ACTIV (cu o durată de doi ani) vom aborda problema VBG în 25 de școli prin activități adresate către 375 de profesori și 250 de elevi din școlile din România, Republica Moldova și Ucraina. Raportul de față reprezintă un prim pas în această direcție, oferindu-ne o înțelegere mai clară a cum arată VBG în Europa de Est.

Violența școlară este un fenomen deosebit de răspândit în România, Moldova și Ucraina. Școala, o instituție ce ar trebui să reprezinte un mediu armonios atât pentru învățat cât și pentru activități sociale, ajunge uneori să fie un mediu ostil, conflictual și care, inevitabil, modelează într-un fel sau altul modul în care un copil se va maturiza. Devine astfel imperativ să se acționeze la acest nivel pentru a contracara efectele negative ale unui mediu lipsit de siguranță.

Violența bazată pe gen este un tip de violență specifică care se referă la actele dăunătoare îndreptate împotriva unei persoane pe baza genului său. VBG sunt acte de violență preponderent îndreptate împotriva fetelor sau băieților, care de obicei își au rădăcinile în **normele sau stereotipurile de gen**. VBG este o încălcare gravă a drepturilor omului și o problemă de sănătate și protecție care pune în pericol viața. Se estimează că una din trei femei se va confrunta cu violență sexuală sau fizică în timpul vieții¹.

VBG poate avea loc atunci când un băiat sau o fată se **distanțează de normele sau stereotipurile de gen** care îi sunt aplicate. De exemplu, o fată poate deveni ținta bullyingului pentru că nu prezintă caracteristici atribuite în mod tradițional femeilor, precum în cazul în

Genul este conceptul care descrie diferențele *construite social* dintre femei și bărbați, pe parcursul vieții acestora.

Stereotipurile de gen fac referire la o viziune generalizată sau o preconcepție despre *atributele sau caracteristicile*, sau despre *rolurile* pe care le au sau ar trebui să le aibă sau să le îndeplinească femeile și bărbații.

Normele de gen se referă la *convingerile sau așteptările* unei persoane cu privire la ceea ce fac alții într-o anumită situație, ceea ce este aprobat sau dezaprobat din punct de vedere social, în ceea ce privește genul.

¹ UNHCR, *Gender-based Violence*;

care nu se îmbracă, nu arată, sau nu se comportă suficient de “feminin”.

Pe de altă parte, normele sau stereotipurile de gen pot **susține comportamente violente**. Având în vedere că normele de gen pentru bărbați le solicită elevilor de sex masculin să își rezolve singuri problemele, încurajând violența fizică, acestea conduc la numeroase abuzuri fizice în rândul băieților. Considerând că normele de gen portretizează femeile într-o oarecare subordonare bărbaților, ele devin mai susceptibile comportamentelor sexuale dăunătoare din partea elevilor de sex masculin.

Violența bazată pe gen poate avea nenumărate **efecte negative** asupra victimei, familiei și societății, deoarece astfel de percepții ajung să fie perpetuate atât pe termen scurt cât și pe termen lung. Tipologiile comportamentale aferente violenței de gen ajung să fie transmise de la o generație la alta, violența devenind un drept al agresorului și o obișnuință a victimei, transformând abuzurile la nivel individual într-o realitate imutabilă și de neschimbat pentru foarte multe persoane.²

La începutul **adolescenței**, așteptările legate de rolurile de gen joacă un rol important în modelarea strategiilor tinerilor pentru a se integra și a fi acceptați. Deși așteptările legate de rolurile de gen pot oferi o anumită structură în relația cu ceilalți în această perioadă de tranziție stresantă, ele tind să fie aplicate prin tactici abuzive, cum ar fi bullyingul și hărțuirea bazată pe gen.

Adolescența este un **punct cheie în dezvoltarea** copiilor pentru a atinge grade succesive de maturizare psihologică, tinerii beneficiind de un nivel mai mare de plasticitate neuronală decât adulții. În această perioadă critică, orice intervenție care dorește să aducă schimbări are cea mai mare șansă de succes, beneficiind de capacitatea intrinsecă a copiilor de a se re-modela conform unor exemple mai bune oferite și a unor soluții implementate, negând sau minimizând astfel influența unor medii formale negative.³

Devine astfel imperios necesar să aducem schimbări pozitive asupra VBG în mediul școlar încă de la această vârstă, la nivel de atitudine și comportament din partea elevilor adolescenți și la nivel de strategii de prevenire și combatere a violenței prin intermediul cadrelor didactice.

Obiectivele studiului

VBG în școli este un fenomen răspândit, însă literatura de specialitate internațională care acoperă acest aspect este foarte limitată. În timp ce violența în școli în general a primit o atenție vastă în ultimul timp atât în România, Moldova, cât și Ucraina, VBG a fost foarte rar inclusă în astfel de studii. Astfel, *Violența Bazată pe Gen în Școlile din România, Moldova și Ucraina* își propune următoarele:

² Bonea, G.V, *Violența bazată pe gen: abordări teoretice esențiale*, (2020);

³ The University of Chicago Press Journals, *Brain Development and Physical Aggression How a Small Gender Difference Grows into a Violence Problem*;

- Să înțeleagă cum arată VBG în școlile din Europa de Est;
- Să identifice elementele cheie care creează și perpetuează VBG;
- Să aprofundeze care sunt cele mai răspândite tipuri de violență, indiferent de gen, incluzând cyberbullyingul și comportamentul sexual dăunător, care sunt rareori surprinse în studiile mai vechi;
- Să contureze elementele cele mai comune în profilul unui agresor și a unei victime;
- Să observe care sunt strategiile principale de abordare (prevenție și intervenție) a violenței în școli;
- Să informeze părinții, profesorii și ONG-urile pentru a înțelege problema VBG și pentru a construi soluții în combaterea ei;

Raportul este astfel împărțit în **6 secțiuni** principale:

Secțiunea I - Violența în școli ne prezintă care sunt cele mai importante tipuri de violență: **abuzul fizic** – care include bătaie, **bullyingul** – hărțuiri, intimidări sau agresiuni, **cyberbullyingul** – noi metode de hărțuire în mediul online, și **comportamentul sexual dăunător** - expresii sexuale explicite sau atingeri nepotrivite. Clasificate pe **niveluri de severitate**, observăm care sunt cele mai prevalente tipuri de violență în România, Moldova și Ucraina. De asemenea, secțiunea ne prezintă diverse detalii despre violența în școli: unde și cât de des se petrec actele de violență, precum și reacțiile elevilor de a se implica în rezolvarea conflictelor, de a spune profesorilor sau părinților, sau de a nu face nimic.

Secțiunea II - Violența bazată pe gen răspunde la întrebări importante pentru oricine vrea să cunoască procesul prin care genul unui elev atrage tipuri diferite de violență: Ce este **genul** și cum afectează el violența în România, Moldova și Ucraina? De ce **băieții** sunt în continuare afectați preponderent de **abuzurile fizice**? De ce sunt **fetele** mai expuse la **cyberbullying** și **violență sexuală**? Cum diferă **bullyingul** în funcție de genul elevului?

Secțiunea III - Cauzele violenței și conturarea profilurilor de agresor și victimă ne ajută să înțelegem care sunt **cauzele familiale**, **factorii individuali**, **cauzele școlare** și **contextul social** care favorizează comportamentele agresive ale tinerilor, ajutând la conturarea **unui profil al agresorului**. **Profilul victimei** este relevat prin două tipologii, victima „facilă” și victima „diferită” de ceilalți.

Secțiunea IV - Abordarea violenței între tineri în școli prezintă **mecanismele de raportare** și de **prevenție** a violenței în școlile consultate. Analiza face referire la elemente ce țin de contextul celor 3 țări, cum sunt reglementate anumite mecanisme în școli din punct de vedere legal și ce aspecte sunt gestionate la nivel local. Din acest punct de vedere, se pot sesiza diferențe în felul în care cazurile de violență sunt abordate în școli în funcție de țară.

Secțiunile V și VI - Analiza datelor cantitative urmărește aceleași traiectorii ca restul studiului, însă în baza analizei unor date cantitative: **perspective de martor** - felurile în care tinerii consideră de cuviință că trebuie să reacționeze în cazul în care sunt martorii unui conflict între colegi; **perspective de gen** - perspectivele tinerilor și a profesorilor legate de stereotipurile de gen; **perspective asupra violenței** - modul în care tinerii și profesorii lor privesc violența; și **altele** - alte aspecte care fac referire la violența dintre tineri și violența bazată pe gen în școli. Analiza evidențiază anumite

aspecte conturate în secțiunile anterioare, însă scoate în evidență, de asemenea, noi perspective.

Despre ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!

Proiectul **ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!** își propune schimbarea climatului școlar și reducerea violenței bazate pe gen, prin abordarea cauzelor sale structurale: norme sociale, stereotipuri, prejudecăți, sau lipsa procedurilor instituționale de intervenție. **Cum vom proceda pentru a aduce schimbări în climatul școlar?**

1. În primul rând vizăm o înțelegere mai bună a normelor sociale, stereotipurilor, prejudecăților care stau la baza atitudinilor negative care duc la violențe bazate pe gen. Raportul de față este rezultatul acestui demers, realizat prin organizarea de consultări ale copiilor și cadrelor didactice din școlile partenere din România, Moldova și Ucraina.

2. Proiectul se va adresa unui număr de **250 elevi**, cu vârste între **11-15 ani**, cu o proporție egală de gen, din 25 școli: 15 din **România** (din județele Olt, Gorj, Dolj, Bacău și București), 5 din **Moldova** (din raioanele Florești, Fălești, Soroca, Nisporeni și Edineț) și 5 din **Ucraina** (din regiunile Donețk și Lugansk). Aceștia vor fi implicați în toate etapele proiectului, în faza de analiză a situației (prezentată în cadrul acestui raport), identificare și conturarea de răspunsuri pentru VBG, precum și în implementarea de acțiuni concrete. În acest sens, Comitete Consultative ale Copiilor vor fi create în fiecare școală, iar acestea se vor reuni de mai multe ori pentru a dezvolta și implementa inițiative pentru combaterea VBG. Părinții, personalul școlar și membrii ai comunității vor participa la prezentarea inițiativelor co-create de elevi și la campanii de conștientizare prin care toți cei implicați vor înțelege mai bine rolul critic pe care îl au în reducerea violenței de gen în școli.

3. Pe de altă parte, **375 de cadre didactice** vor participa la analiza situației și vor beneficia de formări. Cadrele didactice își vor consolida competențele și vor dezvolta atitudini favorabile privind egalitatea de gen, transformând climatul școlar din cele 25 de școli vizate de proiect, într-un mediu ce promovează respectul, non-discriminarea, egalitatea de șanse și tratament echitabil.

Metodologia studiului ACTIV

Studiul a fost realizat în **25 de școli**: 15 din România, 5 din Moldova și 5 din Ucraina. Studiul a fost realizat în baza a două discuții de tip focus grup (Focus Group Discussion – FGD) per școală, una cu profesorii și alta cu elevii, cu o durată de aproximativ 2 ore fiecare. La FGD-uri au participat 113 elevi și 78 profesori români, 86 elevi și 73 profesori moldoveni, 73 elevi și 66 profesori ucraineni.

Toate FGD-urile au urmat o structură comună în toate cele trei țări, urmărind să identifice atât **calitativ** cât și **cantitativ** exemple de violență și de violență bazată pe gen (VBG) împotriva fetelor și băieților, elementele de gen (norme și stereotipuri) care influențează aceste VBG, cauzele violenței și conturarea elementelor specifice pentru elevii agresori și cei victimă, precum și modurile în care violența este abordată în școli. Puteți consulta *Ghidurile de moderatori* în Anexele 1 și 2.

Pentru **analiza datelor** calitative sustrate din *Fișele de analiză* (Anexele 3 și 4) completate per școală s-a utilizat metoda analizei de conținut, menită să organizeze și să extragă elemente semnificative din datele colectate și să tragă concluzii realiste pe baza acestora. Pentru analiza datelor cantitative s-au folosit metode de analiză statistică.

Fiecare secțiune a acestui raport conține o parte care detaliază metodologia specifică acelei secțiuni, acoperind metodele de colectare și analiză a datelor. Aceste secțiuni nu oferă doar informații despre felul în care a fost realizat studiul, ci prezintă detalii importante pentru cititor, ajutându-l să înțeleagă analiza fiecărei secțiuni.

Metodologia de cercetare a fost creată în baza literaturii de specialitate pe violență și VBG. Informațiile generale colectate de experții *Terre des hommes* în legătură cu aceste fenomene în România, Moldova și Ucraina sunt prezentate în fiecare secțiune, oferind o perspectivă mai largă asupra situațiilor din cele trei țări. Fiecare secțiune creionează apoi rezultatele analizei rezultatelor FGD-urilor din cele 25 de școli partenere în proiectul ACTIV. Citatele prezentate în text cu fontul *italic* reprezintă mărturiile participanților la acest studiu, fiind specificat dacă aparțin unui (*elev*) sau unui (*profesor*).

Secțiunea I - Violența în școli

Violența în școlile din România, Moldova și Ucraina

Violența școlară este orice manifestare a violenței care are loc în mediul școlar, fiind una dintre cele mai vizibile forme de violență împotriva copiilor. Aceasta descrie acte de violență care perturbă parcursul academic al copiilor și au un efect negativ asupra elevilor, școlilor și comunității în general.⁴ Violența în cadrul școlii poate lua numeroase forme, care sunt încadrabile în patru tipuri principale de violență: **abuzul fizic** – altercațiile fizice dintre elevi, **bullyingul** – comportamente intenționate de intimidare, terorizare, etichetare sau batjocură, **cyberbullyingul** - același tip de comportamente însă propagate în mediul online, și **comportamentul sexual dăunător** – care însumează diverse tipuri de agresiuni sexuale.

Toate aceste tipuri de violență îi afectează pe tinerii din România, Moldova și Ucraina. România se află printre primele 5 țări din Europa în ceea ce privește violența școlară împotriva copiilor. Potrivit unor statistici ale Ministerul Educației Naționale pentru 2016-2017, procentul cazurilor de violență școlară a ajuns până la 57% (în cazul copiilor cu vârste cuprinse între 11-15 ani). În Republica Moldova, *UNICEF* raportează că aproape fiecare al doilea adolescent cunoaște un coleg care suferă de bullying la școală. Potrivit *UNICEF* Ucraina, în 2017, 24% dintre copii au fost victime ale violenței în școli.⁵

Abuzul fizic

Împingerea intenționată dintre elevi este cea mai des întâlnită formă de violență în școlile românești, fiind raportată de 68% dintre elevi. Loviturile folosind diferite părți ale corpului afectează de asemenea aproximativ 37% dintre elevii români.⁶ Ca parte dintr-un studiu realizat de *La Strada-Ukraine* cu sprijinul *UNICEF*, menit să prevină și să combată violența în instituțiile educaționale, elevi din 60 de școli din orașele Donetsk și Lugansk au răspuns la o serie de chestionare. Rezultatele studiului ne dezvăluie că 37% dintre elevi au afirmat că majoritatea conflictelor dintre elevi au dus la violență fizică.⁷

Bullying

Un studiu realizat de *Salvați Copiii România* în 2016 ne arată că **bullyingul** în rândul copiilor este un comportament comun și des întâlnit în școlile românești. Astfel, 24% de respondenți au afirmat că au fost făcuți de rușine/au fost umiliți la școală, 37% au afirmat că au fost răspândite bârfe/zvonuri despre ei la școală, 80% au fost prezenți într-o situație în care un copil a fost batjocorit, 84% din respondenți au fost martori la

⁴ Centers for Disease Control and Prevention, *Preventing School Violence*;

⁵ Terre des hommes România, *A new Tdh project combating violence against children in schools*;

⁶ Stan Nicolae Cristian, *VIOLENCE IN URBAN SCHOOLS IN ROMANIA EXPERIMENTAL RESULTS*, (2014);

⁷ UNESCO, *Гендерное насилие внутри и вне стен школы не позволяет миллионам детей во всем мире реализовать свои способности к обучению*, *La Strada-Ukraine* cu sprijinul *UNICEF*;

o situație în care o amenințare a avut loc la adresa unui alt copil, 29% dintre elevi au fost amenințați cu bătaia sau lovirea.⁸

Potrivit studiului *Bullyingul în rândul adolescenților din Republica Moldova*, realizat de UNICEF Moldova în 2019, 86,8% din numărul total de elevi ai claselor VI-XII sunt afectați de bullying.⁹

Hărțuirea în rândul elevilor este o problemă majoră și în Ucraina; conform estimărilor UNICEF, Ucraina are cele mai mari rate din Europa, 70% dintre elevii ucraineni fiind fie martori, fie victime ale hărțuirii.¹⁰ În această țară, 52.5% dintre conflicte au rezultat în umiliri și insulte iar 30,5% au dus la hărțuire.¹¹

Cyberbullying

Comportamentele și riscurile la care sunt expuși copiii în mediul virtual indică o creștere a nivelului lor de vulnerabilitate față de diverse experiențe neplăcute online. Aproximativ 69% din respondenți elevi români au susținut că au fost martori ai unor situații de cyberbullying.¹² Un studiu realizat de *La strada Moldova* în anul 2021, constată că în ultimele 12 luni, 18% dintre copiii cu vârsta de 9-17 ani au trecut cel puțin o dată printr-o experiență neplăcută pe Internet, 12% dintre copiii de 9-17 ani au primit mesaje cu caracter sexual pe chat-uri, iar 5% dintre copii au menționat că li s-a solicitat să transmită imagini sau video-uri cu părți intime ale corpului pe aplicații de tip Messenger.¹³

Comportament sexual dăunător

Comportamentul sexual dăunător este rareori inclus în studii despre violența în școlile din România, Moldova și Ucraina. Unul dintre singurele studii care au cuprins acest tip de violență ne arată că în România aproximativ 6% dintre elevi au fost vizați de hărțuire sexuală.¹⁴

⁸ Salvați Copiii, *Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor*, (2016);

⁹ CHEIANU-ANDREI D, SÎMBOTEANU D, ANDREI I, *Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova*, (2019)

¹⁰ Childhub, *Ukraine's Teen Bullying Drama Shattered Taboos and Stirred a Nation*;

¹¹ UNESCO, *Гендерное насилие внутри и вне стен школы не позволяет миллионам детей во всем мире реализовать свои способности к обучению*, La Strada-Ukraine cu sprijinul UNICEF;

¹² Salvați Copiii, *Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor*, (2016);

¹³ SIGURANȚA COPIILOR PE INTERNET, *Cercetare privind experiențele online ale copiilor din Republica Moldova și riscurile la care se expun*, (2021)

¹⁴ Stan Nicolae Cristian, *VIOLENCE IN URBAN SCHOOLS IN ROMANIA EXPERIMENTAL RESULTS*, (2014);

Violența în școlile din proiectul ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!

În urma FGD-urilor desfășurate în România, Moldova și Ucraina, s-a realizat o analiză situațională a cazurilor de violență și VBG. Analiza surprinde aspecte cu privire la tipurile de violență regăsite în general în școlile partenere. Secțiunile analizei cuprind și detalii despre manifestările violenței (frecvența episoadelor, locuri în care elevii se simt în siguranță și locurile nesigure).

Metodologie

În cadrul analizei situaționale a școlilor implicate în proiectul ACTIV, primul pas a fost colectarea exemplurilor de violență per școală din fiecare dintre următoarele categorii de violență: **(1) Abuz fizic, (2) Bullying, (3) Cyberbullying, și (4) Comportament sexual dăunător**. Cazurile de agresiuni sexuale în mediul online au fost încadrate doar ca cyberbullying. Aceste categorii au stat la baza discuțiilor de tip focus-grup realizate în cele 25 de școli din cele trei țări, mai apoi în stadiul analizei fiind folosite pentru a clasifica diversele tipuri de violență menționate de participanți.

În stadiul analizei, actele de violență au fost centralizate separat în funcție de categoria de respondenți, anume profesorii sau elevii. Pentru a surprinde și măsura cât mai bine nivelul de gravitate al violenței per școală, a fost utilizată metoda analizei de conținut. S-a urmărit codarea elementelor cheie și recurente din exemplele date de elevi și profesori pentru cele patru categorii menționate mai sus în baza unui **sistem de gradare**. Fiecare școală a primit scoruri crescătoare de la 1 la 3 pentru fiecare tip de violență, în funcție de nivelul de severitate, **nivelul 1** semnificând un nivel de gravitate relativ **scăzut**, **nivelul 2 – mediu** și **nivelul 3 - grav**. Astfel, fiecare școală a fost încadrată unuia dintre cele trei niveluri în funcție de cel mai grav exemplu oferit.

În cazul abuzului fizic, cele 3 grade de severitate ale actului abuziv au inclus exemple precum: **Nivelul 1** - Îmbrânceli, piedici, „wrestling”; **Nivelul 2** - Lovituri de tipul: pumni, șuturi; **Nivelul 3** - Lovituri în urma cărora a apărut sângele. Pentru a vizualiza sistemul de gradare a celorlalte tipuri de violență, consultați **Tabelul 1**.

Fiecare școală a fost încadrată unui anumit nivel, în funcție de exemplele primite de la elevi și profesori. Astfel, dacă respondenții unei școli au dat exemple de gravitate încadrabile atât nivelului 1, nivelului 2, cât și nivelului 3, precum îmbrânceli, lovituri cu pumnii dar și altercații care au rezultat în răni grave, atunci școala a fost încadrată la nivelul 3. Având în vedere că acest sistem este bazat doar pe exemplele primite de la elevii și profesorii participanți la FGD, nivelurile de violență rezultate per școală nu reprezintă nivelul de violență generalizată din acea instituție.

Tabel 1.

Nivel de severitate/ Categorii de violență	1. Nivel scăzut	2. Nivel mediu	3. Nivel avansat
Abuz Fizic	Îmbrânceli, piedici, lovit „în joacă”	Pumni, șuturi	Lovituri în urma cărora apare sângele
Bullying	Glume proaste/bârfă	Mai multe tipuri de bullying (etichetări urâte, amenințări etc.)	Bullying cronic ("diferite tipuri de bullying, folosite în mod frecvent și adresate de cele mai multe ori unei persoane anume)
Cyberbullying	Hărțuire online minimală (Nu se respectă intimitatea în mediul online, elemente de denigrare personală)	Umilire publică în mediul online (cu utilizare de fotografii editate)	Hărțuire online cu elemente de violență sexuală (distribuție de video-uri cu elemente sexuale)
Comportament Sexual Dăunător	Cuvinte și expresii sexuale explicite	Atingeri nepotrivite	Violența și agresiunea sexuală

În urma clasificării nivelurilor de severitate per tip de violență la nivelul fiecărei școli, s-a putut identifica care este pattern-ul de violență aferent țării în cauză, atât prin prisma percepției elevilor cât și a profesorilor. De asemenea, s-a putut identifica și care este cel mai predominant grad de severitate al violenței.

România

Raportându-ne la tipurile de violență prezente în școlile din România din perspectiva elevilor consultați, violența fizică, comportamentul sexual dăunător și bullyingul sunt cele mai predominante tipuri de violență identificate. În ceea ce privește gradul severității, violența fizică se manifestă predominant în clasificarea de nivel mediu, însemnând că elevii comit agresiuni folosind de regulă pumni sau șuturi. Severitatea comportamentului sexual dăunător este identificată ca fiind de nivel mediu și este regăsită sub forma de atingeri nedorite, intenționate dar limitate. Bullyingul se regăsește atât sub forma severității de nivel mediu (bullying sub mai multe forme) cât și a gradului de severitate cu nivel scăzut (ex: bârfă, glume proaste). Din exemplele date de profesori, pe de altă parte, cel mai predominant tip de violență este bullyingul de nivel scăzut, urmat de abuzul fizic de nivel scăzut.

„Un coleg umbla cu briceagul după el.” (Elev)

Situațiile de cyberbullying, atât în percepția elevilor cât și a profesorilor, nu sunt la fel de des întâlnite precum celelalte tipuri de violență menționate mai sus. Cu toate acestea, cyberbullyingul este identificat de ambele grupuri, însă în proporții diferite și manifestând grade de severitate diferite, elevii identificând mai multe cazuri de cyberbullying decât profesorii.

„Unii elevi filmează bătăile colegilor și le postează sau dau la alții.” (Elev)

Moldova

Tipurile de violență cel mai des întâlnite în rândul școlilor consultate din Moldova din perspectiva elevilor au fost violența fizică de severitate medie, comportamentul sexual dăunător și cyberbullying cu un nivel mediu. Ceea ce este interesant în cazul Moldovei este că există o percepție aproximativ identică între cazurile identificate de către copii și profesori. Singura discrepanță identificată a fost în rândul cazurilor de cyberbullying, unde elevii au exemplificat mai multe cazuri decât profesorii. Cu toate acestea, profesorii au identificat mai multe cazuri de cyberbullying cu un nivel avansat de severitate în școlile lor, lucru ce poate reprezenta doar o diferență în percepția cazurilor în sine.

„Se înjură pe rețelele de socializare.” (Profesor)

„Cu un an în urmă, un elev mai mic a convins pe o elevă mai mare să facă poze cu ea când e goală. Și a fost postat dar după s-a șters repede.” (Profesor)

„Cineva a făcut un cont pe Instagram, a pus poza mea de profil și a scris un nume foarte urât și scria prietenilor mei.” (Elev)

Ucraina

Cele mai multe exemple de violență date de către elevii ucraineni au fost violența fizică și bullyingul, de nivel mediu. Profesorii, pe de altă parte, au dat în principal exemple de bullying și de violență fizică, însă de nivel scăzut. La fel ca în cazul României, există o diferență considerabilă între percepțiile privind frecvența sau gravitatea cazurilor de violență fizică în școli. Elevii observă mai multe cazuri de violență fizică de nivel mediu în comparație cu profesorii, care identifică mult mai puține cazuri de violență fizică, de nivel scăzut. Pe de altă parte, bullyingul este perceput în mod similar de către elevi și profesori, ca fiind de nivel mediu, iar cyberbullyingul este identificat în egală măsură atât de elevi cât și de către profesori.

„Se întâmplă bătăi, se strică lucruri, sau când ești băgat în „cerc” adică ești pus într-un cerc la mijloc și cei din jurul tău încep să te lovească cu ce apucă.” (Elev)

Observații și concluzii

Aspectele esențiale ale acestei secțiuni sunt reprezentate de faptul că anumiți profesori dezvăluie cazuri de violență fizică și bullying de nivel scăzut și faptul că sunt profesori care nu menționează astfel de cazuri deloc. Acest lucru se poate datora faptului că profesorii au tendința de a normaliza comportamentul violent în școli sau că nu se află în apropierea copiilor atunci când au loc situații violente.

Conform analizei, de cele mai multe ori, violența fizică are loc în rândul băieților. De asemenea, s-a remarcat că elevii dau mai multe exemple concrete despre modul în care are loc violența în școli decât o fac profesorii. Un posibil motiv ar putea fi faptul

că profesorii nu se simt confortabili să ofere astfel de detalii unui actor extern, sau că nu sunt conștienți de facto de felurile în care violența poate avea loc în rândul elevilor.

Detalii despre violența în școlile din proiectul ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!

În această secțiune se prezintă detalii despre violență, acestea fiind oferite de către elevii participanți la FGD. Detaliile relevante pentru această secțiune au fost **frecvența** actelor de violență în școli, **felul în care elevii reacționează la situații de violență** în școala lor și dacă aceste acte sunt raportate profesorilor sau părinților.

Metodologie

Pentru această secțiune s-a urmărit identificarea frecvenței cu care violența are loc în școlile din cele trei țări și astfel s-a implementat un sistem cu scoruri de la 1 la 3. **Treapta 1** reprezintă cazurile de violență care se întâmplă rar sau ocazional, **treapta 2** marchează violența ce se petrece o dată la câteva săptămâni iar **treapta 3** se referă la violența ce are loc aproape zilnic. Având la bază analiza de conținut, s-a urmărit identificarea conceptelor cheie și recurente regăsite în mărturiile elevilor, creionându-se astfel pattern-uri relevante pentru această secțiune a studiului.

Frecvența violenței, locuri periculoase și locuri cu nivel de siguranță crescut/sigure

În urma analizei s-a descoperit că violența se întâmplă aproape zilnic în rândul școlilor partenere. S-a depistat inclusiv un pattern în ceea ce privește locurile din școală în care copiii se simt în siguranță, dar și cele în care aceștia se simt vulnerabili. Locuri precum la toaletă, pe scări, pe hol, în curtea școlii au fost recunoscute ca fiind locuri în care elevii nu se simt în siguranță. Locurile în care elevii au specificat că se simt în siguranță sunt în sala de clasă în timpul orelor sau la ora de sport, cu mențiunea că aceste locuri sunt supravegheate de profesori.

„Cel mai în siguranță mă simt în timpul orelor, iar cel mai nesigur, pe hol, afară și la baie (...) se încearcă să se intre peste tine la WC să rădă de tine, unii băieți intră la fete și se uită pe sub ușa.” (Elev)

Martori ai situațiilor de violență și reacțiile acestora

Aspectele care determină dacă colegii intervin sau dacă se adresează părinților ori profesorilor pentru a raporta un caz depind de gravitatea cazului sau de interacțiunea dintre elevi, de relațiile de prietenie și/sau de familiaritate.

„Nu spunem profesorilor pentru că iese scandal mai mare.” (Elev)

„De obicei elevii intervin în caz de altercație, dar dacă au o experiență anterioară când au intervenit și au luat bătaie, acum nu o mai fac.” (Profesor)

Având în vedere că, în unele cazuri, victimele sunt la un moment dat și agresori, lipsa dihotomiei clare între *agresor-victimă* scade șansele ca vreunul dintre copii să comunice profesorilor ce s-a întâmplat, deoarece în multe cazuri ambii actori pot fi expuși la sancțiuni.

Un alt element ce a ieșit la iveală este că elevii se adresează profesorilor în care au încredere și despre care știu că ar putea să se implice ca să remedieze conflictul.

Din cele spuse de către elevi, a reieșit că profesorii pot avea propriile prejudecăți cu privire la anumiți elevi. De exemplu, profesorii pot fi predispuși să nu ia în considerare un act de violență realizat de către un elev silitor și liniștit, acesta din urmă fiind considerat un „elev bun”.

„Cei care au comportamente rele nu mai învață bine.” (Profesor)

„Un copil care învață rău este și lider negativ, elevii buni nu ripostează.” (Profesor)

„De obicei profesorii au impresiile lor despre anumiți elevi și rămân cu acea impresie și când se întâmplă un conflict. Profesorii nu cred că o fată deșteaptă și drăguță ar putea să supere pe cineva.” (Elev)

De asemenea, unul dintre motivele pentru care copiii nu se implică în conflictele altora este și teama de a nu deveni victime: „Uneori, copiii nu spun profesorilor de teama că agresorul îi va aștepta după ore să îi bată.” (Elev)

Reacții din partea părinților și neîncrederea față de profesori

Alte motive ce stau la baza deciziilor copiilor de a nu le dezvălui părinților atunci când se întâmplă un act de violență este însăși incapacitatea unor părinți de a gestiona conflictele în momentul în care sunt informați. Mulți elevi au specificat că sunt certați de către părinți în astfel de situații sau că anumiți părinți le spun elevilor să își rezolve singuri problemele. Alți elevi au menționat că evită să îi informeze pe părinți pentru a nu-i întrista. Alte motive aduse în discuție au fost rușinea de a fi victimă și teama de a fi etichetat ca „pârâcios”.

„Dacă profesorul află despre un caz, el cheamă părinții la școală și atunci părinții ceartă copilul și nu neapărat copilul e de vină.” (Elev)

„Când un copil din clasă a fost bătut de alt copil a venit mama lui la școală și striga la toată clasa și ne numea urât, dar noi nici nu eram vinovați.” (Elev)

Neîncrederea copiilor cu privire la capacitatea unor profesori de a gestiona anumite situații de violență poate fi explicată și prin faptul că unii profesorii îi obligă pe copii să-și ceară scuze față de victimă în fața clasei. Această situație are o conotație de umilire publică a agresorului și demonstrează faptul că anumiți profesori nu dețin cunoștințele necesare pentru remedierea unui conflict.

Un alt aspect important ce a reieșit din analiză este faptul că elevii din clasele superioare se simt mai încrezători în a-și rezolva singuri problemele și nu apelează la părinți, în timp ce copiii din clasele inferioare sunt mai încrezători să apeleze la părinți sau la profesori atunci când au loc acte de violență la școală. Aceste lucruri se pot explica prin dorința de independență și intimitate care este mai caracteristică elevilor mai în vârstă, spre deosebire de dependența față de părinți specifică elevilor mai mici.

Secțiunea II - Violența bazată pe gen

După cartografierea tipurilor și diferitelor nivele ale violenței, s-a urmărit identificarea elementelor specifice referitoare la violența bazată pe gen (VBG), și anume acte de violență preponderent îndreptate împotriva fetelor sau băieților. În afară de **cartografierea tipurilor și nivelelor de violență specifice fiecărui gen** în cele trei țări, s-a urmărit de asemenea **înțelegerea elementelor care determină VBG**, precum stereotipurile și normele de gen.

În general, **genul** este conceptul care descrie diferențele construite social dintre femei și bărbați, pe parcursul vieții acestora. Genul, laolaltă cu factori cum sunt vârsta, rasa și clasa, influențează, printre altele, atributele, comportamentul, rolurile, puterea, necesitățile, resursele, constrângerile și șansele pe care o anumită societate se așteaptă să le aibă membrii săi. De asemenea, genul este un instrument analitic care ne permite să înțelegem mai bine factorii de vulnerabilitate, pentru a putea răspunde corect necesităților.¹⁵

Normele de gen se referă la convingerile sau așteptările societății cu privire la ceea ce este de așteptat să facă un bărbat sau o femeie într-o anumită situație sau context, precum și ce este aprobat sau dezaprobat în comportamentul acestora în funcție de gen. Societatea noastră se așteaptă ca băieții să se comporte într-un anumit fel, iar fetele să se comporte în alt fel.¹⁶ Câteva exemple de norme de gen ar fi *“Băieții sunt mai buni la științele exacte (cum ar fi matematica și fizica), în timp ce fetele sunt mai potrivite pentru limbi străine și arte”,* sau *“Băieții sunt obraznici, iar fetele sunt mai ascultătoare”* sau *“Fetele muncesc mai mult, dar băieții sunt mai deștepți”*.

Stereotipurile de gen fac referire la o viziune generalizată sau o preconcepție despre atributele, caracteristicile ori despre rolurile pe care le au sau pe care ar trebui să le îndeplinească femeile și bărbații. Un stereotip de gen este dăunător atunci când limitează capacitatea femeilor și a bărbaților de a-și dezvolta abilitățile personale, de a-și continua cariera profesională și/sau de a face alegeri în ceea ce privește viața lor.¹⁷

Pentru a fi acceptați de colegi și pentru a evita victimizarea, mulți tineri aderă cu atenție la așteptările legate de rolurile de gen.¹⁸ Prin denigrarea celor care nu reușesc să se conformeze la aceste așteptări, adolescenții se protejează pe ei înșiși, simțindu-se în siguranță în interiorul limitelor acceptabile definite de comentariile și comportamentul semenilor și culturii lor privind normele de gen.

FGD-urile ne-au ajutat să identificăm cele mai dese **tipuri și niveluri de violență împotriva fetelor și împotriva băieților**, creionându-se astfel cele mai **proeminente**

¹⁵ World Health Organisation, *Gender and Health*;

¹⁶ Save the Children, *Harmful Gender Norms and Roles Can Create a Lifelong Cycle of Gender Inequality*;

¹⁷ United Nations of Human Rights, *Gender stereotyping*;

¹⁸ Garbarino, J., & deLara, E., *And words can hurt forever: How to protect adolescents from bullying, harassment, and emotional violence*, (2002);

percepții și stereotipuri cu privire la gen care conduc la violența bazată pe gen în școli.

De-a lungul discuțiilor s-a remarcat că respondenții, atât din rândul elevilor cât și din rândul profesorilor, au avut dificultăți în a înțelege ce presupune violența bazată pe gen, în special considerând problematica conceptualizării noțiunii de gen la nivelul unităților studiate.

„Nu există violență bazată pe gen în liceul nostru. Nu contează că sunt băieți sau fete, e prezentă mai mult violența legată de limbaj, fără diferențe între băieți și fete.”
(Profesor)

În multe cazuri profesorii au argumentat că în școala lor violența se manifestă neținând cont de genul unei persoane, anume că violența se manifestă într-un mod non discriminatoriu, atât față de fete cât și față de băieți. Cu toate acestea, s-a reliefat o discordanță între prezumpția menționată mai sus și exemplele încadrabile violenței de gen primite atât de la elevi cât și de la profesori.

Acest lucru demonstrează că unii respondenți nu sunt conștienți de felul în care violența bazată pe gen îi afectează pe elevi, precum și o potențială reticență în a privi diferențele de gen ca factor explicativ, adiutant sau aditiv al anumitor incidente de violență din școală. Cu toate acestea, au fost și anumiți respondenți care au oferit exemple multiple a felului în care violența bazată pe gen are loc în școli, sugerând că în anumite școli conceptul de gen este mai familiar, mai ales profesorilor.

De-a lungul discuțiilor FGD s-a observat felul în care unii profesori și elevi își argumentează opinia cu privire la diferite subiecte, dezvăluind-ne modalitatea prin care anumite percepții cu privire la gen, norme sociale și stereotipuri de gen sunt adânc internalizate de către respondenți. Astfel de aspecte s-au remarcat inclusiv în felul în care anumiți băieți interacționau cu fetele.

Influența Genului în România, Moldova și Ucraina

Dacă analizăm felul în care anumite viziuni despre gen sunt perpetuate de la o generație la alta, trebuie să avem în vedere care este viziunea mai largă asupra genului la nivel de societate, precum și care este influența sa asupra violenței.

România

Raportul Gender Assessment din România, realizat de *World Bank*¹⁹, ne dezvăluie că percepția la nivel de populație cu privire la rolurile de gen este în continuare una tradițională. Raportul face referire și la *Sondajul LiTS (The Life in Transition Survey)* din 2016, ce ne oferă indicii cu privire la felul în care respondenții de gen feminin și masculin se raportează la distribuția sarcinilor în gospodărie pe baza percepțiilor de gen tradiționale. Respondenții fac referire la rolul firesc al bărbatului de a aduce bani în casă și al femeii de a avea grija de gospodărie și de copii.

De asemenea, studiul dezvăluie cum România se află în discordanță cu restul Uniunii Europene în ceea ce privește atitudinile conexe cu violența bazată pe gen. Raportul face referire la un studiu realizat de *Eurobarometru* (2016) de unde reiese faptul că o proporție de doar 74% dintre români consideră violența împotriva femeilor ca fiind de

¹⁹ World Bank Group, *Romania Gender Assessment*;

neacceptat și că aceasta trebuie pedepsită, comparativ cu restul UE, unde a fost înregistrat un procent de 96%. Totodată, raportat la UE, există o proporție de 15% de respondenți ce au afirmat că violența domestică este o problemă ce se rezolvă în privat, în sânul familiei, acest fapt fiind mai specific țărilor Est Europene (în România, 32% din respondenți au afirmat acest lucru). Ca urmare, femeile pot fi mai puțin înclinate să raporteze cazurile de violență autorităților. Viziuni de acest fel încetinesc și împiedică capacitatea României de a reduce violența împotriva femeilor.

Raportul indică inclusiv faptul că violența de gen este o problemă serioasă în România, făcându-se referire la o bază de date realizată de *Agenția Uniunii Europene pentru Drepturi Fundamentale*, în care 32% din femei au fost victime ale abuzului sexual. Violența fizică și sexuală afectează aproximativ 30% dintre tinerele cu vârsta peste 15 ani, însă doar 23% au raportat astfel de incidente.²⁰

Moldova

Conform constatărilor sondajului național din Republica Moldova realizat în 2019 cu privire la violența împotriva copiilor și tinerilor, ce a vizat respondenți cu vârsta cuprinsă între 18-24 de ani, 9,1% dintre fete și 9,1% dintre băieți au menționat că este acceptabil ca un soț să-și bată soția în una sau mai multe circumstanțe. Totodată, în rândul respondenților cu vârste cuprinse între 13-17 ani, 11,2% fete și 13,8% băieți au aprobat unul sau mai multe motive pentru acceptarea violenței în familie.²¹

La fel, în contextul normelor sociale, în rândul celor de 18-24 ani, 8,2% dintre fete și 12,6% dintre băieți au căzut de acord că este necesar ca părinții să utilizeze pedeapsa corporală pentru a crește copiii. Circa 1 din 10 fete (9,1%) și băieți (9,1%) sunt de acord cu atitudinile de acceptare a violenței în familie.²²

Ucraina

În *Raportul de Evaluare de Gen a Ucrainei* este menționat că stereotipurile de gen pot fi factori determinanți importanți ai inegalității de gen în multe aspecte ale vieții publice, inclusiv accesul la piața muncii, la resursele economice și la procesul de luare a deciziilor, precum și distribuția rolurilor de gen în gospodărie.²³ Astfel de mecanisme pot lua forma unor atitudini și norme sociale ce sunt preluate drept convingeri publice în societate. În Ucraina, astfel de convingeri influențează percepțiile cu privire la oportunitățile profesionale ale femeii în societate și felul în care se poate echilibra munca și familia.

Raportul face referire la statistici ce ne dezvăluie că aproximativ 70% de femei și bărbați susțin că, în general, copiii pot suferi dacă mama lucrează. Alte statistici prezentate în raport fac referire la felul în care bărbații subestimează rolul femeii pe piața muncii, precum și aspirațiile acestora în sfera profesională, diferențele dezagregate pe gen fiind semnificative cu privire la anumite afirmații. Studiul

²⁰ World Bank Group, *Romania Gender Assessment*;

²¹ Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) și IMAS, și Centrul pentru Controlul și Prevenirea Maladiilor.. Chișinău, Moldova: Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, *Violența împotriva copiilor și tinerilor în Republica Moldova: constatările unui sondaj național*, (2019);

²² Idem;

²³ The International Bank for Reconstruction and Development / *The World Bank, Country Gender Assessment for UKRAINE*, Kyiv, (2016);

exemplifică că 90% ai respondenților genului masculin sunt de părere că femeile, în mare parte, își doresc copii și o casă, iar 70% din aceștia consideră că rolul de casnică este la fel de reconfortant și împuternicitor ca și în cazul muncii cu plată.²⁴

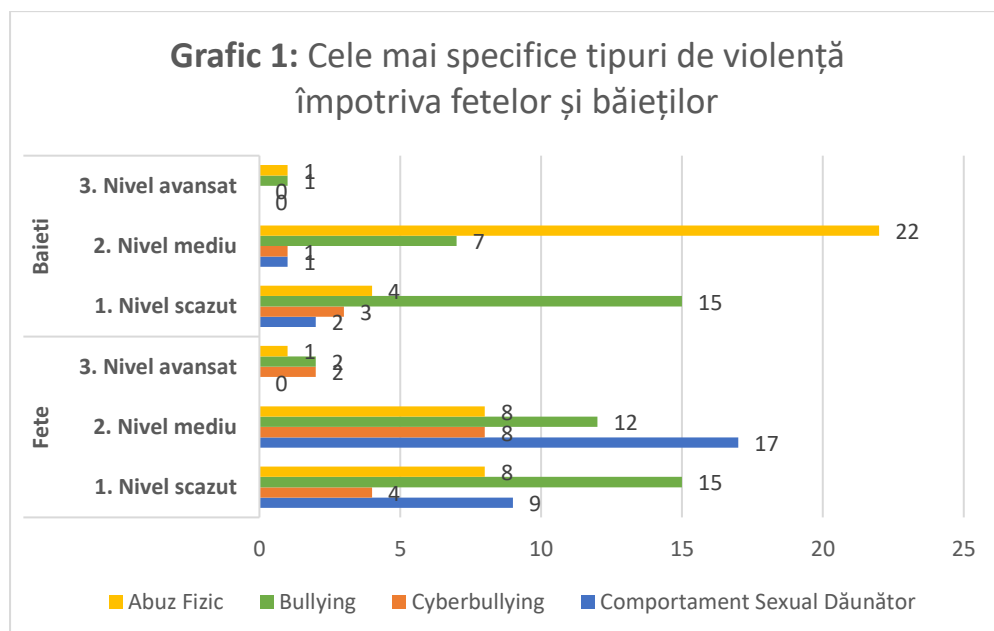
Metodologia

În cadrul FGD-urilor elevii și profesorii au identificat **cele mai comune tipuri de violență împotriva fetelor și împotriva băieților**, urmărind, de asemenea, și **motivele** pentru care astfel de acte de violență se întâmplă, cu preponderență unui gen sau celuilalt. În timp ce profesorii au discutat liber pe acest subiect, elevii au lucrat în echipe, utilizând foi de flipchart. Aceste aspecte au fost abordate separat deoarece s-a identificat riscul ca atât elevii, cât și profesorii să nu înțeleagă cu exactitate ce presupune VBG.

Similar cu metodologia utilizată pentru identificarea cauzelor de violență în general, prin intermediul analizei de conținut s-au înregistrat toate referințele profesorilor și elevilor la **violența împotriva fetelor și băieților**, în funcție de **tipul și nivelul** lor de agresivitate.

Pentru a identifica **perspectivele de gen** care influențează acte de VBG, precum **norme și stereotipuri de gen**, elevii au fost îndrumați să exemplifice aceste cazuri de violență de gen din perspectiva victimei, reflectând în ce fel aceste tipologii sunt corelate cu genul unei persoane. În mod similar, profesorii au fost invitați să ofere exemple de acte de violență bazate pe gen pornind de la identificarea unor norme de gen.

Violența împotriva fetelor și băieților din școlile ACTIV

²⁴ The International Bank for Reconstruction and Development / *The World Bank, Country Gender Assessment for UKRAINE*, Kyiv, (2016);

Pentru a putea observa tipurile și nivelurile de violență la care sunt expuși elevii în funcție de gen, au fost compilate nivelurile de violență al tuturor școlilor din studiu, atât cele din perspectiva profesorilor, cât și cele din perspectiva elevilor. Graficul de mai sus relevă că fetele și băieții sunt preponderent victime ale unor **tipuri diferite de violență, de niveluri variate.**

Cel mai evident rezultat al analizei este că în aproape toate școlile au fost exemplificate cazuri de **abuz fizic între băieți**. Bătăile, jocurile violente, pumnii, sau ruperea hainelor sunt în cele mai multe cazuri „*la ordinea zilei*”. În unele cazuri este vorba despre un număr restrâns de băieți care își agresează colegii în acest fel, în altele este vorba de cazuri izolate, iar în câteva școli, mai ales în România, este vorba de un colectiv școlar aproape majoritar care se angajează într-un comportament violent constant, ceea ce ajunge să impună dificultăți profesorilor în a menține ordinea, inclusiv inhibând capacitatea de a își îndeplini responsabilitățile de educatori.

„*Un copil l-a dat pe altul cu capul de banca.*” (Elev)

Abuzul fizic este des întâlnit și la **fete**, însă nu de aceeași anvergură ca în cazul băieților. În Moldova sunt întâlnite îndeosebi agresiuni fizice de un nivel scăzut, precum îmbrâncelile, în timp ce în România sunt mai comune cele de nivel mediu, precum pumnii și șturile.

„*Băieții le fac urâte și slabe și cu fundul mare pe fete.*” (Elev)

Bullyingul de nivel scăzut este cea mai comună formă de violență din școli, fiind îndreptat atât **împotriva fetelor, cât și băieților**. Diferența intervine la nivel de conținut – în timp ce **fetele** sunt agresate, în general, pe baza înfățișării lor, băieții sunt hărțuiți dacă sunt percepuți drept „*fraieri*”. Atât fetele, cât și băieții, sunt deseori batjocoriți, mai ales în baza familiilor lor (părinți plecați în străinătate, de etnie, abuz domestic) sau a nivelului financiar. Fetele sunt victimele preponderente ale bullyingului de nivel mediu, care este cel mai des întâlnit în Moldova, unde toate cele cinci școli au înregistrat acest nivel.

În școlile din România au fost exemplificate doar cazuri de **bullying** de nivel scăzut împotriva **băieților**, în timp ce majoritatea școlilor din Ucraina și Moldova au înregistrat exemple de bullying între băieți de nivel mediu. În unele cazuri acest bullying a dobândit un caracter cronic, luând forma unor acte de hărțuire constante, îndreptate împotriva unui copil izolat, de multe ori un băiat timid și etichetat drept „*fraier*”.

În timp ce foarte **puțini băieți** sunt victime ale **cyberbullyingului** sau a **comportamentului sexual dăunător**, indiferent de nivelul acestuia, cu majoritatea exemplurilor de acest tip venind din Ucraina, în majoritatea școlilor din toate cele trei țări au fost expuse exemple în care fetele sunt puternic afectate de aceste tipuri de violență.

„*Pipăieli, băieții dau fetelor palme la fund.*” (Elev)

Observăm că tipul de violență care face cele mai multe **victime fete** este **comportamentul sexual dăunător**, atât de o gravitate scăzută cât și medie. Utilizarea comentariilor sexuale nesolicitate (mai ales cele legate de înfățișarea fetelor) sau a adresărilor vulgare sunt deosebit de răspândite în toate cele trei țări. În plus, fetele sunt deseori atinse împotriva voinței lor, în cele mai multe cazuri primind palme peste fund și uneori fiind atinse în zone intime. În mod comparativ, cele mai

multe astfel de **comportamente sexuale dăunătoare** de nivel mediu se întâlnesc în Moldova și Ucraina.

„Sunt multe poze editate cu colegii puse pe internet și pe grupul clasei, în general cu fete.”(Elev)

Fetele sunt de asemenea victime în cadrul aproape tuturor **violențelor cibernetice** exemplificate în FGD. Cele mai frecvente cazuri se subscriu situațiilor în care fetele sunt hărțuite pe social media, unde sunt distribuite poze cu acestea, deseori editate sau trucate. Numeroase astfel de cazuri au și o componentă sexuală, pozele sau video-urile distribuite fiind nuduri sau având caracteristici sexuale. Cele mai multe violențe de tip **cyberbullying** au fost identificate în Ucraina și România, în timp ce în Moldova această problemă încă nu a căpătat o anvergură mai mare.

Violența de gen împotriva fetelor

Toate cele trei țări prezintă elemente comune în ceea ce privește violența împotriva fetelor: ele sunt îndeosebi victime ale bullyingului, prevalent atât la nivel scăzut cât și mediu, sunt victimele preponderente ale cyberbullyingului și aproape exclusiv victime ale comportamentelor sexuale dăunătoare.

România

Cele mai frecvente tipuri de violență identificate împotriva elevelor românce sunt bullyingul (nivel scăzut), comportamentul sexual dăunător (nivel mediu) și violența fizică (nivel scăzut). Profesorii, pe de altă parte, au identificat ca fiind predominant doar bullyingul (nivel scăzut). Astfel, profesorii nu sunt la fel de conștienți de cazurile de violență fizică sau de comportament sexual dăunător împotriva fetelor din școlile consultate din România.

„Se fac glume proaste care ne afectează uneori.” (Elev)

Moldova

Similaritatea dintre percepțiile elevilor și a profesorilor continuă cu privire la violența fizică împotriva fetelor, aceasta fiind cotate cu un nivel scăzut. Atât profesorii, cât și copiii apreciază bullyingul aproximativ în aceeași măsură, anume ca fiind de nivel mediu. Un aspect interesant este faptul că profesorii au identificat mai multe cazuri de comportament sexual dăunător decât elevii.

Ucraina

Bullyingul, cyberbullyingul și comportamentul sexual dăunător (nivel mediu) sunt cele mai predominante forme de violență împotriva fetelor. Similaritatea în percepție este regăsită cu privire la situațiile de comportament sexual dăunător, unde și profesorii au remarcat aceeași frecvență și seriozitate a cazurilor. Cu toate acestea, profesorii identifică mai puține cazuri de bullying și cyberbullying și au percepții diferite cu privire la seriozitatea acestora.

„O fată s-a plâns că un băiat tot o atingea și băiatul a întrebat - cum de tuturor îi este permis mai puțin mie.” (Profesor)

Factorii de gen din violența împotriva fetelor

Majoritatea actelor de violență îndreptate împotriva elevelor sunt forme de sancțiuni pentru orice abatere de la așteptările legate de comportamentul și prezentarea unei femei „normale”, deseori descrisă prin prisma **stereotipurilor de gen** care dictează **comportamente și caracteristici fizice**. Cele mai des menționate stereotipuri despre fete, identificate atât de către elevi, cât și de profesori, au fost următoarele:

- Fetele trebuie să fie protejate de către băieți.
- Fetele sunt ascultătoare și cumini.
- Fetele cer ajutorul.
- Fetele sunt delicate, nu agresive.
- Fetele au note bune, sunt silitoare și calme.
- Fetele pot plânge.
- Fetele trebuie să fie supuse.

„Fetele când nu învață și iau note mici, băieții le consideră leneșe,” (Profesor)

Reiese din aceste stereotipuri răspândite un portret cu atribute preponderent **submissive** sau cel puțin **pasive**, al unei persoane definită de cumiștenia sa raportată la societatea patriarhală. Astfel, **caracteristicile sau comportamentele** care nu sunt asociate cu sau se opun acestui portret al așa-zisului „sex slab” sunt sancționate. De exemplu, elevele **asertive** sau care ies în evidență în colectiv intră în conflict cu elevii cei mai violenți. Aceștia apelează la stereotipuri derogatorii: *„Când fata voia să se afirme, un băiat i-a spus să se ducă acasă la bucătărie” (Elev)*. Astfel de comentarii nu doar jignesc în mod direct victima, ci afectează în mod indirect întregul colectiv, perpetuând stereotipuri care înfățișează femeia ca fiind subordonată bărbatului.

Majoritatea actelor de violență de gen împotriva fetelor sunt bazate pe **caracteristicile fizice** ale elevelor. Majoritatea agresiunilor îndreptate asupra fetelor sunt legate de felul în care acestea arată, fie raportate la un anumit **standard feminin**, fie ca **obiect al agresiunilor sexuale**.

„Dacă fetele nu sunt îngrijite sunt luate la mișto.” (Elev)

Bullyingul axat pe **aspectul fizic** este cel mai întâlnit tip de violență împotriva fetelor. Elevii, atât fetele cât și băieții, sancționează anumite trăsături fizice care se îndepărtează de la idealul feminin. Astfel, dacă în mod comparativ o fată este mai dezvoltată, mai înaltă, mai scundă, mai slabă sau mai corpulentă, atunci aceasta poate deveni victimă. **Agresiunile verbale** cu privire la stilul vestimentar vizează fetele care poartă haine care nu sunt suficient de feminine, care sunt prea largi și care ascund forma corpului. Fiind considerate specifice genului masculin, hainele largi purtate de o fată sunt interpretate drept deviere de la normă, fiind apoi sancționate prin bullying. În același timp, dacă o fată poartă haine prea revelatoare, acestea pot fi percepute ca o invitație pentru atingeri din partea băieților iar fata poate fi etichetată ca având moravuri ușoare.

„Dacă o fată are fusta scurtă, băieții îi pun porecle și își bat joc de ea.” (Elev)

Faptul ca atât băieții cât și fetele **coroborează** la un astfel de bullying este ilustrat de cazurile preponderente în care nu băieții atrag atenția asupra stilului vestimentar, ci fetele îi provoacă să facă comentarii sau remarci despre cea care este îmbrăcată, machiată sau aranjată într-un anumit fel. Având în vedere că s-a remarcat că fetele

sunt în general mai predispuse în a se folosi de limbaj ca formă de violență, precum **bârfa** sau **remarcile răutăcioase**, contribuția lor în crearea conflictelor trebuie notată.

„Fetele pot să spună uite, a venit cu o bluză albă și sutien roșu și băieții încep să râdă și să spună și ei” (Elev)

Cel mai proeminent aspect identificat în discuțiile cu elevii și profesorii a fost felul în care **corpul fetelor este sexualizat**. **Comportamentul sexual dăunător** sub forma **limbajului licențios/vulgar** sau al **atingerilor nepotrivite** se întâmplă aproape exclusiv fetelor. Din cele 26 de exemple de acest tip oferite de elevi și profesori (per școală) au fost 9 în România, 7 în Moldova și 10 în Ucraina.

În astfel de situații, corpul ajunge să fie perceput ca un obiect de către băieți, neavând limite private. Din situațiile povestite de către elevi și profesori, este foarte comun ca unei fete să i se dea **palme la fund**, iar adesea acest comportament este normalizat și explicat prin sintagme de genul *„așa știu băieții să arate unei fete că o place”*. De asemenea, astfel de atingeri nedorite sunt atribuite de către profesori *„fluctuațiilor hormonale specifice vârstei”* (mai caracteristic copiilor din clasele a VII-a sau a VIII-a). În același timp, profesorii uneori atribuie vina chiar elevei: *„În cazul în care ținuta fetei o cere, atunci și apar comentarii și reacții. De exemplu, o domnișoară care poartă o ținută mai sobră, nu va primi acele glumițe din partea băieților” (Profesor)*, arătând cum un astfel de comportament este scuzat și normalizat de către adulți.

„Unii băieți înjură unele fete; băieții nu știu cum să se comporte la vârsta adolescenței și nu știu să își manifeste sentimentele.”(Profesor)

“Fetele sunt deranjate de insistențele și atingerile băieților. Nu știu ce să zic, dar îmi pare că așa e tot timpul, la vârsta pubertății, nu este o violență, dar un mod de prezentare a simpatiei.” (Profesor)

La această vârstă tinerii care trec prin **pubertate** sunt expuși unor noi senzații cărora nu știu încă cum să le răspundă. **Atracția sexuală** este un nou sentiment pentru ei, nefiind familiari cu **normele sănătoase de consimțământ**. De exemplu, puși în situația în care sunt atrași de o colegă, elevii nu cunosc importanța respectării intimității corporale. Din spusele profesorilor reiese că băieții nu știu cum să își exprime sentimentele față de fete și în schimb ajung să le tachineze: le trag de păr sau le dau palme peste fund pentru a le arăta că le plac. Aceste comportamente sunt adesea normalizate și de către profesori, unii dintre ei explicând comportamente sexuale dăunătoare inițiate de băieți ca fiind un fel de a arăta *„că este dragoste mare față de fete.”*

Un motiv pentru care tinerilor nu le vine natural să ceară **consimțământul** este acela că uneori sunt atât de concentrați pe ceea ce vor încât nu se gândesc la sentimentele celeilalte persoane. Adolescenții sunt în mod natural egocentrici. Ei pot crede că aplicarea de presiuni este o modalitate adecvată de a obține ceea ce doresc²⁵, fie că acea presiune este exprimată prin atingeri nedorite sau etichetări derogatorii.

Informațiile privind **relațiile și limitele sănătoase** sunt esențiale în special pentru tinerii din ciclul gimnazial - nu doar pentru a ajuta la **recunoașterea și prevenirea abuzurilor sexuale** care afectează predominant fetele, ci și pentru a **cultiva experiențe pozitive și plăcute**. Un subiect precum consimțământul ar trebui explorat

²⁵ Child Mind Institute, *How to Talk to Kids About Sex and Consent*;

În contextul învățării despre relațiile sănătoase și nu ar trebui să se limiteze doar la consimțământul pentru activitatea sexuală. Acest element este cu atât mai important în contextul României, Moldovei și Ucrainei, întrucât în profilul de agresor, conturat în capitolul următor, ies în evidență elemente ce țin de un mediu familial nefavorabil, caracterizat de abuzuri domestice sau neglijență.

Toți copiii și tinerii au dreptul să învețe despre **autonomia corporală**, despre **drepturile lor** și despre **cum să respecte drepturile celorlalți**. Concepte generale, cum ar fi încrederea, respectul, siguranța și comunicarea, pot fi adaptate pentru un public mai tânăr și legate concret de înțelegerea consimțământului sexual pentru elevii mai mari. Cei care au învățat despre consimțământ și limite corporale vor fi mai capabili să recunoască abuzul și să se protejeze pe ei înșiși și pe ceilalți de abuzuri și relații nesănătoase pe măsură ce cresc.

Violența de gen împotriva băieților

România

Similar cu situația fetelor din România, se regăsește o discrepanță a percepției violenței între elevii și profesorii consultați. Elevii declară violența fizică și bullyingul ca fiind predominante pe când profesorii susțin că doar bullyingul este caracteristic băieților.

„Băieții se bat cu pumnii și aruncă cu obiecte unii în alții.” (Elev)

„Băieții cred că au mai multă forță așa că bat alți copii.” (Elev)

Moldova

Violența fizică este cel mai întâlnit tip de violență adresat băieților ce a fost identificat după consultările ce au avut loc în școlile din Moldova, cazurile de violență fiind de nivel mediu.

„La mine în clasă poți să o primești pur și simplu dacă nu te-ai uitat cumva cum trebuie, te pot păli cu pumni, palme și chiar picioare” (Elev)

Ucraina

Cazurile de violență fizică de nivel mediu au fost identificate atât de copii, cât și de profesori, însă elevii au declarat mai multe cazuri decât profesorii. Elevii declară cazuri de hărțuire care sunt mult mai grave decât cele indicate de profesori. Cazurile de comportament sexual dăunător împotriva băieților sunt declarate de copii, dar nu și de profesori. Elevii au identificat o singură formă de comportament sexual dăunător adresat băieților, și anume felul în care aceștia sunt spionați când merg la toaletă la școală.

Factorii de gen din violența împotriva băieților

Prin comparație cu portretul stereotipic al unei fete, care denotă submisivitate și cumințenie, cel al unui băiat sugerează dominanță, în special din necesitatea construirii unui personaj puternic care ia un rol activ în rezolvarea problemelor sale. Binaritatea stereotipurilor și rolurilor de gen, precum și inferioritatea percepută a femeii, este cel mai evidentă atunci când, din cauza că băieții nu se încadrează în rolurile de gen general acceptate și promovate, sunt jigniți că ar fi „ca fetele”.

„Fetele sunt mai des învățate să fie victime, iar băieții să lupte.”(Profesor)

Opus sintagmelor referitoare la fete menționate anterior, se consideră că *“băieții trebuie să își rezolve singuri problemele”* sau că *“băieții nu trebuie să ceară ajutor”* au fost elemente recurente identificate de elevi. Prin nerespectarea acestor norme sociale nescrise cu privire la cum ar trebui băieții să se comporte sau să reacționeze, actele care nu intră în tiparul prestabilit sunt sancționate de către colegi prin bullying și sunt percepute ca o rușine adusă genului masculin.

Dacă portretul unei fete este caracterizat de cumințenie și lipsa agresivității, **agresivitatea fizică** între băieți este **normalizată** atât de cadrele didactice cât și de elevi, explicată ca: *„băieții se bat că sunt băieți”*. Această percepție este cuplată și cu elemente precum *„este ok să lovești băieți”* și este argumentat prin intermediul altor sintagme cu referire la stereotipurile de gen cum ar fi faptul că *“băieții sunt puternici”*, că aceștia trebuie să fie într-o *“formă fizică bună”*. **Violența fizică** devine astfel cel mai specific tip de violență împotriva băieților, unde aceștia sunt în același timp și agresorii.

„Elevii dintr-o clasă terorizează 2-3 elevi mai timizi și nu îi lasă să intre în clasă din pauză decât când apare profesorul.”(Profesor)

În contrast cu percepțiile cu privire la cum o fată nu ar trebui să înjure sau să vorbească neadecvat, în cazul băieților **folosirea înjurăturilor și a limbajului licențios** este acceptată din punct de vedere social, argumentând-se ca fiind specifică mai mult sau mai puțin genului în cauză (*„vorbește urât dar este băiat”*). Dacă în cazul fetelor **bullyingul** era caracterizat de *„răutăți”*, în cazul băieților acesta are caracteristici licențioase.

Datorită faptului că susținerea și perpetuarea stereotipurilor masculine care denotă putere și agresivitate sunt interpretate în contrast cu atributele femeilor, acestea restrâng capacitatea băieților de a își exprima sentimentele. Astfel, dacă pentru o femeie plânsul este un comportament nu doar acceptabil, însă chiar stereotipic, plânsul sau exprimarea emoțiilor în general denotă lipsa masculinității. Acest aspect este surprins și în secțiunea de analiză a datelor cantitative de la elevi (**Categoria II. Perspective de Gen**) și este reliefat și în secțiunea referitoare la portretul victimei, care ne arată că slăbiciunea percepută de colectiv este una dintre principalele caracteristici de risc.

„Se râde de băieții care plâng. De exemplu, noi am avut un caz, un băiat de la noi, mama lui a murit și deseori când erau subiecte despre mama, el putea să plângă și băieții se râdeau că plânge și nu îi înțelegeau situația. Mai mult interveneau fetele și le spuneau la băieți să se oprească.” (Elev)

Băieții pot fi, de asemenea, ținta bullyingului, dacă nu manifestă interes pentru consumul de alcool sau tutun, dacă nu se implică în sporturi, dacă poartă accesorii sau dacă au părul lung. Profesorii și elevii au dat dovadă de gândiri stereotipice rigide mai ales în ceea ce privește înfățișarea unui bărbat.

„Nici un fel de cercei, brățări, inele, unghii vopsite, nu mai ești bărbat”(Profesor)

„Culoarea hainelor (roz, roșu, albastru deschis) nu este pentru băieți”(Profesor)

„Dacă un băiat se dă cu cremă pe față sau se aranjează mai mult, ca o fată, el este judecat.” (Profesor)

La rândul lor, elevii sancționează prezentările vestimentare pe care le consideră a fi atipice pentru un băiat, fie ele haine în culori aprinse, părul vopsit, sau purtarea accesoriilor.

Un alt stereotip menționat de către profesori cu privire la profilul băiatului a fost rolul de cavaler al acestuia, de gentleman, prin care se surprinde o altă latură sau chiar o pretenție a societății cu privire la comportamentul unui băiat. O astfel de percepție se află în contrast cu alte mențiuni stereotipice anterior menționate (de exemplu, faptul că băieții pot înjura și vorbi urât).

*„Un băiat trebuie să fie cavaler, să se comporte frumos, să fie puternic, mai așezat.”
(Profesor)*

Detalii despre violența bazată pe gen

Unii profesori au accentuat cum de multe ori se observă o diferențiere în felul în care fetele și băieții sunt tratați de către părinți. Referindu-ne la literatura menționată anterior, stereotipurile cu privire la ocrotirea femeii sau rolul bărbatului invincibil din punct de vedere emoțional sunt aspecte care se reflectă și în felul în care părinții oferă atenție sau sprijin copiilor în funcție de genul acestora. Fetele tind să fie mai ocrotite prin prisma mentalității care susține că sunt sensibile și fragile. Băieților, pe de altă parte, li se poate impune să nu se lase afectați de anumite evenimente și să fie puternici pentru că sunt băieți.

„Comportamentul părinților este diferit față de fete și de băieți, fetele sunt mai protejate, băieții sunt lăsați singuri să se descurce.” (Profesor)

Utilizarea preponderentă a **bullyingului** de către și împotriva **fetelor** și a **violențelor fizice** de către și împotriva **băieților** reiese din această **percepție a fetelor ca sex slab**, care trebuie ocrotit, și a **băieților ca sex puternic**, care trebuie să domine. Exemplele elevilor oferă detalii specifice cu privire la felul în care aceste percepții de gen influențează felul în care violența are loc în școală și în ce fel această violență este orientată către genul feminin sau masculin. De exemplu, unii elevi susțin că violența fizică se întâmplă predominant între băieți și de regulă nu este folosită împotriva fetelor. Acest aspect este argumentat prin prisma ideii că fetele sunt mai fragile din punct de vedere fizic și astfel, bullyingul este preferențial orientat către ele.

„Fetele primesc bullying și de la fete și de la băieți.” (Elev)

„Un băiat jignește o fată pentru că nu îi e teamă să își ia bătaie.” (Elev)

Fetele, pe de altă parte, pot folosi violența fizică și/sau bullyingul împotriva unui băiat, băieții fiind puși în postura de „gentleman”, permițând fetelor să îi jignească sau să îi lovească. Bineînțeles, în analiza FGD-urilor s-au întâlnit și cazuri în care violența fizică este orientată și către fete iar fetele nu folosesc agresiunea fizică față de băieți din teama că vor fi agresate, diferențierea făcându-se în funcție de caz.

„M-a înjurat, m-a împins și mai e și fată.” (Elev)

Secțiunea III - Cauzele violenței și conturarea profilurilor de agresor și victimă

Mărturiile profesorilor și elevilor participanți la FGD-uri oferă informații importante pentru a contura factorii care influențează comportamentul violent, sau dimpotrivă, cresc vulnerabilitatea unui elev, ajutând la creionarea unui **profil de agresor** și respectiv al unui **profil de victimă**.

Pentru creionarea profilurilor de agresor și victimă au fost identificate elementele recurente, precum nevoia de atenție sau exemple negative preluate din familie, în cazul elevilor agresivi, și timiditatea sau aspectul fizic (gras sau slab), în cazul elevilor agresati. Elementele urmărite au un caracter intersecțional, fiind uneori menționate ca referință la același elev. În plus, etichetele utilizate nu presupun că anumiți elevi sunt mereu agresorii iar alții mereu victime, ci doar identifică elementele comune ale elevilor care se înscriu acestor categorii în situații specifice. Dimpotrivă, FGD-urile au identificat elemente comune între profilul victimei și cel al agresorului, și au evidențiat problematica dihotomiei dintre victimă și agresor, arătând că situațiile conflictuale dintre elevi sunt mult mai nuanțate.

În afară de influența genului în creșterea riscului de violențe bazate pe gen, o varietate de factori de risc se intersectează la nivel **individual, familial, școlar** și la nivel de **societate**. Acești factori nu afectează doar violența bazată pe gen în mod specific, ci reprezintă un fundament comun pentru aceasta și violența generică între elevi. Observațiile din cadrul acestui studiu sunt similare cu, și prezentate alături de, rezultatele surprinse în unul dintre cele mai importante studii din domeniu, *Violența în Școală*, realizat de către *UNICEF Romania*.²⁶

Cauzele familiale vizează mediul familial, care are un rol esențial în dezvoltarea copilului, mecanismele sale de autocontrol, dar și a atitudinilor sale față de adoptarea a diferite metode de relaționare cu alți tineri, precum violența. Astfel de factori familiali includ :

- relații tensionate între părinți;
- atitudini violente ale părinților față de copil;
- mediu lipsit de securitate afectivă;
- proveniența elevilor din familii dezorganizate;
- venituri insuficiente;
- nivelul scăzut de educație al părinților.

Factorii individuali, sau cauzele psiho-individuale, se referă la diferențele interindividuale la nivelul elevilor în ceea ce privește adoptarea comportamentelor violente. Tinerilor violenți le este asociată preponderent o serie de factori individuali, cum ar fi :

²⁶ UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, (2006);

- toleranța scăzută la frustrare;
- instabilitatea emoțională;
- imaginea de sine negativă;
- lipsa sau insuficienta dezvoltare a mecanismelor de autocontrol;
- dificultățile de adaptare la disciplina școlară;
- slaba capacitate empatică.

Cauzele școlare implică elementele care vizează în general relațiile *profesori-elevi* care pot determina sau susține comportamentele cu conotație negativă, precum :

- dificultăți de comunicare elevi-profesori;
- prejudecățile profesorilor;
- impunerea autorității cadrelor didactice;
- stiluri didactice de tip autoritar ale profesorilor;
- distorsiuni în evaluarea elevilor.

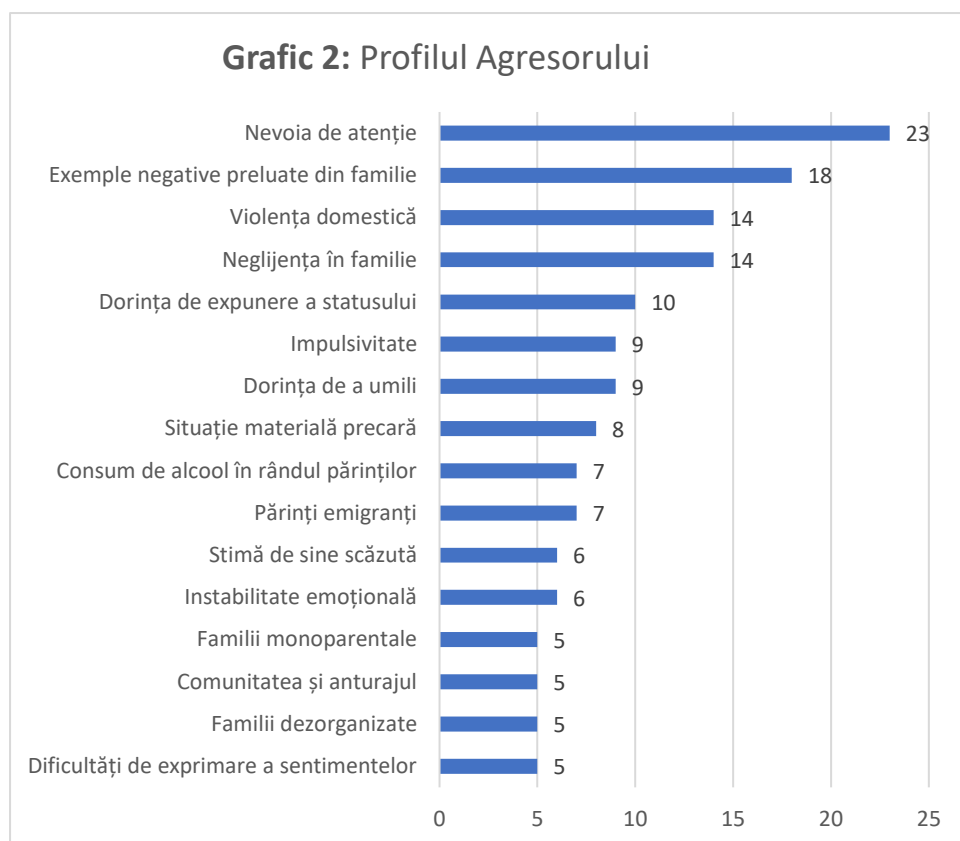
Contextul social se referă în general la alți factori cu care elevii intră în contact în afara orelor, precum :

- mass-media sau social media;
- zone geografice dezavantajate;
- anturajul.

Metodologie

Prin intermediul discuțiilor de tip focus-grup organizate cu elevii și profesorii, aceștia au fost abordați diferit pentru a putea contura trăsăturile specifice ale elevilor care exprimă comportamente violente și ale elevilor victime. Discuțiile cu profesorii au urmărit înregistrarea elementelor care fac referire la cauzele psiho-individuale, sociale, familiare și școlare, în timp ce discuțiile cu elevii s-au axat mai degrabă pe întrebări generice deschise, precum „*De ce sunt agresorii violenți față de cineva anume?*” Analiza datelor a urmărit catalogarea și numărarea exemplurilor în baza unor elemente predefinite, la care au fost adăugate unele elemente emergente.

Profilul Agresorului

Elementele pe care profesorii și elevii le-au identificat ca fiind cele mai comune la elevii violenți se referă în principal la **factorii familiali** și cei **psihosociali**. Observăm astfel că *nevoia de atenție* a fost menționată de 23 de ori în cadrul FGD-urilor, aflându-se în top alături de exemplele negative preluate din familie, violența domestică și neglijența în familie.

Unele dintre categoriile utilizate se suprapun, precum exemplele negative preluate din familie, violența domestică sau consumul de alcool în rândul părinților, însă ele au fost catalogate separat pentru a surprinde diversitatea factorilor care în percepția profesorilor sau elevilor duc la comportamente violente. În același timp, unele categorii sunt conectate între ele; de exemplu, nevoia de atenție exprimată în mediul școlar prin acte de violență este influențată de neglijența în familie trăită de elevul care se angajează în comportamente violente.

Cauze familiale

„Copiii devin violenți când duc lipsă de atenție din partea celor dragi. Sunt inhibați și prin violență încearcă să atragă atenție.”(Profesor)

Prevalența **nevoii de atenție** ne arată că violența este o metodă de exprimare pentru elevi, mai ales dacă provin din medii în care aceștia se simt neglijați. Acest fapt este menționat inclusiv în literatura pe acest subiect, motivul care alimentează

comportamentul de bullying oscilând între dorința de a impresiona pe cei din jur și până la „supraviețuirea celui mai adaptat.”²⁷

„Copiii sunt dornici de afirmare și se afirmă prin lucruri negative.” (Profesor)

Dorința de expunere a statusului este un element aflat în strânsă corelație cu nevoia de atenție deja menționată. Profesorii au specificat că dorința de afirmare a elevilor este de multe ori cauza principală a violenței între semenii, precum dorința de a fi lideri ce poate face elevii să se manifeste violent. Manifestarea unui comportament violent este o cale ușoară pentru a deveni lider într-un grup și de a fi de temut între semenii, iar acest lucru poate contribui și la identificarea de aliați în rândul copiilor „cu putere”.

Exemplele negative luate din mediul familial pot rezulta în comportamente replicate de elevi în școală, cum ar fi chiar violența în sine. De asemenea, lipsa disciplinei de acasă, care are potențialul să fie corelată și cu **absența adulților**, sau absența unor modele parentale exemplare, poate fi explicația unui comportament violent în rândul elevilor la școală.

„În clasa a 9-a este o fetiță care multe își permite, tata e la închisoare, mama consumă abuziv alcool, nici nu are de unde să fie altfel. Își permite foarte multe.” (Profesor)

Violența este un fenomen ce nu poate fi analizat fără a lua în considerare elementele ce țin de **climatul socio-afectiv familial** al unui copil. Există o corelație strânsă între violența manifestată de copii și mediul lor familial, de exemplu lipsa unui mediu sigur din punct de vedere afectiv, dacă există atitudini violente ale părinților față de copil sau chiar relații problematice între părinți. Astfel de medii neprielnice influențează în mod particular **violența bazată pe gen**.

„Familii cu probleme, în familie li se permit foarte multe lucruri și la școală intervin regulile.” (Profesor)

Un mediu familial dur și ostil, în care de multe ori violența împotriva femeilor este folosită ca o metodă de disciplină, cuplată cu insultele și umilirea de către partener, influențează caracterul agresiv al copiilor. Cei care reacționează de obicei impulsiv sunt mai ales bărbații, aparținând mediului rural, indivizi care au fost expuși la violență domestică între părinți, sau care au fost agresați la rândul lor de părinți în copilărie.²⁸

Un studiu cross-secțional din **România** ne dezvăluie că 35% dintre respondenți au fost expuși la violență între părinți în copilărie iar 53,7% au fost chiar victime ale violenței în familie. Studiul ne indică faptul că tipul de violență cel mai des raportat a fost abuzul psihologic (45,1%) perpetrat de către bărbați împotriva femeilor. Reiese astfel o strânsă legătură între experiențele nocive din copilărie sau adolescență și violență.²⁹

²⁷ Ticusan, M., *Gender difference and school aggressiveness*, Procedia-Social and Behavioral Sciences, (2014);

²⁸ BMC Public Health, Cornelia Rada, *Violence against women by male partners and against children within the family: prevalence, associated factors, and intergenerational transmission in Romania, a cross-sectional study*, (2014);

²⁹ Idem;

Un studiu sociologic realizat în 2015 cu privire la opiniile și percepțiile **moldovenilor** vizând violența în familie și abuzul copiilor evidențiază percepțiile sociale privind fenomenul violenței și abuzului. Patru din zece participanți (43,6%) cred că copiii sunt victime ale violenței emoționale în familie, peste o treime din participanți (36,2%) sunt de părere că abuzul fizic survine deseori în familii și 20% din participanți cred că abuzul sexual este frecvent în societatea moldovenească.³⁰

„Ei văd cum e în familie și se comportă la fel și la școală” (Elev)

Tinerii maltratați care provin din astfel de medii ajung să își structureze relațiile pe baza unei binarități între victimă și agresor, iar aderarea la acest șablon devine cea mai ușoară soluție pentru a relaționa cu colegii de la școală.³¹ Tachinările devin intimidare și intimidarea se transformă gradual în forme de hărțuire și violență în întâlnirile romantice, astfel încât abuzul și formele coercitive de control devin dinamica critică prin care sunt definite și menținute relațiile. Copiii care au fost expuși la abuzul femeilor în casa lor pot considera că natura bazată pe gen a abuzului și hărțuirii este deosebit de evidentă, modelând și mai mult așteptările distorsionate bazate pe gen în ceea ce privește relațiile cu ceilalți.³²

„Maturii trebuie să intervină. Valorile promovate în familie sunt diferite de cele promovate în procesul educațional.” (Profesor)

Tot cu privire la exemplele negative din familie, unii profesori respondenți au menționat că sunt anumite familii care promovează lipsa de importanță a educației, de multe ori sugestiile sau recomandările profesorilor fiind trecute cu vederea de către părinți, reacțiile lor demonstrându-se drept neutre cu privire la comportamentul copilului lor la școală.

„Sunt mulți părinți plecați peste hotare, ei asigură nevoile vitale, dar nu le oferă atenție.” (Profesor)

În mod similar, proveniența copiilor din familii în care nu sunt prezenți ambii părinți influențează șansele unui copil de a adopta o atitudine violentă. Dacă din perspectiva participanților la FGD familiile monoparentale sau dezorganizate sunt tipice pentru toate cele trei țări în influența lor asupra violenței, familiile afectate de migrație sunt în special prezente în discursul profesorilor și elevilor români.

„La noi în clasă este un băiat care este mai sărac și colegii îl numesc, nu vor să se joace cu el.” (Elev)

Cauzele financiare pot influența apariția unui comportament violent la școală deoarece prin anumite neajunsuri materiale se poate declanșa gelozia, aceasta reprezentând un potențiator de conflict.

³⁰ Centrul Național de Prevenire a Abuzului Împotriva Copiilor (CNPAC) și AXA, *Opinii și Percepții despre Violența în Familie și Abuzul Împotriva Copiilor, Sondaj Sociologic sub egida Cercetării OMNIBUS*, (2015);

³¹ Shields, A., & Cicchetti, D., *Parental maltreatment and emotion dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood*, (pag.349-363), (2001);

³² Wolfe, David A., et al. *“Child maltreatment, bullying, gender-based harassment, and adolescent dating violence: Making the connections.”*, (pag. 21-24), (2009);

Factori individuali

Elemente precum impulsivitatea, gelozia, instabilitatea emoțională, stima de sine scăzută au fost aspecte identificate în mărturiile profesorilor și sunt încadrabile **factorilor individuali** care duc la violența în școli. Conform studiului realizat de UNICEF³³, lipsa controlului și impulsivitatea sunt mai degrabă specifice genului masculin, mai ales în contextele în care violența fizică este valorizată ca o expresie a virilității, așa cum am observat în secțiunea dedicată violenței bazate pe gen exprimată prin rezultatele FGD-urilor. Imaginea de sine negativă produce de asemenea mai multă violență în rândul băieților.

„Instabilitate în emoții, nu-și pot dirija emoțiile personale.” (Profesor)

Impulsivitatea și lipsa controlului de sine sunt în special corelate cu **mecanisme de gestionare a emoțiilor**. Acestea sunt în particular sub-dezvoltate pentru tinerii care provin din medii familiale nocive, care nu oferă fundația necesară pentru dezvoltarea capacității de autoreglare a emoțiilor și comportamentelor. Copiii abuzați și neglijați, precum și cei care sunt martori la violență în familie, trăiesc adesea într-o lume de tulburări emoționale extreme, ceea ce duce la dificultăți în recunoașterea și reglarea propriilor lor stări interne.

Cauze școlare

Cei mai mulți profesori participanți la FGD au tins să situeze cele mai importante cauze ale comportamentului violent undeva în afara școlii, problemele legate de **mediul școlar** fiind ignorate aproape complet. Chiar dacă în cadrul discuțiilor, nici profesorii și nici elevii nu au menționat exemple de violență directă a profesorilor față de elevi, aceștia joacă uneori un rol indirect în menținerea violenței, prin incapacitatea lor de a gestiona corect conflictele. Elevii au menționat favoritismul profesorilor față de elevii cu note bune ca o barieră în aplicarea sancțiunilor asupra acestora, scăzându-le elevilor încrederea în capacitatea de a fi obiectivi în potențialele intervenții de rezolvare a conflictelor. Mai multe detalii în acest sens sunt reliefate în analiza cantitativă a studiului.

Contextul social

Cauzele induse de **contextul social** identificate de către elevii și profesorii participanți la FGD-uri au fost influența anturajului, influența mass-media și rolul jucat de social media.

„Copii violenți chiulesc des de la școală și își petrec vremea cu diverse grupuri neidentificate.” (Profesor)

Studiul realizat de UNICEF³⁴ face referire la felul în care grupul de prieteni sau chiar „găștile de cartier” pot influența apariția violenței la școală. Influența negativă provine din felul în care indivizii ce compun anturajul sunt identificați ca aparținând zonelor

³³ UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, (2006);

³⁴ UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, (2006);

dezavantajate sau a cartierelor periferice ale orașului și le sunt atribuite anumite caracteristici sociale negative.

„Mass-media le oferă exemple negative și ei preiau ce e mai rău, anumite comportamente sau replici ale unor actori din filme, nefăcând diferența între film și realitate sau neînțelegând mesajul filmului. De exemplu : bă ești prost, bă ești nebun?” (Profesor)

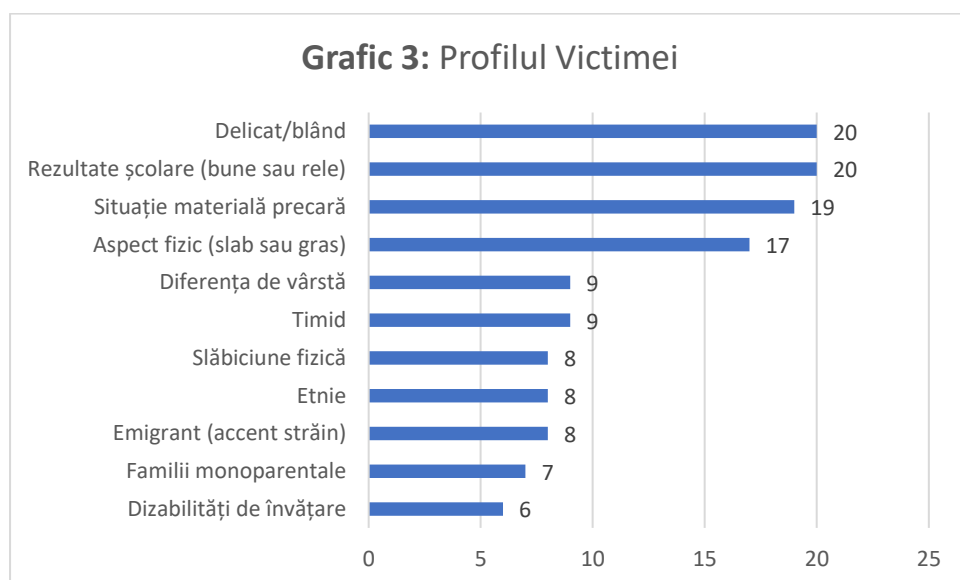
Studiul subliniază, de asemenea, cum **mass-media** reprezintă un factor ce afectează considerabil comportamentul copiilor prin valorile expuse. Anumite programe TV sau filme expun „*modele de conduită agresivă sau violentă*” iar jocurile video, de regulă, au un conținut foarte agresiv influențând într-un mod negativ comportamentul copiilor. Astfel de comportamente sunt manifestate și la școală, atât prin limbaj, cât și prin violența fizică. Rețelele de socializare, la rândul lor, pot fi un vehicul pentru anumite valori și atitudini considerate indezirabile.

„Ei copie comportamentele de la cei de pe rețelele de socializare, ei din mediul virtual aleg ce e mai rău.” (Profesor)

Social media (Facebook, Instagram, TikTok, WhatsApp) îi influențează, de asemenea, negativ pe tineri prin expunerea la exemple toxice, pe care aceștia le aplică la școală. Aceste exemple nu se referă strict la exemple negative de relaționare, ci chiar și la jocuri violente pe care tinerii le copiază la școală. Social media este în același timp și un spațiu în care tinerii interacționează violent. Uneori, conflictele dintre elevi pot începe pe social media și apoi sunt continuate în spațiul școlar, iar în alte cazuri conflictele începute la școală continuă în spațiul social media.

„Dacă a avut loc o ceartă la școală, copilul care crede că nu a spus tot ce a vrut, continuă și pe rețelele de socializare cu mesaje urâte.” (Elev)

Profilul Victimei

Profilul victimei se conturează, în general, în jurul a două axe principale: „victima facilă”, reprezentată de elevii blânzi sau timizi, și victima care iese în evidență prin diferențele sale față de restul colectivului, fie că acestea se referă la rezultatele școlare, aspectul fizic sau etnicitate. FGD-urile au relevat faptul că unii elevii au

dificultăți în a exemplifica cauzele violenței, concentrându-se mai degrabă asupra motivelor care duc la violență, precum gelozia.

„La noi în clasă este un băiat care este mai sărac și colegii îl numesc, nu vor cu el să se joace.” (Elev)

Situația materială precară a unui elev poate fi înscrisă ambelor tipologii de victimă. Pe de o parte, precaritatea materială poate fi văzută ca un semn de slăbiciune. Pe de cealaltă parte, chiar dacă sărăcia nu reprezintă neapărat un factor diferențiator, mai ales în comunitățile în care majoritatea elevilor provin din medii defavorizate, statusul material, cel puțin la nivel de auto-prezentare (prin telefoane și îmbrăcăminte așa-zis scumpe), este utilizat ca motiv pentru bullying.

Victima „facilă”

„Când ești mai moale de fire, mai tăcut și pari mai ușor de manipulat.” (Elev)

Prima tipologie de victimă este reprezentată de elevii care sunt catalogați de către ceilalți ca fiind “slabi”, considerați **victime „facile”**. Majoritatea elevilor care se înscriu acestei tipologii sunt elevi delicați, blânzi sau blajini. Timiditatea acestui tip de victimă înseamnă de cele mai multe ori că nu interacționează foarte mult cu colegii lor, neavând aliați care să intervină sau care să îi protejeze. Faptul că de cele mai multe ori acești elevi sunt considerați ca fiind slabi din punct de vedere fizic scade șansa ca un astfel de elev să se simtă confortabil să își ia apărarea.

Victima „diferită” de ceilalți

„Se râde de copiii care nu știu să răspundă la oră, care iau note proaste, râd de pasiunile altora, se amenință, își vorbesc urât, se ceartă, se întărită.” (Profesor)

„Atât fetele cât și băieții râd de băieți și fete când ies la tablă și nu știu să rezolve exercițiile” (Elev)

A doua tipologie de victimă este construită în baza diferențelor percepute de ceilalți elevi: elevii văzuți ca fiind diferiți, în orice sens, pot deveni victime. **Performanța școlară** reprezintă un element comun în profilul victimei: atât elevii care iau note bune ieșind în evidență, dar mai ales cei care iau note slabe, sunt potențiale victime. După spusele profesorilor, elevii cu dificultăți de învățare sunt aproape mereu victime în colectivul lor de elevi. Conform celor spuse de profesori și elevi, faptul că anumiți elevi nu știu să răspundă la ore sau dacă iau note mici este un motiv pentru bullying la fel de bun precum și dacă elevul este considerat „tocilar”.

„Copiii care arată altfel sunt victime.” (Elev)

„De-obicei copiii care au un aspect altfel, de exemplu este un băiat în clasă, cu ochelari, obez... din clasele mai mari îi pun porecle, îl iau în derâdere.” (Elev)

Victimele pot fi hărțuite de către agresor și pe baza **aspectului fizic diferit** și nu numai (obezitate, cu ochelari, scund, vestimentație) sau dacă există un raport de putere diferențiat de vârstele deținute de victimă și agresor.

„Copiii întorși din străinătate sunt victime ale bullyingului - jigniri și glume pe baza accentului, a folosirii cuvintelor greșit în limba română. Victima se simte izolată, exclusă”(Profesor)

Proveniența etnică sau **statutul de emigrant** sunt elemente raportate cel mai des în România, referindu-se, în general, la elevi de etnie romă sau de elevi români care au trăit în străinătate, dar s-au întors pe teritoriul țării. Elementele care îi scot pe acești copii în evidență pot fi felul lor diferit de a vorbi limba română, influențat de factori precum accentul, sau elementele culturale la care aceștia aderă și sunt etichetate de ceilalți elevi ca fiind „ciudate”.

Victimă sau agresor?

Se pot observa și **elemente comune** între profilul victimei și cel al agresorului: în special elevii cu o situație financiară precară, dar și cei care provin din familii monoparentale sau au trăit în străinătate pot avea predispoziții de a deveni atât victime cât și agresori.

„Numai așa poate să arate puterea și să nu fie atacat.” (Elev)

Faptul că există multe elemente comune între victimă și agresor se datorează faptului că unii elevi își asumă postura de agresor, fiind motivați de dorința de a nu se încadra în categoria victimei. Din spusele elevilor reiese faptul că felul în care elevii se impun în colectivul școlar este foarte important, și adesea agresiunea devine un mecanism de auto-apărare.

„Poate a fost agresat de victimă și acum se răzbună.”(Elev)

„Eu nu observ violența, dar când mă sună părinții aflu mai multe, când analizăm, sunt vinovați ambii.” (Profesor)

În același timp, FGD-urile au relevat că binaritatea victimă-agresor nu este mereu valabilă. Exemplele aduse atât de profesori, cât și de elevi au arătat că uneori victima este cea care produce inițial conflictul, sau că în unele cazuri cei supuși inițial violenței ajung să fie violenți la rândul lor cu agresorul.

Secțiunea IV - Abordarea violenței între tineri în școli

Școlile partenere din proiectul ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței! au diverse strategii de **raportare a cazurilor de violență** precum și **metode de prevenire a violenței**, acestea variind în funcție de cadrul legal al fiecărei țări în parte, precum și de inițiativa individuală și voluntară a fiecărei școli în parte. Printre aceste strategii se numără: fișele de sesizare, regulamentul școlar intern, consiliul împotriva violenței, precum și abordarea violenței la orele de curs sau posibilitatea de a merge la consilierul școlii.

Cu toate acestea, în urma analizei făcute pe baza discuțiilor din școlile consultate, s-a remarcat faptul că deși profesorii au răspuns că există proceduri de combatere a violenței, puțini dintre aceștia au știut să ofere mai multe detalii cu privire la cum se aplică astfel de proceduri. Analiza dezvăluie că deși strategiile există, acestea nu sunt puse în aplicare corespunzător, fiind trecute cu vederea în anumite cazuri.

Pentru a înțelege mai bine rezultatele acestei secțiuni din analiză trebuie investigate anumite elemente ce țin de **contextul celor 3 țări**, cum sunt reglementate anumite mecanisme în școli din punct de vedere legal și ce aspecte sunt gestionate la nivel local. Din acest punct de vedere, se pot sesiza diferențe în felul în care cazurile de violență sunt abordate în școli în funcție de țară.

Cadrul legal cu privire la abordarea violenței în școli

În **România** s-a realizat o strategie în anul 2020 privind violența psihologică sau bullyingul, care presupune stabilirea unui grup antibullying la nivelul fiecărei unități de învățământ. Grupul de acțiune este format din directorul unității de învățământ, 3 cadre didactice care trebuie să fie formate în problematica violenței/ bullyingului, un consilier școlar, un reprezentant al părinților, reprezentanți ai elevilor și reprezentanți ai autorităților locale. Acest grup de acțiune „*va avea un rol de prevenire, identificare și soluționare a faptelor de bullying, comise între elevi, prin acțiuni fizice, verbale, relaționale și/sau cibernetice*” (articolul 5, alineatul 1). Planul de acțiune presupune și un plan școlar ce include proiecte/campanii sau programe pentru creșterea nivelului de informare și conștientizare pe tematica violenței, având drept scop formarea unui climat școlar non-violent. Înființarea grupurilor antibullying în unitățile de învățământ s-a realizat în Septembrie 2021, iar la sfârșitul anului academic 2021-2022 este planuită evaluarea demersurilor realizate.³⁵

Ca parte a acestor norme metodologice, codul de conduită are scopul de a preveni și combate violența la nivelul fiecărei unități de învățământ, presupunând adoptarea unui regulament de ordine interioară cu obiectivul toleranței zero la violență, obligativitatea comunicării empatică atât între elevi cât și de la profesori la elevi, și responsabilitatea întocmirii unei strategii la începutul fiecărui an școlar care conține un plan menit să asigure și să mențină un climat școlar nonviolent.

În **Moldova**, de asemenea, Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți (nr. 140 din 14.06.2013) stabilește procedurile

³⁵ HotNews.ro, *Consiliul Elevilor: Soluția în fața problemei bullying-ului nu este de a îngropa școlile în noi comitete, comisii și grupuri de lucru*, (2021);

de identificare, evaluare, asistență, referire, monitorizare și evidență a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, precum și autoritățile și structurile responsabile de aplicarea procedurilor respective. Unul dintre principiile prezentului act se referă la responsabilitatea lucrătorilor instituțiilor de învățământ pentru asigurarea protecției împotriva violenței, neglijării și exploatării copilului.³⁶

În cazul **Ucrainei**, există de asemenea reglementări la nivel legal cu privire la felul în care violența este abordată în unitățile de învățământ. Directorul instituției de învățământ, în limitele competențelor sale, asigură crearea unui mediu educațional sigur în școală și sprijină inițiativele împotriva violenței și hărțurii în unitatea de învățământ în cauză (*Legea Ucrainei "Cu privire la educație", articolul 26, partea III, paragraf 10*). Specialiștii responsabili sunt numiți prin regulamente interne, cel mai adesea - directorul, directorul adjunct pentru activitatea educațională, pedagogul social, psihologul. De asemenea fiecare unitate de învățământ își dezvoltă propriul cod de conduită iar departamentele regionale de educație oferă unele cursuri de formare, dar nu în mod regulat. De asemenea, profesorii au diferite tipuri de metodologii privind prevenirea și combaterea violenței.

Abordarea violenței în curriculumul școlar

În ceea ce privește existența cursurilor pe tematica violenței în școli ca parte a unui curriculum prestabilit la nivel național, situațiile sunt diferite în cele 3 țări. În **România**, astfel de reglementări legislative la nivel național nu există, cursurile de această tipologie fiind realizate doar la inițiativa locală a unei unități de învățământ sau a unui cadru didactic (de exemplu: abordarea violenței la ora de dirigenție).

În **Moldova** pe de altă parte, există reglementări la nivel național pentru programele de studii pentru învățământul primar, gimnazial și liceal pentru anul de studii 2020-2021, care conțin atât discipline obligatorii, cât și opționale, pe tematica prevenirii violenței în școli.³⁷ **Disciplinele obligatorii** sunt: „*Dezvoltare personală*” - disponibilă în ciclul primar/gimnazial/liceal, cu accent pe cunoașterea de sine, identitatea personală, relaționare armonioasă și securitate personală, „*Educație pentru societate*” - se desfășoară în ciclul gimnazial/liceal și abordează subiecte precum bullyingul, comunicare și conflict, comportamentul social, dar și aspecte ce țin de siguranță, cum se reacționează în diverse situații de pericol sau abuz, „*Educația Civică*” - include prevenirea și soluționarea echitabilă a conflictelor.

Există inclusiv **discipline opționale**: „*Educație pentru sănătate*” - abordează subiecte similare „*Educație pentru societate*”, „*Educație pentru drepturile omului*” – cu un accent pe emoții, stereotipuri și prejudecăți, discriminare și violență. Disciplinele opționale cele mai importante pentru combaterea violenței în general și a celei bazate pe gen în particular sunt „*Educație pentru toleranță*” – care abordează toleranța interpersonală în școală și rezolvarea conflictelor, rezolvarea conflictelor, și „*Educație pentru echitate de gen și șanse egale*” – care explorează subiecte precum identitatea de gen, echitate de gen și șanse egale în/prin educație.

³⁶ Hotărârea Nr. 270, din 08.04.2014, Guvernul Republicii Moldova;

³⁷ MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA, *PLANUL-CADRU pentru învățământul primar, gimnazial și liceal*, (2020);

În **Ucraina**, recomandările *Ministerului Educației și Științei* prezintă anual un plan care include cursuri obligatorii, cum ar fi: 16 zile fără violență, ore de curs dedicate prevenirii violenței și bullyingului, o oră cu un psiholog, copii cu dizabilități (abordare incluzivă), prelegeri de către un ofițer de poliție pe probleme cu minorii (departamentul de probațiune), prelegeri de către un specialist al serviciului pentru copii.³⁸

Consilieri școlari și servicii de mediere de conflicte

În ceea ce privește **consilierii școlari pentru abordarea cazurilor de violență** în unitățile de învățământ situațiile sunt similare. În România, Moldova și Ucraina nu există reglementări legale ce presupun obligativitatea desfășurării activității de către consilieri școlari în unitățile de învățământ, prezența acestora în școli fiind determinată de inițiativa fiecărei unități de învățământ în parte. De regulă, consilierii școlari sunt mai des întâlniți în mediul urban.

Serviciile de mediere în școli reglementate de stat sunt, de asemenea, absente din cele 3 țări. Cu toate acestea, în **Ucraina**, în anumite situații, administrațiile școlare recurg la implicarea specialiștilor în mediere, folosindu-se de resurse interne și externe. Însă, adesea este vorba de o dorință independentă a unuia dintre profesori de a urma o formare în domeniul medierii și, împreună cu administrația școlii, de a introduce această abordare pentru a rezolva situațiile de conflict în școală, precum și de a forma un grup de copii, care să gestioneze un club de prevenire a violenței (consiliul de mediere a copiilor).

Consiliile formate de elevi există atât în cazul **României** și al **Moldovei**, acestea fiind caracterizate de o structură reprezentativă a elevilor la nivel instituțional (instituția de învățământ secundar profesional și mediu de specialitate) implicată în identificarea și soluționarea problemelor care îi privesc, în parteneriat cu o echipă managerială, cadrele didactice și părinții, în beneficiul elevilor și al comunității. În cazul Moldovei consiliul dat este constituit în fiecare școală din țară în baza unui regulament creat de *Consiliul Național al Elevilor* la nivel de *Ministerul Educației, Cultură și Cercetare*.

Regulamentul intern și procedurile de sesizare a violenței în școli

În toate cele trei țări există un regulament intern care oferă informații despre procedurile necesare în cazul incidentelor de violență. Regulamentul face referire la cerințele de comportament pentru elevi ce impun respectarea normelor și regulilor școlii. Cu toate acestea, regulamentul intern nu este întotdeauna respectat.

În cazul unui act de violență există proceduri de raportare scrise pentru înregistrarea cazurilor mai grave de violență. Fișa de sesizare este un document menit să documenteze astfel de cazuri, fiind specifice școlilor din România și Moldova.³⁹ În școlile din Ucraina nu există un model de document prestabilit însă înregistrarea cazurilor de violență se realizează prin alte metode precum: cereri scrise sau atenționări scrise. Centralizarea cazurilor de violență este o procedură impusă la nivel

³⁸ Ministerul Educației și al Științei din Ucraina, Education;

³⁹ Anexă la Ordinul cu privire la aprobarea Fișei de sesizare a cazului suspect de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului, (2014)

legislativ în toate cele 3 țări conform specialiștilor în educație a organizațiilor *Terre des hommes* din cele 3 țări.

De la teorie la practică și aplicarea sancțiunilor

Deși există toate aceste proceduri la nivel teoretic, la nivel practic situațiile se desfășoară într-o manieră diferită. Aspectul problematic este **nerespectarea reglementărilor** deoarece profesorii nu sunt în întregime conștienți de existența acestor reguli, sau, în cazul în care sunt, aceste aspecte sunt trecute cu vederea. De asemenea, deși au fost demersuri progresive la nivel de legislație cu privire la problematica violenței în școli și abordarea unor strategii axate pe empatie și cooperare, unele cadre didactice au dificultăți în a se distanța de comportamente tradiționale de mustrare a copiilor. Astfel de comportamente sabotează atât relația între elevi și profesori, precum și felul în care elevii percep încălcarea regulilor, care ajung să producă efecte contrare celor intenționate. Un studiu realizat de *UNICEF* face referire la mărturiile unor directori cu privire la abordarea cazurilor de violență între elevi. Sancționarea se face prin intermediul mustrărilor în fața clasei (sau în prezența consiliului profesoral/al clasei), prin mustrare scrisă sau observații individuale. Studiul precizează ca aproximativ o pătrime din școli folosesc exmatricularea definitivă sau exmatricularea temporară (3-5 zile), acestea fiind folosite mai des în învățământul post-gimnazial. Studiul face referire și la folosirea pedepselor fizice asupra elevilor, însă este întâlnit mai rar, laolaltă cu amenzi, mediatizarea în școală (de exemplu afișarea elevilor la gazeta de perete).⁴⁰

Cercetarea *UNICEF* face referire și la perspectiva elevilor care ne dezvăluie că aproape 75% dintre aceștia au declarat că nu au fost sancționați în urma unor manifestări violente. 26,9% dintre elevi menționează la rândul lor ca observația individuală este folosită în urma comiterii unui act de violență, în timp ce restul sancțiunilor menționate de către profesori mai sus sunt mult mai rar implementate: 10% au primit mustrări scrise, 12,9% au fost muștrați în fața colegilor/consiliului profesoral, iar doar 4% au fost eliminați de la cursuri.⁴¹

Prevenirea și gestionarea violenței în școlile ACTIV

Metodologie

Pentru a realiza secțiunea anterioară ce prezintă situația contextuală a felului în care violența este abordată în școlile din România, Moldova și Ucraina, am consultat specialiștii în educație a organizațiilor *Terre des hommes* din cele 3 țări. Expertiza în educație a acestora a ajutat la explicarea celor mai relevante aspecte cu privire la ce se impune din punct de vedere legal în școli și a clarificat ce este realizat la inițiativa școlii sau a profesorilor. În acest sens, experții educaționali au primit un chestionar ce a abordat diverse elemente relevante pentru construirea contextului cu privire la felul

⁴⁰ UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, (2006);

⁴¹ Idem;

În care violența este abordată în școlile din cele trei țări (pentru detalii privind chestionarul consultați **Anexa 5**).

Moderatorii FGD-urilor au inițiat discuția începând cu o serie de întrebări deschise pentru a identifica dacă există sau nu inițiative de combatere a violenței în școli, precum și ce presupun aceste inițiative, cum sunt organizate, și care sunt procedurile aferente lor. În urma întrebărilor deschise, s-au prezentat niște afirmații cu privire la procedurile de combatere a violenței iar profesorii au trebuit să își exprime punctul de vedere, dacă sunt în acord total, acord parțial, neutru, dezacord parțial sau dezacord. La anumite afirmații s-au cerut informații adiționale, pentru ca profesorii să aibă oportunitatea de a își dezvolta pozițiile asumate pe afirmațiile prezentate.

În procesul de analizare a datelor s-a folosit metoda analizei de conținut pentru a identifica cele mai recurente componente care reprezintă inițiative de combatere a violenței din școlile consultate. De asemenea, analiza acestei secțiuni s-a axat pe sortarea informațiilor în funcție de tipul intervenției, dacă este vorba de o inițiativă de **(1) raportare a cazurilor de violență** sau dacă este o procedură de **(2) prevenție a cazurilor de violență**. Procedurile de raportare la rândul lor au fost codate în 2 categorii: categoria 1 - dacă **procedurile doar există** în școli, sau categoria 2 - dacă **procedurile sunt și cunoscute/aplicate**.

Procedurile de prevenție a cazurilor de violență în școli au fost împărțite la rândul lor în 2 categorii: categoria 1- prevenții de tip **singular**, sau categoria 2 - prevenții de tip **multiplu/recurent**. Prin această codare s-a urmărit consecvența procedurilor de prevenție din școlile partenere. De asemenea, inițiativele de prevenție au fost codate și după modelul abordat de către inițiatorii prevențiilor, și anume dacă prevențiile au fost doar **informative** sau dacă procedurile de prevenție au fost **participative**.

Elemente recurente de abordare a violenței în școlile

ACTIV

Elementele recurente comune menționate de către profesorii din cele 25 școli cu privire la metodele abordate pentru prevenirea sau gestionarea cazurilor de violență sunt **discuțiile cu consilierul școlii** (14 cazuri), **abordarea violenței ca și subiect la ore** (12 cazuri) sau **existența comitetului de prevenire a violenței** (10 cazuri).

Cu toate acestea, trebuie menționat că aceste metode diferă în funcție de elementele specifice ale fiecărei țări. **Fișele de sesizare**, de exemplu, sunt folosite în 4 școli și exclusiv în Moldova, deși acestea există ca mecanism și în școlile din România. De asemenea, deși **regulamentul intern** este implementat în toate cele 3 țări și are specificații cu privire la abordarea situațiilor de violență în școli, mențiunea existenței sau folosirii acestuia este declarată doar de către profesorii moldoveni (în 5 unități de învățământ). Serviciile de mediere sunt întâlnite doar în 4 școli.

„Chiar azi am discutat la Educație personală subiectul integrității personale. Și era o întrebare: dacă îți place atingerea cuiva sau insistența cuiva. Am discutat despre aceste lucruri. Încerc să rezolv aceste lucruri, dar o oră nu este suficientă pentru acest subiect, e nevoie de mai multe ore.” (Profesor)

Orele special dedicate pentru abordarea violenței sunt inițiative potrivite pentru a discuta diverse cazuri de violență însă, potrivit spuselor unor profesori participanți în FGD, sunt anumite cazuri ce necesită mai mult timp și efort.

„Din cauza pandemiei s-a redus postul de consilier școlar și sarcina rezolvării situațiilor de acest gen revine acum profesorilor” (Profesor)

„Copiii care se duc la psiholog sunt stigmatizați de colegi. Consilierea se realizează într-un spațiu deschis din cauza lipsei unei încăperi dedicate acestui tip de sprijin și pentru care se realizează în timpul orelor și copiii intuiesc unde a fost trimis elevul victimă sau agresor.” (Profesor)

Deși profesorii au menționat **consilierul școlar** ca fiind un actor important în gestionarea cazurilor de violență, sunt anumite cazuri în care serviciile oferite de aceștia nu sunt corespunzătoare pentru aplanarea anumitor conflicte (de exemplu prin lipsa unui spațiu special amenajat pentru consultări care să ofere și confidențialitate elevului ce apelează la un consilier școlar).

Adițional, au fost menționate și alte **activități organizate la inițiativa școlilor** cum ar fi cutia de plângeri anonime (în care elevii pot relata în scris anumite situații deranjante și care sunt ulterior discutate în clase cu profesorii/diriginții), chestionare anonime pe tematica violenței adresate elevilor sau realizarea de flashmobs. Au fost înregistrate și răspunsuri ce fac referire la organizarea de campanii de informare pe tematica violenței în școală (2 cazuri) de către consiliul elevilor.

Raportarea cazurilor de violență

În **România** doar o singură școală din 15 a declarat că nu are strategii de raportare a cazurilor de violență. De asemenea, o singură școală din **Moldova** și una singură din **Ucraina** au specificat ca nu au un sistem de raportare a situațiilor de violență.

„Avem un plan de măsuri pe combaterea violenței în școală, dar nu știm dacă există anumite proceduri.” (Profesor)

Din cele 15 școli partenere din România, 3 dintre ele au declarat că există proceduri în cazul apariției violenței, însă nu sunt aplicate, comparativ cu situația Moldovei și Ucrainei în care câte 2 școli din cele 5 per țară au susținut acest lucru. În anumite cazuri profesorii știu că există un plan de acțiune în caz de situații de violență însă nu sunt pe deplin cunoscători asupra procedurilor ce ar trebui aplicate. În România, 11 din 15 școli au afirmat că procedurile de raportare a violenței sunt aplicate, comparativ cu situațiile Moldovei și Ucrainei, în care 2 școli din cele 5 per țară au declarat acest lucru.

Strategiile de prevenție ale violenței

„Realizăm activități în cadrul școlii atât cu copii cât și cu părinții cu privire la siguranță online, violență. Încercăm să facem condiții mai bune în școală.” (Profesor)

Strategiile de prevenție ale violenței sunt de asemenea regăsite în măsuri diferite în cele trei țări. În România 4 din 15 școli au declarat că nu au activități de prevenție a violenței în comparație cu Ucraina, unde o școală din 5 a afirmat acest lucru. În Moldova, pe de altă parte, nu au fost înregistrate răspunsuri cu privire la absența strategiilor de prevenire a violenței.

„La managementul clasei se fac activități: viziune de filme, studii de caz.” (Profesor)

Intervențiile de prevenție singulare au fost regăsite într-o școală din România, o școală din Ucraina și 2 școli din Moldova. De asemenea, strategii de prevenție multiple/recurente au fost identificate în 4 școli din 15 în România, și o școală din 5 în Moldova. Prevențiile multiple/recurente cu scop informativ sunt declarate în 3 școli din România și o școală din Ucraina, în timp ce strategiile de prevenție multiplă dar cu o abordare participativă au fost identificate în câte 2 școli din fiecare țară.

„Proiecte anti-violență/bullying nu prea sunt, iar cele care au existat au fost mici, de scurtă durată, fără un impact semnificativ.” (Profesor)

Cele mai frecvente activități de prevenire menționate de către cadrele didactice iau forma unor sesiuni informative cu poliția (9 cazuri) sau a unor evenimente organizate de alte instituții publice, în special în România (9 cazuri). Doar trei școli au colaborat în trecut cu ONG-uri pentru proiecte de prevenire.

Cum intervin profesorii în cazuri de violență

„Dacă incidentele sunt mai grave este chemată poliția, copilul este dus la dispensar, se face o mică anchetă, sunt anunțați părinții și se scade media la purtare dacă elevul vinovat nu își îmbunătățește comportamentul până la sfârșitul semestrului.” (Profesor)

Un aspect des menționat de către profesorii care au participat în FGD este felul în care se sancționează comportamentele violente în școlile lor. De obicei se apelează la scăderea notei la purtare sau la delegarea de sarcini în folosul școlii sub formă de pedeapsă.

Cum a mai fost menționat în acest studiu, există o discrepanță între exemplele elevilor privind situațiile de violență și cele ale profesorilor. Acest lucru influențează inclusiv felul în care aceste comportamente sunt sancționate de către profesori în școală. **Subiectivitatea profesorilor** în aplicarea acestor proceduri depinde de modul în care aceștia evaluează gravitatea situației. De exemplu, pot exista cazuri în care profesorii să nu fie pe deplin conștienți de o anumită situație de violență și să ofere sancțiuni minore în situații în care un anumit caz de violență a fost de fapt unul grav. Astfel, cazurile de violență ajung să nu fie tratate în mod corespunzător, fiind minimizezate.

„Copiii știu care sunt consecințele, dar nu îi motivează nimic să se potolească, nu au frica de nimic. Repercusiunile nu funcționează. Nu funcționează cu conversația” (Profesor)

„Părinții îi sesizăm la cea mai mică abatere, individual.” (Profesor)

De pe urma FGD-urilor a fost evidențiat faptul că adesea, în cazul apariției violenței între elevi, profesorii vorbesc întâi cu victima și agresorul, iar după contactează **părinții** acestora. Profesorii au menționat că deși cazurile de violență relatate părinților sunt de natură serioasă, există cazuri în care părinții nu tratează în mod serios aceste relatări și adoptă o **poziție defensivă** față de actele îndeplinite de copilul lor. Din spusele profesorilor, astfel de situații îngreunează imens modul în care actele de violență sunt percepute de către copiii care le cauzează deoarece creează o ambivalență între ce este spus să nu se facă la școală de către profesori și lipsa de reacție a părinților puși în fața unor astfel de situații. Acest lucru îi pune în dificultate pe profesori deoarece, adesea, nu sunt luați în serios de către copiii agresori. Subminarea minimei autorități valide pe care aceștia o posedă în cadrul mediului

școlar este un lucru dificil de navigat și cu siguranță aproape imposibil în momentul în care părinții elevilor nu le susținută demersurile.

În urma celor povestite de către profesori în cadrul FGD, aceștia au dezvăluit ce nevoi sunt la nivel de școală, care ar putea să îmbunătățească semnificativ munca lor în gestionarea cazurilor de violență din școli. Cele mai des menționate nevoi au fost următoarele:

1. Schimb de bune practici;
2. Sprijin în a îmbunătăți modul de comunicare cu tinerii pe tema violenței și alte subiecte adiacente acestora;
3. Mai multe informații despre tipurile de violență și mecanismele adecvate pentru a le aborda.

Secțiunea V - Analiza Datelor Cantitative - Elevi

Elevii din cadrul fiecărui FGD au fost invitați să își exprime nivelul de acord în legătură cu 24 de afirmații care au acoperit:

Categoria I. Perspective de Martor - felurile în care tinerii consideră de cuviință că trebuie să reacționeze în cazul în care sunt martorii unui conflict între colegi

Categoria II. Perspective de Gen - perspectivele tinerilor legate de stereotipurile de gen

Categoria III. Perspective asupra Violenței - modul în care tinerii privesc violența

Categoria IV. Altele - alte afirmații care fac referire la violența dintre tineri și violența bazată pe gen

Metodologie

Tinerii participanți au fost invitați să se poziționeze de-a lungul unei axe în funcție de nivelul lor de acord sau dezacord, poziționarea lor la capătul axei semnificând fie acordul sau dezacordul complet, poziționarea la mijloc semnificând o reacție neutră la afirmație, iar poziționarea într-un loc intermediar semnificând acord sau dezacord parțial. Poziționările tinerilor au fost înregistrate într-o manieră cantitativă. Tinerii au primit întrebări suplimentare în linie cu ghidul moderatorului sau în momentul în care acesta a considerat că pot fi obținute informații suplimentare de interes, precum în cazurile în care elevii fie au avut poziționări foarte variate, fie s-au poziționat unanim. Răspunsurile elevilor la aceste întrebări suplimentare oferă explicații augmentative legate de poziționările lor.

Țară	Fete	Băieți	Total
Romania	61	52	113
Moldova	52	34	86
Ucraina	49	24	73

Fetele au avut un grad mai mare de participare în toate cele trei țări, reprezentând 54% dintre elevii români, 60% dintre cei moldoveni, și 67% dintre cei ucraineni.

Scorul nivelului de acord

Nivelul de acord al tinerilor față de fiecare afirmație a fost cuantificat în scoruri separate pentru fete, băieți, și per total, la nivel de țară. Scorurile pot varia de la 1 la 5, unde 1 înseamnă un nivel de acord total, 3 un nivel neutru, și 5 un nivel de dezacord total. Astfel, un scor mai mic indică un nivel mai mare de acord cu o afirmație specifică, în timp ce un scor mai mare arată un nivel de acord mai scăzut.

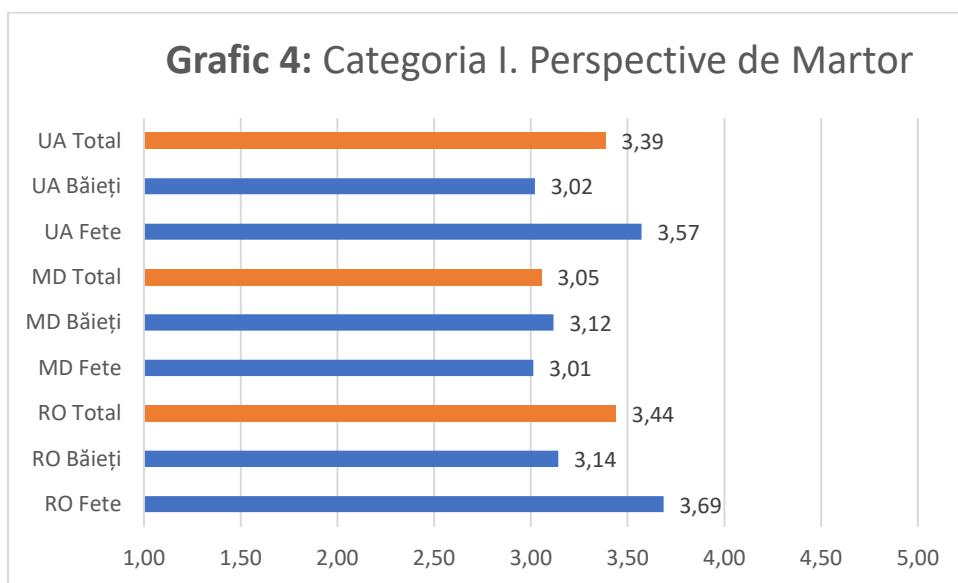
Categoriile I, II și III au primit în același fel un scor de la 1 la 5, reprezentând media tuturor afirmațiilor aferente. Astfel, un scor care tinde spre 1 pentru **Categoria I** presupune că tinerii au o predispoziție foarte scăzută de a interveni în conflictele

colegilor și de a căuta soluționări pentru acestea, în timp ce un scor apropiat de 5 presupune că aceștia au o predispoziție foarte ridicată în acest sens. Scorul 1 pentru **Categoria II** reprezintă o aliniere puternică cu perspective de gen stereotipic negative, în timp ce scorul 5 sugerează respingerea acestora. În cazul **Categoriei III**, scorul 1 sugerează că tinerii au opinii foarte favorabile asupra violenței, iar scorul 5 arată o predispoziție spre a considera violența ca fiind ceva negativ.

Analiza pe scoruri urmărește să identifice cele mai puternice discrepanțe dintre perspectivele fetelor și băieților la nivel de țară, precum și diferențele cele mai puternice dintre România, Moldova și Ucraina.

Categoria I. Perspective de Martor

- *Trebuie să-ți faci singur dreptate.*
- *Tinerii nu ar trebui să le spună profesorilor lor despre violența din școli, nu e cool.*
- *Elevii ar trebui să își rezolve problemele între ei, fără să le spună părinților sau profesorilor lor.*
- *Atunci când are loc un conflict între colegii din clasă, cel mai bine este să nu te amesteci.*
- *Certurile dintre colegii mei de clasă pot fi chiar amuzante.*

Se observă din tabelul de mai sus că toate țările au un scor total apropiat de 3, semnificând că tinerii din cele trei țări sunt neutri în ceea ce privește reacția lor în cazurile în care sunt martori la violență în școli. Scorul total cel mai scăzut este înregistrat de către elevii din Moldova, arătând că în comparație cu România și Ucraina, în Moldova este o șansă mai scăzută ca elevii să intervină în cazurile de violență între colegi. Observăm, de asemenea, că băieții din Ucraina și din România au scoruri mai mici decât fetele, ceea ce înseamnă că băieții din aceste țări sunt mai puțin predispuși să intervină în cazuri de violență în comparație cu fetele.

Pentru a înțelege mai bine de unde provin diferențele dintre scorurile din cadrul acestei categorii, vom observa diferențele cele mai semnificative per afirmație. Observăm astfel că elevii din Moldova sunt de acord parțial (2.09) cu afirmația *Trebuie să-ți faci singur dreptate*, în timp ce tinerii români sunt neutri (3.15). Un elev moldovean justifică:

“Trebuie sa ai frica în tine, să fii mereu pregătit de un caz de violență.” (Elev)

Tinerii ucraineni au comparabil cel mai ridicat nivel de acord *cu Elevii ar trebui să își rezolve problemele între ei, fără să le spună părinților sau profesorilor lor*, arătând lipsa lor de încredere în faptul că adulții le pot rezolva probleme. Elevii moldoveni își justifică lipsa de încredere în capacitatea profesorilor de a rezolva conflictele dintre elevi:

“Adulții din școală intervin doar la cazurile care se văd cu ochiul liber: sângerare, sau dacă elevul plânge. Altfel, elevii sunt evitați de către profesori și lăsați pe cont propriu.” (Elev)

Astfel, atunci când elevii spun că este important să-și facă singuri dreptate este pentru că nu se simt susținuți de profesori sau de părinți, care sunt fie nepăsători și nu îi ajută, sau nu sunt eficienți în gestionarea conflictelor. Unii elevi chiar se tem de repercusiunile raportării violenței: să fie pedepsiți fizic de către părinți – indiferent dacă sunt victime sau agresori în cadrul conflictului, să-și facă părinții să se simtă rău (specific pentru Moldova), sau să fie agresați din nou de către același agresor: *“Dacă agresorul amenință victima, acesteia îi este teamă și nu raportează.” (Elev)*

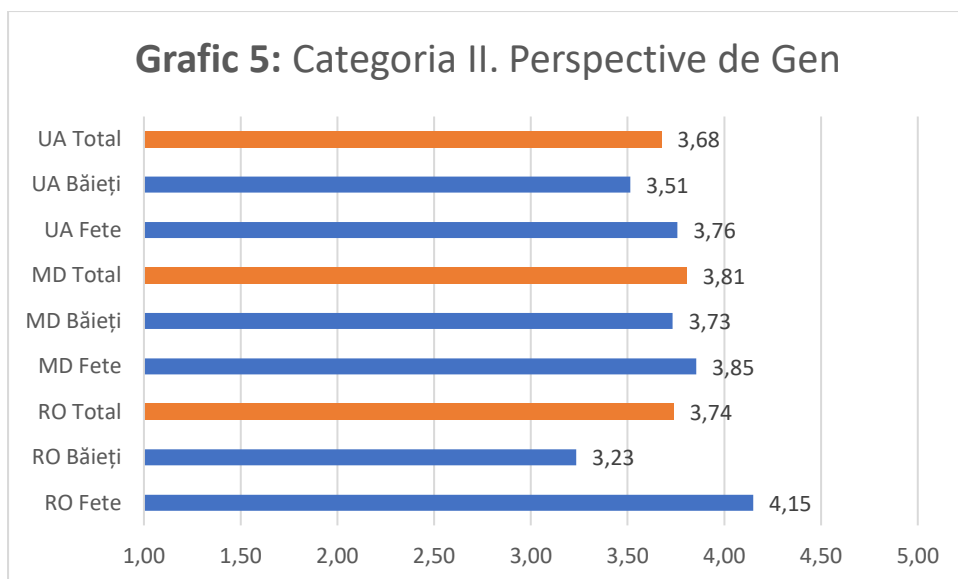
Tinerii sunt mai predispuși să intervină ei înșiși sau să solicite intervenția unui adult în cazurile pe care aceștia le consideră grave, precum cele de violență fizică, însă intervin sau raportează mai rar cazurile de bullying, care sunt percepute ca fiind mai puțin grave. Bineînțeles, aceste reacții variază foarte mult de la elev la elev.

Elevii moldoveni sunt comparabil cei mai predispuși să creadă că certurile dintre colegii lor de clasă pot fi chiar amuzante, ceea ce demotivează implicarea lor în rezolvarea conflictelor din clasă.

Diferențele dintre perspectivele băieților și fetelor din România și Ucraina sunt explicate de diferențele majore de opinie pentru două afirmații. Băieții sunt mult mai predispuși în a crede că elevii trebuie să își rezolve problemele între ei, fără a le spune colegilor sau profesorilor; băieții sunt de asemenea mai predispuși în a crede că certurile dintre colegii de clasă pot fi amuzante.

Categoria II. Perspective de Gen

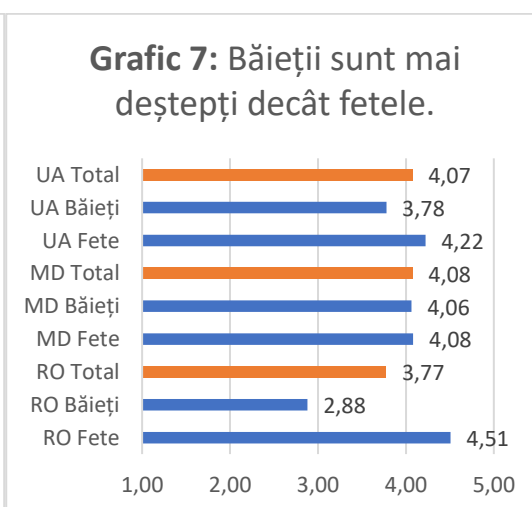
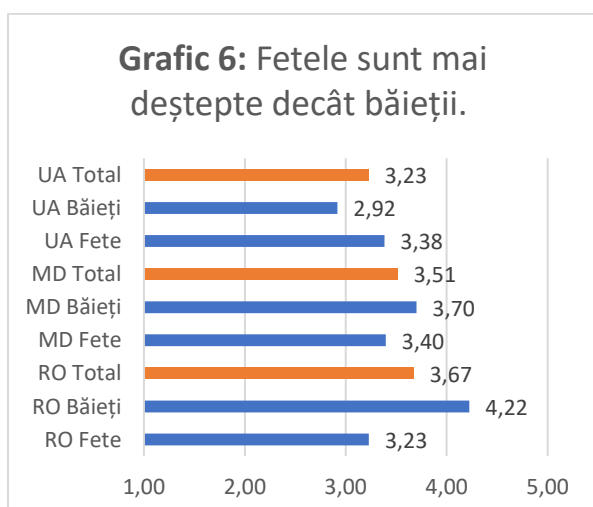
- *Fetele sunt mai deștepte decât băieții.*
- *Este mai important pentru băieți decât pentru fete să aibă rezultate bune la școală.*
- *Băieții sunt mai buni la matematică și la științe decât fetele.*
- *Este mai bine ca fetele să fie tăcute și timide.*
- *Băieții sunt mai deștepți decât fetele.*
- *Este acceptabil ca băieții să plângă.*
- *Un băiat adevărat este dominant, competitiv și nu își arată vulnerabilitatea.*

Tinerii din cele trei țări incluse în studiu au scoruri totale foarte apropiate, arătând un grad similar de acord cu perspectivele de gen la care au reacționat. Per total, tinerii se poziționează între neutralitate și dezacord parțial față de propozițiile care făceau referință la perspective stereotipice, norme și roluri de gen dăunătoare.

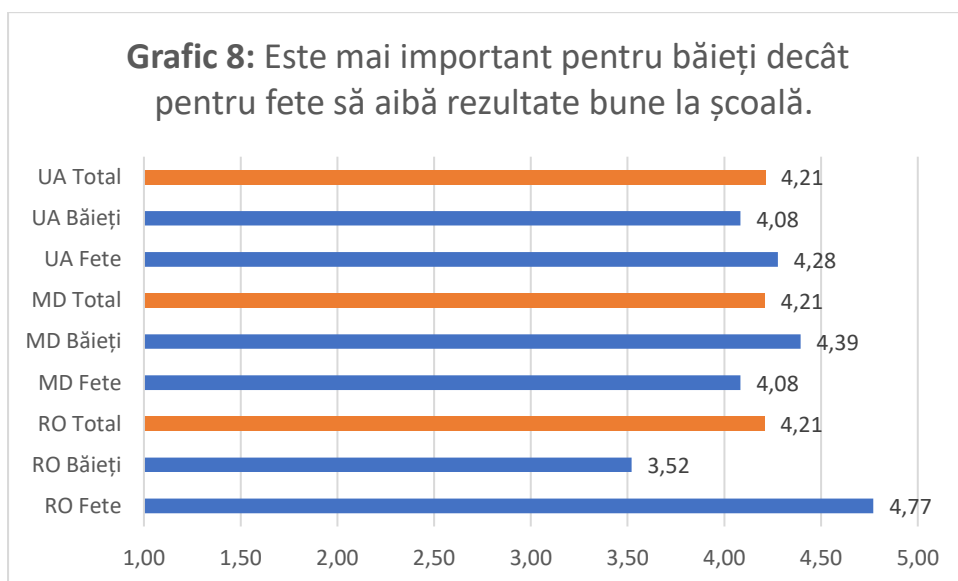
În general, fetele au un grad de dezacord relativ mai ridicat față de băieți. Dacă în Ucraina și Moldova băieții și fetele au scoruri foarte apropiate, arătând perspective similare față de gen, situația în România este diferită. În mod comparativ cu celelalte țări, băieții români au cel mai ridicat grad de acord și fetele cel mai scăzut grad de acord cu perspectivele stereotipice de gen.

Frazele care au dus la cele mai mari diferențe între perspectivele fetelor, față de cele ale băieților, au fost cele referitoare la faptul că fetele ar fi mai deștepte decât băieții, versus faptul că băieții ar fi mai deștepți decât fetele.

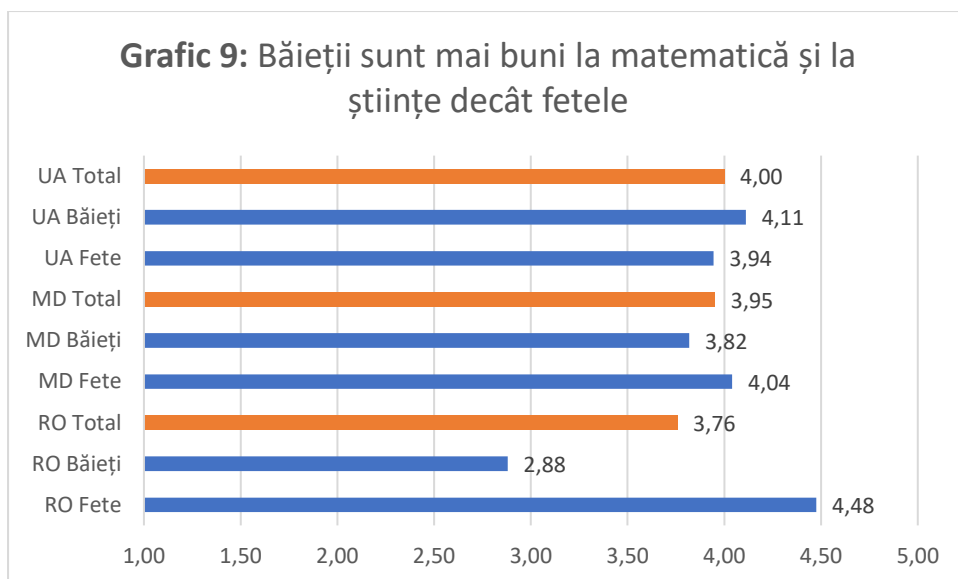

Observăm în primul rând faptul că prima frază are un nivel mai crescut de acord comparativ cu a doua, arătând că tinerii din cele trei țări, și mai ales cei din Ucraina și

Moldova, tind să creadă că fetele sunt mai deștepte decât băieții. Acest aspect este cel mai evident în Ucraina, unde băieții sunt mai de acord față de fetele ucrainence că fetele ar fi mai deștepte (2.93) decât că băieții ar fi mai deștepți (3.78). Cele mai puternice diferențe de gen se înregistrează în România, unde se evidențiază un vot de loialitate: genul defavorizat de afirmație a votat covârșitor împotriva acesteia. Astfel, băieții români au cel mai mare nivel de dezacord înregistrat pentru afirmația „*Fetele sunt mai deștepte decât băieții.*”, în timp ce fetele române au cel mai mare nivel de dezacord pentru afirmația „*Băieții sunt mai deștepți decât fetele.*” Același lucru este valabil și pentru gradul lor de afirmație privind frazele care le favorizează genul: băieții români au cel mai ridicat nivel de acord dintre toți băieții cu faptul că ei ar fi mai inteligenți decât fetele, iar fetele române au cel mai ridicat nivel de acord dintre toate fetele cu faptul că ele ar fi mai inteligente decât băieții.

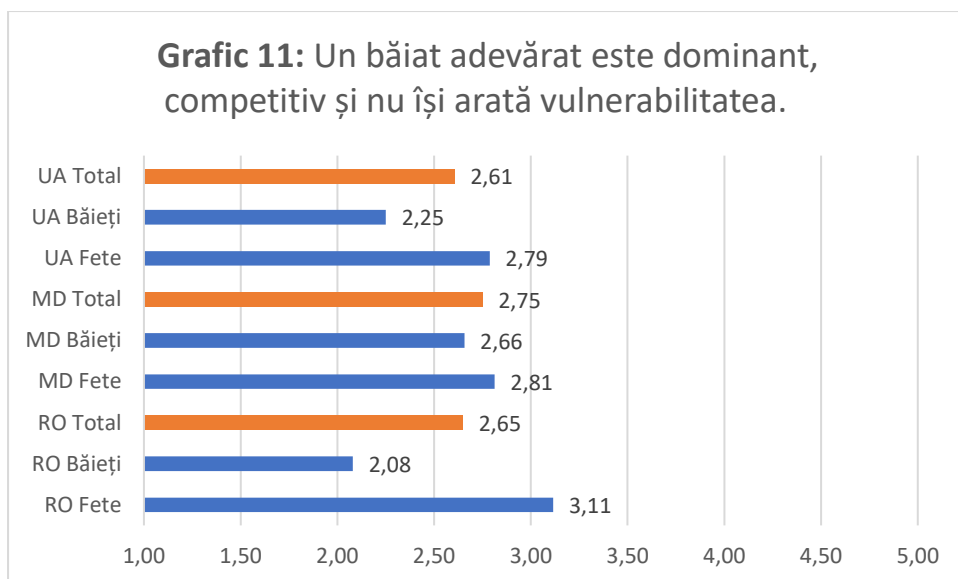
Această polarizare extremă dintre fetele și băieții din România este evidentă și în răspunsurile tinerilor față de afirmația „*Este mai important pentru băieți decât pentru fete să aibă rezultate bune la școală.*” Toate țările înregistrează un scor de aproximativ 4.2, arătând per total un dezacord parțial cu această frază. În timp ce băieții și fetele din Moldova și Ucraina au diferențe de scor de maxim 0.3 puncte, diferența dintre opiniile băieților și fetelor din România este de peste 1 punct.

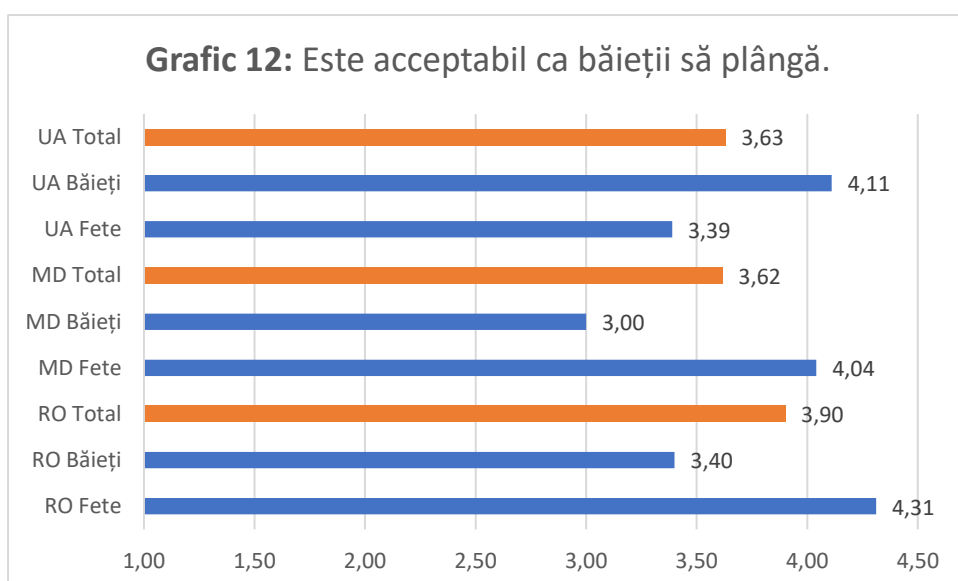
O diferență și mai mare dintre opiniile fetelor și băieților din România, de aproape două puncte, este înregistrată în cazul frazei „*Băieții sunt mai buni la matematică și la științe decât fetele.*” Aceste scoruri contrastează puternic cu dezacordul parțial pe care l-au înregistrat toți ceilalți tineri, indiferent de gen. Elevii care au susținut această afirmație, mai ales băieții români, își motivează răspunsul prin credința că „*băieții au creierul mai mare*” și „*sunt mai raționali*”.

În timp ce toate fetele și toți băieții din Moldova tind spre un dezacord total cu ideea că fetele ar fi mai bine să fie tăcute și timide, băieții din România și Ucraina se poziționează între neutralitate și dezacord parțial.

Stereotipul de gen cel mai validat de către elevi a fost acela că „*Un băiat adevărat este dominant, competitiv și nu își arată vulnerabilitatea.*” Băieții au înregistrat niveluri mai ridicate de acord cu afirmația față de fete, arătând cât le este de înrădăcinată această percepție. Chiar dacă fetele au fost într-o măsură mai ridicată în dezacord, scorurile lor arată mai degrabă neutralitate față de afirmație.

În cazul afirmației „*Este acceptabil ca băieții să plângă*”, scorul 5 reprezintă acord total, în timp ce scorul 1 reprezintă dezacord total. Observăm astfel că per total opiniile tinerilor se încadrează între neutralitate și acord parțial. Băieții din România și Moldova sunt mult mai puțin de acord decât fetele că ar fi acceptabil pentru ei să plângă (*neutralitate vs. acord parțial*), arătând cât de înrădăcinat și auto-impus este stereotipul că bărbații nu își exprimă emoțiile, chiar dacă acest aspect este privit favorabil de către sexul opus. Observăm de asemenea ambivalența opiniei precedente cu aceasta: chiar dacă tinerii cred că este acceptabil ca băieții să plângă, ei consideră în același timp că un bărbat adevărat este dominant și nu își arată vulnerabilitatea.

Totuși, chiar dacă tinerii (mai ales fetele) își exprimă în general deschiderea pentru băieții de a plânge, acest lucru nu este acceptat social în orice situație. Astfel, tinerii spun că ar fi acceptabil pentru băieții să plângă atunci când pierd o luptă sau au probleme acasă în familie, însă nu în cazurile în care iau o notă mică sau sunt ușor batjocoriți, situații acceptabile pentru o fată.

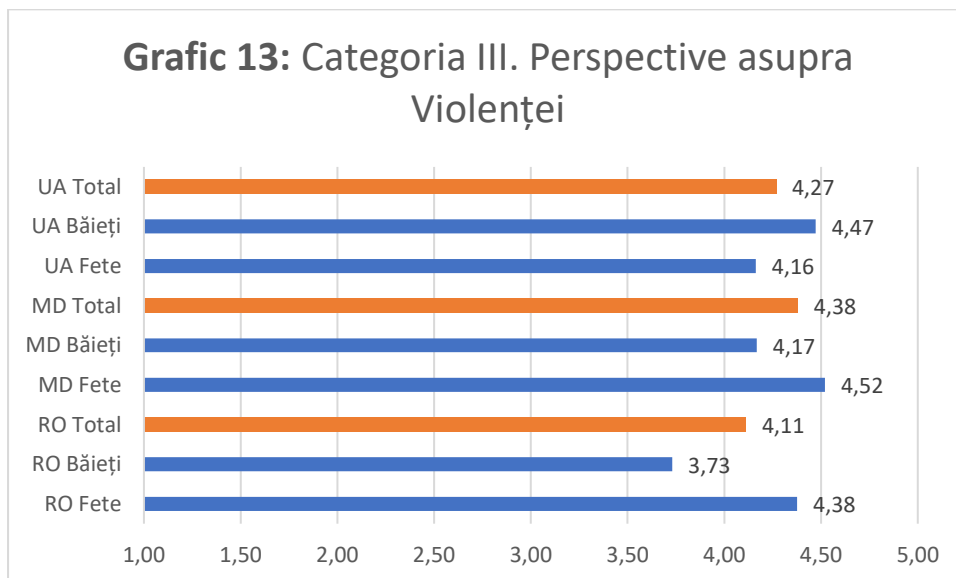
“Băieții tot pot plânge, sunt și ei oameni, dar nu în toate cazurile, de exemplu din cauza notelor.” (Elev)

Astfel, exprimarea emoțională a bărbatului este acceptabilă, însă este constrânsă doar pentru cazurile în care prezintă o motivație „serioasă”, în lipsa căreia sunt etichetați ca fiind slabi. În plus, elevii au menționat că nu este acceptabil pentru băieții să plângă în public, dar o pot face în spațiul intim.

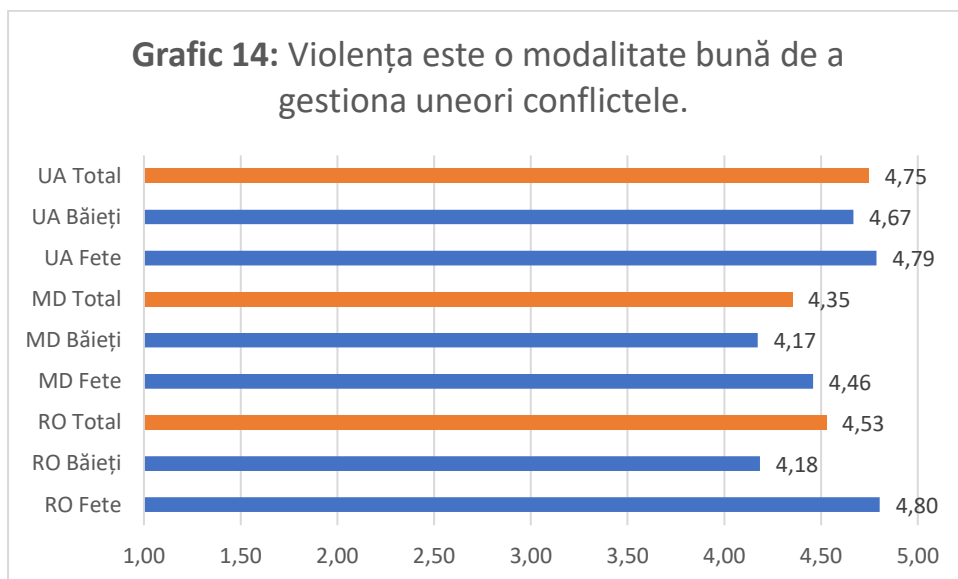
Chiar dacă în general elevii nu au avut un nivel de acord obiectiv ridicat față de afirmațiile care prezentau stereotipuri și roluri de gen nocive, s-a evidențiat faptul că în comportament și în atitudinile zilnice aceștia manifestă stereotipuri de gen. Deși respondenții erau împotriva afirmațiilor care accentuau stereotipurile de gen, mulți dintre ei comentau *“sunt lucruri la care fetele se pricep mai bine și lucruri la care băieții”* susținând că *“rare cazuri când o fată va face mai bine lucrurile la care se pricep băieții”* sau *“la băieți e mai interesant să faci lucrul fizic decât să învețe, băieților le place să repare iar la fete mai mult să citească”*.

Categoria III. Perspective asupra Violenței

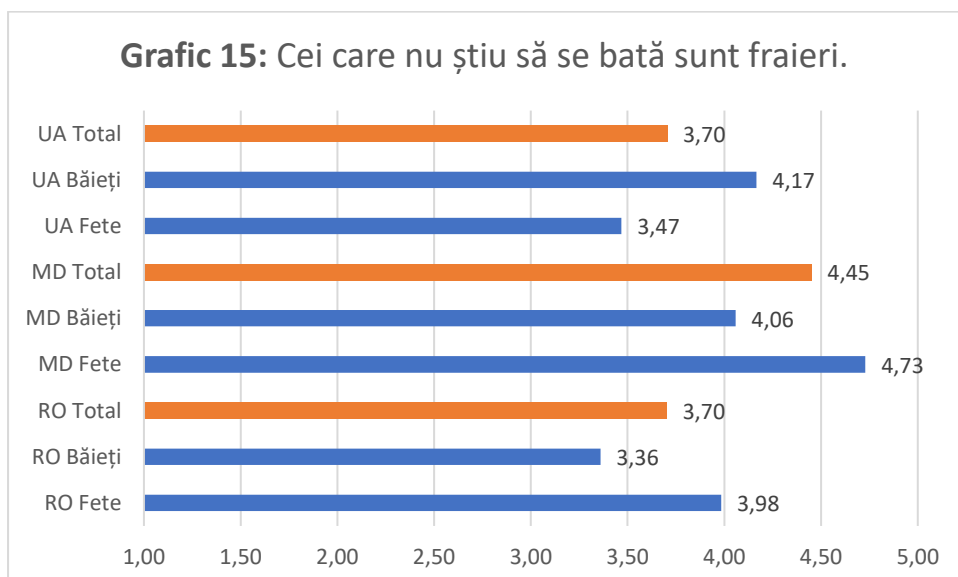
- *Violența este o modalitate bună de a gestiona uneori conflictele.*
- *Cei care nu știu să se bată sunt fraieri.*
- *Îmi place să par dur, astfel încât colegii mei să îmi știe de frică.*

În general tinerii din cele trei țări sunt în dezacord parțial cu afirmațiile propuse, arătând că se opun violenței. Singura categorie de tineri care au obținut un scor total încadrat sub dezacord parțial sunt băieții din România.

În timp ce tinerii din Ucraina, indiferent de gen, se opun puternic violenței ca o bună modalitate de a gestiona unele conflicte, mai ales băieții din România și Moldova sunt în cel mai scăzut dezacord cu afirmația. Aceștia justifică utilizarea violenței mai ales pentru cazuri de auto-apărare: *“Majoritatea copiilor au remarcat ca nu este ok să fii violent, dar trebuie să o faci câteodată ca să te aperi, și atunci recurgi la violență.” (Elev)*

Tinerii din Moldova prezintă cea mai mare opoziție față de importanța capacității de a te bate (dezacord complet), în timp ce per total tinerii din România și Ucraina tind doar spre un dezacord parțial. Băieții din România au cel mai scăzut nivel de opoziție, fiind neutri afirmației conform căreia a nu ști să te bați este echivalentul de a fi fraier, având un scor foarte similar cu fetele din Ucraina, surprinzător singura țară în care fetele au un nivel mai ridicat de acord comparativ cu băieții. Băieții români justifică că este

important să știi să te bați mai ales pentru acele momente în care situația scapă de sub control, și nu e cineva în jurul tău care să te ajute.

Același trend este observabil și în cadrul afirmației „*Îmi place să par dur, astfel încât colegii mei să îmi știe de frică*”: băieții din România au cel mai scăzut nivel de opoziție (3.66 comparativ cu o medie de aproximativ 4.3) și fetele din Ucraina sunt singurele fete care au un nivel mai ridicat de acord comparativ cu băieții din țara lor. Din conversația în jurul acestui subiect a reieșit că elevii cei mai cuminiți, care nu sunt adepți ai violenței, sunt cel mai frecvent victime. Astfel, unii tineri își justifică propria violență ca un mecanism de a evita să cadă ei înșiși victime ale agresiunilor.

Categoria IV. Altele

- *Mă simt în siguranță la școală.*

Scorurile totale medii per țară sunt în jur de 2, arătând că elevii sunt parțial de acord că se simt în siguranță la școală. Băieții din Ucraina se simt cel mai în siguranță la școală (1.67), în timp ce fetele din România se simt cel mai puțin în siguranță la școală (2.51). Printre tinerii care au spus că nu se simt în siguranță la școală a fost des întâlnit faptul că lipsa de siguranță pe care o simt nu este neapărat motivată de faptul ca ei înșiși cad victime, iar sentimentul este alimentat de observarea altercațiilor dintre alți elevi, și frica de a nu li se întâmpla și lor. Această frică este amplificată mai ales de cazurile de violență fizică gravă: *“de când a venit acel copil cu cuțitul nu mă mai simt în siguranță”*(Elev). Elevii din Moldova spun că sentimentul de nesiguranță la școală este mai ales perpetuat de grupuri restrânse de tineri care provoacă violență fizică. Acești tineri consideră că dacă nu ar fi *“așa mulți copii răi”* ei s-ar simți mai protejați în spațiul școlar. Tinerii identifică și utilizarea cuvintelor urâte ca factor contribuitor la lipsa sentimentului de siguranță în școală.

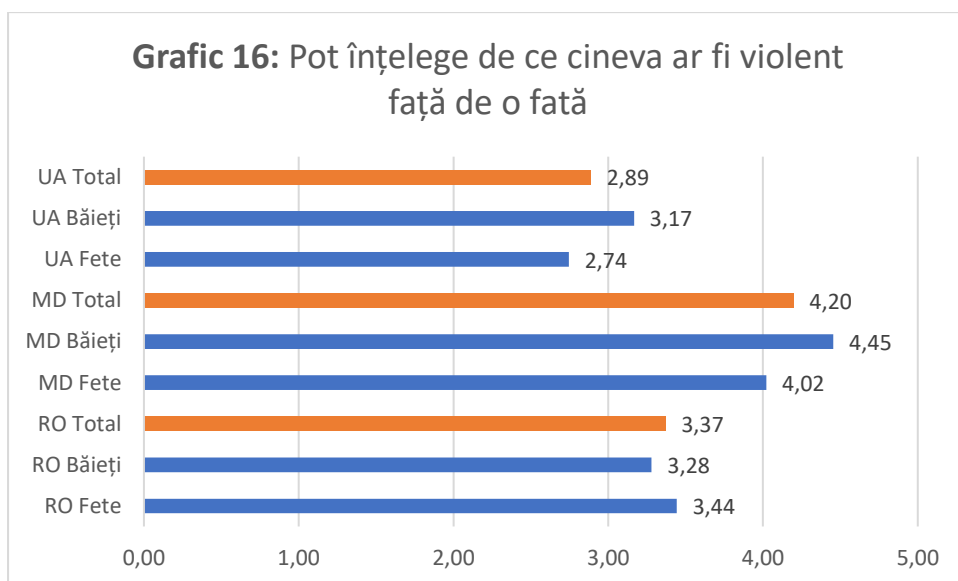
- *În această școală, elevii consideră că este în regulă să intimideze alți elevi.*

Elevii din România și Moldova sunt per total în dezacord parțial cu această afirmație (4.02 și 4.11), fără diferențe importante între fete și băieți. În schimb, elevii din Ucraina au comparativ un nivel de acord mult mai ridicat, înregistrând per total un scor de 2.26, echivalentul unui acord parțial. Fetele din Ucraina sunt cel mai predispuse să fie de acord cu faptul că la ele în școală elevii consideră că este acceptabil să intimideze alți elevi (1.83). Băieții din Ucraina au un scor mai ridicat, fiind neutri afirmației (3.08), însă mult mai scăzut decât celelalte țări. Chiar dacă la nivel declarativ elevii din toate cele trei țări spun că la ei în școală elevii găsesc intimidarea și bullyingul inacceptabile, de fapt le întâlnesc în toate formele și intensitatea lor în viața de zi cu zi.

- *Majoritatea elevilor care au parte de violență o cer.*

Atât elevii români, cât și cei moldoveni, sunt neutri față de această afirmație (2.9 și 3.21), fetele moldovence având cel mai puternic nivel de dezacord (3.4). Momentul în care elevii sunt de acord cu această afirmație nu presupune neapărat ca aceștia justifică actul de violență punând vina asupra victimei, ci uneori observă că victima este cea care provoacă inițial conflictul. Elevii menționează că uneori victima *“e vinovată și o merită”* sau *“victima este cea care o caută”*, inițiind conflictul.

- *Pot înțelege de ce cineva ar fi violent față de o fată.*

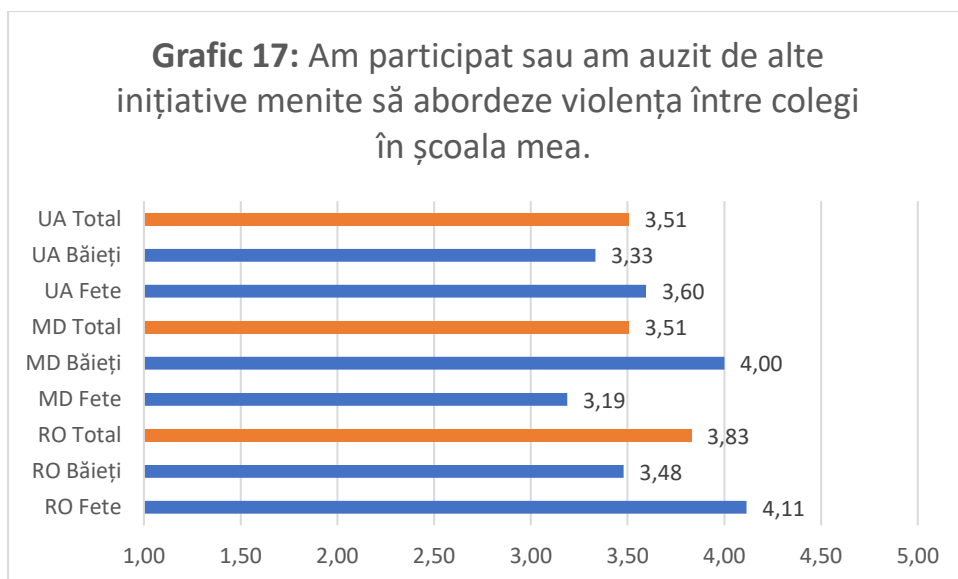

Tinerii moldoveni au cel mai ridicat nivel de dezacord față de faptul că pot înțelege de ce cineva ar fi violent față de o fată, fetele moldovence arătând cel mai puternic dezacord, un dezacord total. Prin comparație, atât România cât și Ucraina au scoruri mult mai scăzute, poziționate ușor sub și ușor peste neutralitate, fetele ucrainence având cel mai scăzut scor. În cadrul discuției pe acest subiect, elevii au destăinuit că pentru ei a înțelege de ce cineva este violent față de altcineva nu presupune legitimarea acțiunii, ci faptul că de multe ori înțeleg rădăcina conflictului, care oferă o oarecare justificare prin motivația agresorului, indiferent de genul victimei: *“violența față de o fată poate fi înțeleasă, însă nu poate fi acceptată”*. Violența față de fete în general este văzută ca legitimă în numeroase cazuri: dacă fata demonstrează o atitudine agresivă și inițiază conflictul, precum *“dacă și ea o cere și este și ea, la rândul ei, violentă”* sau dacă *“o caută cu lumânarea”, “e nesimțită”* sau *“vorbește urât cu tine”*. Violența față de o fată este de asemenea justificată în cazurile în care nu i se face băiatului pe plac: *“dacă l-a refuzat”* sau *“dacă îl înșală cu altul”*.

- *Toată lumea ar trebui să ceară permisiunea înainte de a posta o fotografie a altcuiva pe rețelele de socializare.*

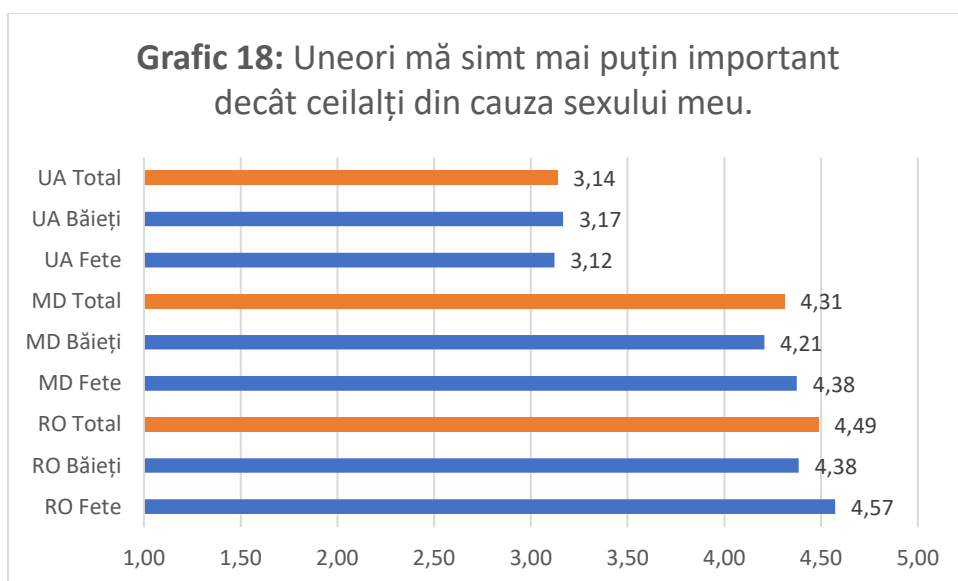
Toți elevii au fost în acord complet cu aceasta afirmație, mai puțin băieții moldoveni, care au fost în acord parțial.

- *Am participat sau am auzit de alte inițiative menite să abordeze violența între colegi în școala mea.*

Elevii din Moldova și Ucraina au per total un scor egal, situat între neutru și dezacord parțial. Fetele moldovence, băieții ucraineni și cei români au cea mai ridicată probabilitate de a fi participat sau auzit alte inițiative care au abordat violența în școala lor, în timp ce fetele române și băieții moldoveni se situează la polul opus.

➤ *Uneori mă simt mai puțin important decât ceilalți din cauza sexului meu.*

În comparație cu celelalte țări, în Ucraina tinerii sunt cei mai predispuși să afirme că se simt mai puțin importanți din cauza sexului lor, atât băieții, cât și fetele fiind neutri față de această informație. În schimb, tinerii moldoveni și români au un grad mult mai ridicat de dezacord cu această afirmație. Băieții din aceste țări sunt ușor mai predispuși să considere că se simt mai puțin importanți din cauza genului lor.

Secțiunea VI - Analiza datelor cantitative - Profesori

Profesorii participanți la FDG-uri au trecut și ei printr-un exercițiu similar cu cel al elevilor, în cadrul căruia au trebuit să își exprime nivelul de acord față de 17 afirmații care au acoperit:

Categoria I. Perspective de Gen - perspectivele profesorilor legate de stereotipurile de gen;

Categoria II. Perspective asupra Violenței - modul în care profesorii privesc violența;

Categoria III. Altele - alte afirmații care țin de violența dintre tineri și violența bazată pe gen.

Metodologie

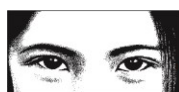
Profesorii au fost invitați să își exprime acordul, neutralitatea sau dezacordul în legătură cu fiecare frază, reacțiile acestora fiind înregistrate într-o manieră cantitativă. Profesorii au primit întrebări suplimentare în linie cu ghidul moderatorului sau în momentul în care acesta a considerat că pot fi obținute informații suplimentare de interes, precum în cazurile în care profesorii au avut niveluri de acord foarte variate. Răspunsurile profesorilor la aceste întrebări suplimentare oferă explicații adiacente legate de nivelurile lor de acord.

Scorul nivelului de acord

Nivelul de acord al profesorilor față de fiecare afirmație a fost cuantificat în scoruri la nivel de țară. Scorurile pot varia de la 1 la 5, unde 1 înseamnă un nivel de acord total, 3 un nivel neutru, și 5 un nivel de dezacord total. Astfel, un scor mai mic indică un nivel mai mare de acord cu o afirmație specifică, în timp ce un scor mai mare arată un nivel de acord mai scăzut.

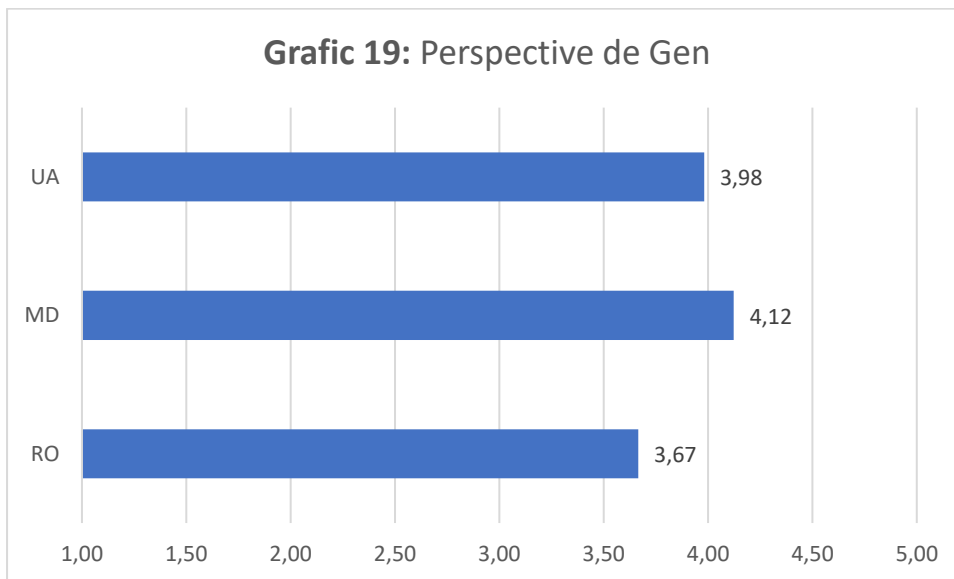

Categoriile I și II au primit, în același fel, un scor de la 1 la 5, reprezentând media tuturor afirmațiilor aferente. Astfel, un scor care tinde spre 1 pentru Categoria I reprezintă o aliniere puternică cu perspective de gen stereotipic negative, în timp ce scorul 5 sugerează respingerea acestora. În cazul Categoriei II, scorul 1 sugerează că profesorii au opinii detașate asupra violenței, iar scorul 5 arată o predispoziție spre a considera violența ca fiind ceva negativ, care necesită corecție.

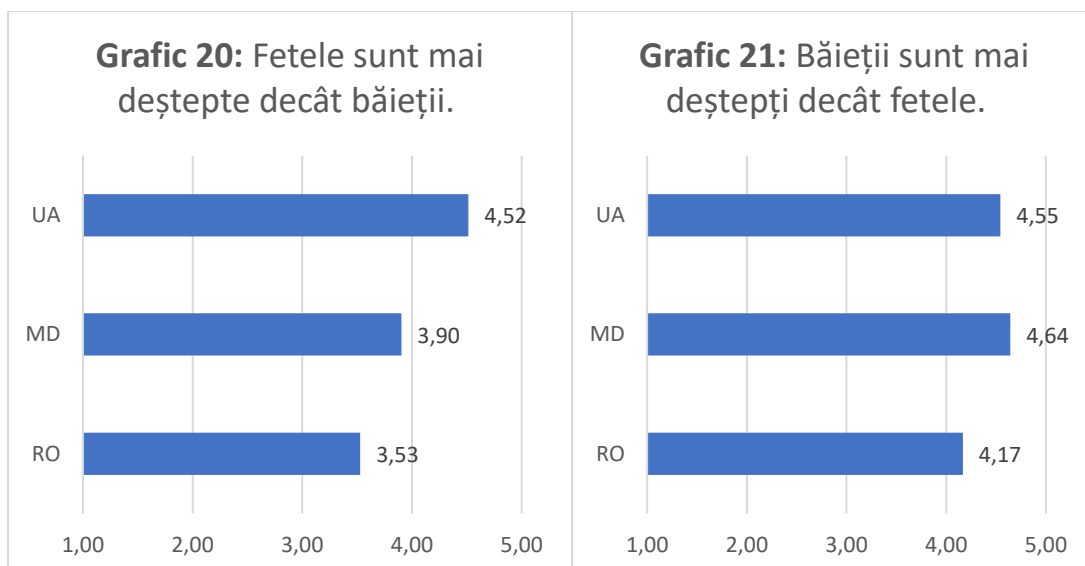

Categoria I. Perspective de Gen

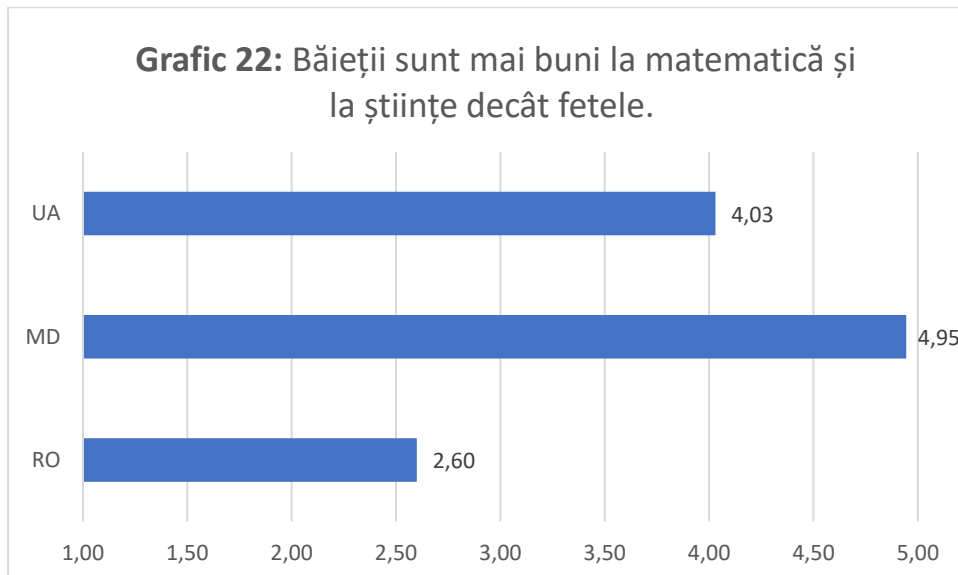
- *Fetele sunt mai deștepte decât băieții.*
- *Este mai important pentru băieți decât pentru fete să aibă rezultate bune la școală.*
- *Băieții sunt mai buni la matematică și la științe decât fetele.*
- *Este mai bine ca fetele să fie tăcute și timide.*
- *Este acceptabil ca băieții să plângă.*
- *Băieții sunt mai deștepți decât fetele.*
- *Un băiat adevărat este dominant, competitiv și nu își arată vulnerabilitatea.*
- *Băieții și fetele sunt diferiți, în mod natural, unul de celălalt.*

Profesorii din Moldova au cele mai distanțate perspective comparat cu stereotipurile de gen negative care le-au fost prezentate, în timp ce profesorii români se aliniază comparativ cel mai mult cu acestea, chiar dacă sunt, în general, neutri înspre dezacord parțial față de ele. Comentariile profesorilor din Moldova la afirmațiile propuse au relevat o capacitate analitică a evoluției stereotipurilor de gen din societatea sau școala lor, precum și aplicarea unor perspective mai progresiste: „Fetele erau încurajate să fie mai sensibile, dar acum încurajăm să fie echilibru. Băieții sunt încurajați să-și exteriorizeze sentimentele și să fie mai emoționali” sau „Mai persistă acel stereotip de gen, că bărbatul este mai superior și poate să-și permită să umilească o femeie. Am dorința ca acest fenomen să dispară, dar nu știu în cât timp”.

În timp ce profesorii din cele trei țări au respins puternic ideea că băieții ar fi mai deștepți decât fetele, poate cu o ușoară deviație a profesorilor români care s-au poziționat în dezacord parțial, doar profesorii ucraineni au respins la fel de puternic ideea opusă, că fetele ar fi mai inteligente. Între timp, profesorii moldoveni și mai ales cei români au tins spre neutralitate, arătând că în aceste țări este îmbrățișată concepția că fetele sunt superioare în inteligență băieților. Deloc surprinzător, în acest context, profesorii din toate cele trei țări au respins puternic ideea că „Este mai important pentru băieți decât pentru fete să aibă rezultate bune la școală”, fiind în dezacord total cu această frază.

În timp ce profesorii moldoveni sunt în dezacord total cu concepția băieților care sunt mai buni la științe exacte și matematică, profesorii ucraineni sunt doar în dezacord parțial, și profesorii români tind spre un acord parțial.

Profesorii români sunt în dezacord total cu faptul că ar fi mai bine pentru fete să fie tăcute și timide (5), în timp ce profesorii ucraineni sunt în dezacord total spre parțial, iar cei moldoveni în dezacord parțial.

Profesorii români și, în special, cei ucraineni sunt în acord că este total acceptabil ca băieții să plângă, în timp ce profesorii moldoveni sunt mai degrabă neutri. Doi profesori moldoveni susțin că „*Bărbații nu trebuie întotdeauna să plângă, trebuie să fie puternici*” sau că „*Băieții pot să plângă, dar să nu-i vadă nimeni.*”

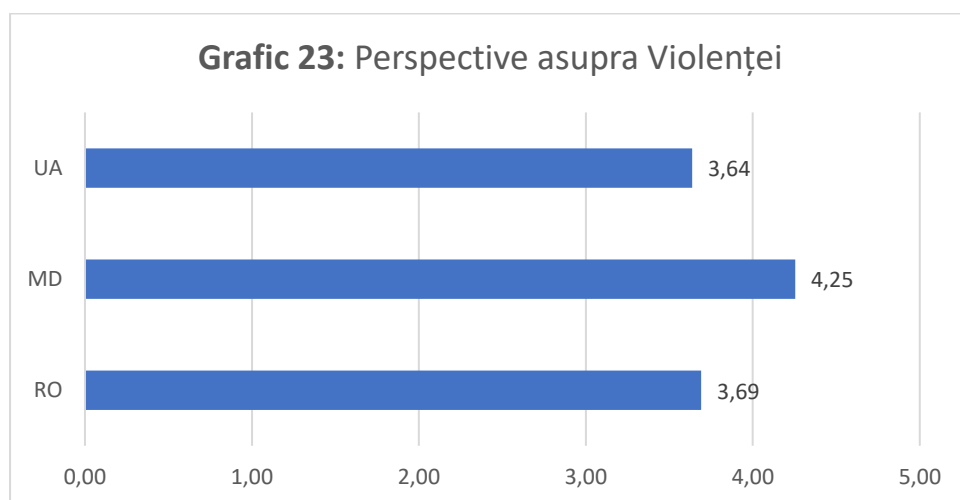
Profesorii moldoveni sunt în dezacord total cu percepția că „*Un băiat adevărat este dominant, competitiv și nu își arată vulnerabilitatea*”, iar profesorii români și, mai ales, profesorii ucraineni și-au prezentat doar dezacordul parțial.

Ideea că băieții și fetele sunt diferiți în mod natural este acceptată unanim de către profesorii români și ucraineni, însă profesorii moldoveni sunt mai degrabă neutri acestei idei. Ca exemplu, unii profesori români consideră că „*Bărbații sunt mai inteligenți nativ față de femei, au rezultate mai mari la nivel de societate*”, printre așazisele cauze numărându-se faptul că femeile au un instinct matern care presupune nevoia de a avea grijă de alții și, prin urmare, au mai puțin timp pentru dezvoltare personală, în timp ce bărbații se concentrează mai mult pe latura cognitivă decât pe latura emoțională.

Nu toți profesorii au aplicat astfel de perspective stereotipice în înțelegerea acestei afirmații – majoritatea au fost în acord cu aceasta din cauză că îi văd pe băieți și pe fete diferiți mai ales din punct de vedere fiziologic, dar nu „mai buni” sau „mai răi”. În mod interesant, diferențelor fizice le-au fost aproape mereu asociate direct și diferențe comportamentale, de interese sau atitudini, care duceau la afirmații stereotipice de gen: „*Fetele sunt mai mămoase, mai atente, mai grijulii*”, sau „*băieții au o capacitate mai mare de a se concentra pe un singur lucru, în timp ce fetele își pot distribui atenția în mai multe direcții*”.

Categoria II. Perspective asupra Violenței

- Majoritatea elevilor care se confruntă cu violența o cer.
- Copiii ar trebui să rezolve conflictele pe cont propriu.
- Violența este o modalitate bună de a gestiona, uneori, conflictele.
- Violența în școală este un fenomen uman care, de cele mai multe ori, este inevitabil.

Profesorii ucraineni și români au comparabil cea mai puternică predispoziție în a justifica violența (neutru spre dezacord parțial), în timp ce profesorii moldoveni se împotrivesc mult mai puternic acesteia. În timp ce profesorii din Moldova sunt în dezacord parțial cu faptul că este vina elevilor victime atunci când aceștia sunt agresati de colegi, profesorii din România și Ucraina sunt neutri (3.19 și 3.48). Profesorii români care sunt de acord cu această perspectivă consideră că „*Violența naște violență. Copii au violența în sânge și răspund cu aceiași carte*”.

Profesorii români sunt aproape în dezacord complet că elevii ar trebui să își rezolve conflictele pe cont propriu (4.84), în timp ce profesorii din Moldova și Ucraina tind spre un dezacord parțial (3.99 și 4.18). Chiar dacă pornesc de la premisa că în general „*Copii nu au abilități de aplanare a situațiilor conflictuale*”, o parte dintre profesorii moldoveni au menționat că ei depun eforturi pentru a îi pregăti pe elevi să dezvolte aceste abilități și îi sprijină să își gestioneze conflictele între ei.

Toți profesorii din cele trei țări sunt în dezacord complet cu percepția că violența ar fi o modalitate bună de a rezolva conflictele. Totuși, doar profesorii din Moldova își exprimă dezacordul (parțial) cu concepția că „*Violența în școală este un fenomen uman care, de cele mai multe ori, este inevitabil*”. Profesorii din celelalte două țări și-au exprimat acordul parțial cu această perspectivă, sugerând o oarecare pasivitate în identificarea sau intervenirea în acte de violență pe care le-ar considera inevitabile: „*oricât ne-am dori, nu am putea să eradicăm violența*”.

Categoria III. Altele

- *În această școală, elevii consideră că este în regulă să intimideze/bully alți elevi.*

Profesorii din Ucraina și Moldova și-au exprimat dezacordul total cu ideea că elevii lor ar crede că este acceptabil să intimideze/bully alți elevi. Profesorii români au fost însă doar în dezacord parțial cu această idee. Unii dintre ei au menționat un climat școlar toxic, în care actele de violență sunt atât de prevalente încât fac parte din cultura instituțională la nivelul corpului de elevi. În anumite cazuri profesorii au fost întreruși în timpul predării de acte de violență, neavând capacitatea, energia și uneori nici intenția de a se impune pentru a restabili disciplina.

Este de așteptat, astfel, ca unii profesori români să creadă că în cultura elevilor lor actele de intimidare și bullying sunt acceptate. Acest aspect este confirmat de mult mai mulți elevi, din toate cele trei țări. Chiar dacă profesorii lor sunt cel puțin în dezacord cu ideea aceasta, elevii dau mult mai multe exemple de violență, majoritatea considerând că fiecare dintre cele patru tipuri de violență se întâmplă aproape zilnic în școli. Prin comparație cu diversitatea, intensitatea și frecvența actelor de violență pe care le descriu elevii, percepția profesorilor este neconcordanță cu realitatea trăită a elevilor.

- *Majoritatea elevilor care sunt violenți față de ceilalți sunt cei care au cele mai slabe rezultate școlare.*

Profesorii ucraineni sunt singurii care se opun (4.24) concepției conform căreia elevii cei mai violenți sunt chiar elevii cu rezultatele școlare cele mai slabe. Pe de cealaltă parte, profesorii din celelalte două țări sunt mult mai deschiși față de această viziune, ei plasându-se între un acord parțial și neutralitate (2.54 și 2.48). Un profesor român

Își justifică opinia menționând că, coordonata comună dintre rezultatele scăzute la școală și comportamentul violent este dată de problemele de comportament generale și lipsa disciplinei, atribuite cel mai des mediului familial: familii dezorganizate, lipsa de afecțiune sau atenție, părinți plecați în străinătate. Lipsa de interes sau a supravegherii elevului ar duce astfel la o lipsă de adaptare atât la programul școlar, cât și în colectivul de elevi. Alți profesori, în schimb, văd o corelație mai directă între cei doi factori, crezând că elevii care sub-performează devin frustrați și au nevoie „să iasă în evidență cu ceva” : crearea unei imagini de lider dur sau „să se descurce cu pumnii”.

„Copii care nu au reușite bune, încearcă să se facă auziți, văzuți prin comportamentul lor agresiv.” (Profesor)

Opiniile profesorilor legate de acest aspect nu ne spun neapărat dacă elevii cu rezultatele școlare cele mai slabe sunt într-adevăr elevii violenți, ci mai degrabă relevă atitudinea profesorilor față de cazurile de violență care variază în funcție de simpatia lor față de elevi, influențată de rezultatele școlare pozitive ale acestora.

Acest aspect este alineat cu literatura existentă care identifică că rezultatele școlare slabe sunt mai degrabă atribuite elevilor agresori. Drept consecință, un raport *Salvați Copiii* sugerează că actele de intimidare/bullying ale copiilor cu rezultate bune la școală sunt „mai puțin vizibile pentru adulți sau se sancționează într-o manieră mai blândă, în timp ce copiii cu rezultate școlare slabe sunt „răi de la început””.⁴² Astfel, ținând cont de nivelurile crescute de acord ale profesorilor români și moldoveni, cel mai probabil aceștia identifică și tratează diferit cazurile de violență în funcție de rezultatele școlare ale elevilor. Elevii simt această inconsecvență în atitudinea și comportamentul profesorilor: „nu e corect ca aceeași acțiune să fie tratată în mod diferit”.⁴³ Din această cauză elevii din școlile incluse în studiu au puțină încredere în profesorii lor de a rezolva conflictele dintre ei.

➤ *Concurența favorizează mai mult rezultatele bune la școală.*

Profesorii români au cel mai mare grad de acord cu perspectiva că rezultatele școlare bune sunt facilitate de competiție, fiind în acord parțial (2.03). Profesorii din celelalte țări tind spre neutralitate (2.42 în Moldova și 2.79 în Ucraina). Profesorii din Ucraina au intrat în dezbateri pe acest subiect, conversațiile lor analizând beneficiile și dezavantajele cooperării și ale concurenței în învățământ. Aceștia au observat că unul dintre efectele negative ale competiției este că, din cauză că elevii se concentrează atât de mult pe rezultatele lor școlare în comparație cu alți elevi, aceștia ajung să se compare pe mult mai multe niveluri, în afară de cel școlar. Astfel de comparații sunt apoi duse la nivel de conflict între elevi, rezultând uneori în violență.

➤ *Este de înțeles dacă băieții fac comentarii cu tentă sexuală fetelor care poartă fuste scurte.*

Profesorii din România și Ucraina sunt în dezacord parțial cu această afirmație (4.18 și 3.88), și doar profesorii din Moldova au un nivel de acord mai ridicat, prezentându-și neutralitatea (3.00). Chiar dacă profesorii își prezintă în general dezacordul cu această propoziție, unii dintre ei consideră că responsabilitatea de protecție împotriva

⁴² Salvați Copiii, *Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor*, (2016);

⁴³ Idem;

băieților care fac comentarii cu tentă sexuală este în continuare plasată asupra fetelor. Aceștia cred că fetele nu ar trebui să provoace băieții purtând fuste scurte, și părinții au responsabilitatea de a „le vedea când pleacă de acasă” pentru a se asigura că sunt îmbrăcate potrivit.

➤ *Pot înțelege de ce unii elevi sunt violenți față de fete.*

În timp ce profesorii români și mai ales cei moldoveni au un grad ridicat de dezacord față de această afirmație (4.35 și 4.95), profesorii ucraineni tind spre neutralitate (2.67). Din comentariile profesorilor reiese totuși că în numeroase cazuri de violență împotriva fetelor, acestea provoacă conflictul, și sunt și ele violente la rândul lor.

Concluziile studiului

Scopul prezentului studiu este de a analiza situația violenței bazată pe gen în școlile partenere ale proiectului ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței! Pe baza unei metodologii detaliate dezvoltată și aplicată de către echipa Tdh România, împreună cu Tdh Moldova și Tdh Ucraina, toate cele 25 de școli partenere din cele trei țări au participat la colectarea de date.

Analiza situațională clarifică cum VBG se manifestă în școlile consultate, care sunt cele mai prevalente tipuri de violență, dar și ce presupun strategiile de abordare a violenței în aceste școli. De asemenea, studiul prezintă elementele ce contribuie la apariția dar și perpetuarea VBG, urmărind să informeze părinții, profesorii și ONG-urile pentru a înțelege această problemă și pentru a construi soluții în combaterea ei.

Violența în școli

Tipurile de violență cel mai des întâlnite în rândul școlilor din România, potrivit elevilor consultați, sunt violența fizică, comportamentul sexual dăunător și bullyingul de nivel mediu. Elevii moldoveni au identificat violența fizică, comportamentul sexual dăunător și cyberbullyingul de nivel mediu ca fiind cele mai predominante tipuri de violență, pe când cele mai multe exemple de violență menționate de elevii din Ucraina fac referire la bullying și violență fizică de nivel mediu.

Observăm că în ciuda nivelului ridicat de conștientizare și de acțiuni orientate împotriva **abuzului fizic și bullyingului**, acestea continuă să predomine în cadrul școlilor din România, Moldova și Ucraina. Abordarea bazată pe gen ne prezintă noi perspective asupra rădăcinilor acestor tipuri de violență. Ne arată că multe dintre punctele de vulnerabilitate ale elevilor sunt create și perpetuate din perspectiva stereotipurilor și normelor de gen, precum bullyingul axat pe aspecte fizice deviate de la un model feminin, în cazul fetelor. În cazul băieților, alte norme și stereotipuri de gen, precum cele referitoare la modelul bărbatului puternic care își rezolvă singur problemele, lezează eforturile împotriva violenței fizice între băieți.

Perspectiva de gen aplicată acestor tipuri de violență invită **abordări inovative** pentru prevenția lor. De exemplu, efectele negative ale bullyingului care își are rădăcinile în stereotipuri de gen pot fi atenuate prin exerciții în cadrul cărora tinerii învață despre acestea, ajungând să nu le mai dea valoare, să nu le mai ia personal, și ideal să nu le mai perpetueze. Pe de altă parte, adulții care au o înțelegere mai puternică a felului în care ei înșiși le transmit elevilor perspective de gen cu impact negativ pot contribui la scăderea incidenței anumitor tipuri de violență. De exemplu, dacă adulții devin conștienți de efectul negativ al percepțiilor conform cărora băieții sunt mai independenți, rezolvându-și singuri probleme (o percepție internalizată de băieți, observată prin analiza datelor cantitative), și aleg să nu mai perpetueze astfel de idei, ei pot scădea în mod indirect amploarea violenței fizice în rândul băieților.

Studiul de față ne arată că în afara de notorietate abuzului fizic sau bullyingului, și alte tipuri de violență au căpătat amploare. **Cyberbullyingul** a devenit răspândit odată cu accesul tinerilor la internet în general și la rețelele de socializare în mod particular.

Acest spațiu virtual, aflat în afara controlului instituțiilor de învățământ, oferă platforme unde tinerii fie încep conflicte, fie le continuă. Lipsa de reguli de socializare sau supraveghere, precum și anonimitatea pe care rețelele de socializare o pot conferi, amplifică șansa ca tinerii să devină victime ale violenței online.

Alte tipuri de violență, precum **comportamentul sexual dăunător**, nu au primit atenția cuvenită, adevărindu-se că afectează mulți elevi, în special fetele. Este surprinzătoare mai ales atitudinea pasivă a profesorilor, care normalizează astfel de violențe ca fiind inevitabil specifice vârstei. Astfel, pentru aceștia încălcarea limitelor personale, precum palme date la fund, nu reprezintă neapărat o problemă. Devine astfel imperativă în primul rând pregătirea profesorilor pentru a înțelege gravitatea acestor acte de violență, și apoi pentru a putea identifica și interveni în astfel de situații.

Diferențele dintre exemplele de violență oferite de elevi și profesori ne arată că în cele mai multe cazuri cei din urmă nu sunt conștienți de amploarea fenomenelor violente de la ei din școală, atât în termeni de tipuri de violență, cât și de severitate a acestora.

S-a descoperit că există o discrepanță majoră între opiniile elevilor și cele ale profesorilor din România și Ucraina cu privire la felul în care violența se manifestă în școlile lor. Profesorii tind să observe în special cazuri de bullying de nivel scăzut în comparație cu elevii care cataloghează situațiile de bullying ca fiind de nivel avansat. Totodată, copiii observă mai multe cazuri grave de violență fizică în comparație cu profesorii și oferă mult mai multe detalii cu privire la cum se desfășoară actele de violență. Acest lucru demonstrează că profesorii sunt conștienți de anumite cazuri de violență ce se petrec în școlile lor însă nu apreciază pe deplin potențialele efecte sau nu le identifică mereu.

Moldova este singura țară în care exemplele de violență oferite de către elevi și profesori reflectă o percepție aproximativ identică a felului în care violența se desfășoară, inclusiv nivelul de severitate a acesteia. Profesorii din Moldova au comparativ cu celelalte țări cele mai distanțate perspective față de stereotipurile de gen negative care le-au fost prezentate în cadrul strângerii datelor cantitative, ceea ce ar putea presupune o atenție mai ridicată oferită exact violențelor bazate pe gen.

Abordarea violenței

Discuțiile FGD au urmărit să identifice felul în care violența este abordată în școlile consultate, descoperindu-se diferențe între cele trei țări. Strategiile comune și recurente de abordare a violenței în școli au fost discuțiile cu consilierul școlii, abordarea tematicii violenței la ore sau gestionarea cazurilor de violență de către un consiliu de prevenire a violenței.

Majoritatea școlilor din studiu aplică diverse metode pentru raportarea și identificarea cazurilor de violență, însă un număr mai restrâns au strategii de prevenție. Deși există proceduri de combatere a violenței, sunt școli în care acestea nu sunt puse în aplicare, sau în care procedurile nu sunt pe deplin explicite astfel încât profesorii să știe cum să le aplice.

Profesorii au identificat o serie de **nevoi** care ar putea să le faciliteze procesul de gestionare a cazurilor de violență între elevi. Cele mai des menționate nevoi au fost următoarele: schimb de bune practici; sprijin în a îmbunătăți modul de comunicare cu tinerii pe tema violenței și alte subiecte adiacente acestora; mai multe informații despre tipurile de violență și mecanismele adecvate pentru a le aborda.

Studiul ne arată că **implicarea copiilor în rezolvarea conflictelor** (precum alegerea de a se adresa părinților și/sau profesorilor sau de a interveni direct) variază în funcție de cum aceștia estimează gravitatea cazului de violență și în funcție de relațiile de prietenie cu elevii din conflictul respectiv. Astfel, percepția elevilor despre diverse acte de violență influențează decizia lor de a se implica. Elevii nu înțeleg mereu care este potențialul impact al actelor de violență asupra colegilor lor, subestimând gravitatea acestora. De exemplu, elevii din Moldova sunt comparabil cei mai predispuși să creadă că certurile dintre colegii lor de clasă pot fi chiar amuzante, ceea ce demotivează implicarea lor în rezolvarea conflictelor din clasă. Astfel de elevi trebuie să devină mai conștienți de impactul negativ al actelor de violență, ajungând astfel să înțeleagă de ce implicarea lor este importantă.

Alegerea elevilor de a **mărturisi actele de violență** în care sunt implicați depinde și de nivelul de încredere în anumiți adulți, precum și de capacitatea acestora percepută de elevi pentru a rezolva conflicte. Tinerii ucraineni au comparabil cel mai ridicat nivel de acord cu afirmația *Elevii ar trebui să își rezolve problemele între ei, fără să le spună părinților sau profesorilor lor*, arătând lipsa lor de încredere în faptul că adulții le pot rezolva probleme.

De asemenea, studiul dezvăluie că profesorii au tendința de a cataloga elevi ca fiind “buni” sau “răi”, aspect care influențează în ochii elevilor o capacitate limitată de a interveni obiectiv în cazurile de violență. Această catalogare se bazează în general pe rezultatele școlare ale elevilor, mai ales în România și Moldova, unde profesorii sunt cel mai predispuși să creadă că *Majoritatea elevilor care sunt violenți față de ceilalți sunt cei care au cele mai slabe rezultate școlare*.

Copiii pot fi de asemenea reticenți în a vorbi cu un profesor despre acte de violență și din teamă etichetării drept “pârâcios”, putând fi abuzați iarăși, dar și din dorința de a evita măsuri punitive de disciplină sau alte reacții negative (precum dezamăgirea), mai ales din partea părinților.

Având în vedere că reacția tinerilor în cazurile de violență depind mai ales de răspunsul adulților, este necesară consecvența din partea acestora. Astfel, reiese nu doar necesitatea imperativă a unor mecanisme de abordare a violenței în toate școlile, dar mai ales importanța aplicării acestor mecanisme într-un mod invariabil. În plus, acțiunile profesorilor trebuie consolidate cu reacții asemănătoare din partea părinților. Inițiativele care vor merge în această direcție trebuie totuși să ia în calcul potențialele blocaje: gradul de complexitate al mecanismelor de abordare a violenței și dorința scăzută sau incapacitatea unor părinți de a corija comportamentul copiilor.

Violența bazată pe gen

Discuțiile avute în școlile partenere au demonstrat că atât elevii cât și profesorii nu au o înțelegere bine conturată a ce presupune **influența genului** în viață de zi cu zi în general, și mai specific în influența sa asupra actelor de violență la școală. De exemplu, profesorii nu au corelat cazurile de bullying adresate elevilor cu anumite elemente care țin de gen, argumentând că violența se întâmplă într-un mod non-discriminatoriu atât împotriva fetelor cât și băieților.

Mai mult decât atât, unii profesori se arată reticenți să privească problematica violenței în școli prin perspectiva genului. Cu toate acestea, exemplele oferite de către profesori și elevi, precum și opiniile cu privire la anumite afirmații prezentate în discuții, ne indică faptul că normele și stereotipurile de gen sunt adânc înrădăcinate în percepțiile respondenților, influențând considerabil felurile de violență la care sunt mai predispuși băieții sau fetele.

Cea mai comună formă de violență orientată atât către **fete** cât și către **băieți** a fost bullyingul de nivel scăzut care se manifestă prin glume și bârfă, deseori acesta fiind înrădăcinat în stereotipuri de gen. Analiza a identificat și că fetele sunt predispușe să fie agresate atât de fete, cât și de băieți. Pe de altă parte, s-a remarcat că băieții sunt predispuși să fie hărțuiți doar de băieți și doar atunci când nu sunt prieteni, aceste interacțiuni fiind influențate de relațiile de amiciție dintre aceștia, sau de către absența lor.

Studiul atrage atenția asupra faptului că în toate cele trei țări **violența împotriva fetelor** ia forma bullyingului, cyberbullyingului, și în special a comportamentului sexual dăunător (care se întâmplă aproape exclusiv fetelor). Actele de violență de gen împotriva fetelor sunt bazate preponderent pe caracteristicile fizice ale acestora. De asemenea, majoritatea agresiunilor îndreptate asupra fetelor sunt legate de felul în care acestea arată, fie raportate la un anumit standard feminin, fie ca obiect al agresiunilor sexuale.

Violența fizică a fost identificată ca fiind cel mai specific tip de **violență folosit împotriva băieților** în toate cele 3 țări, aceștia fiind în același timp și cei care o inițiază. Agresivitatea fizică între băieți este inclusiv normalizată atât de către cadrele didactice cât și de către elevi, fiind susținută prin portretizarea dominanței și a puterii atribuite genului masculin. Violența împotriva băieților poate apărea prin nerespectarea normelor sociale nescrise cu privire la cum ar trebui băieții să se comporte sau să reacționeze (*“băieții nu plâng”, “băieții își rezolva singuri problemele”*), iar actele care nu intră în tiparul prestabilit sunt sancționate. De asemenea, inclusiv băieții pot fi sancționați dacă înfățișarea lor iese din tiparele standardului masculin acceptat în societate.

Analiza datelor cantitative ne arată că per total, atât tinerii cât și profesorii lor se poziționează între neutralitate și dezacord parțial față de propozițiile care făceau referință la **perspective stereotipice**, norme și roluri de gen dăunătoare, elevele având în toate cele trei țări niveluri de dezacord mai ridicate.

În mod comparativ cu celelalte țări, băieții români au cel mai ridicat grad de acord cu aceste perspective de gen negative. Tot în România s-a remarcat și cea mai puternică discrepanță dintre perspectivele băieților și cele ale fetelor, aceștia oferind deseori voturi de loialitate pentru genul lor. Acest aspect ne arată că fetele și băieții din România se asociază foarte puternic cu genul lor, simțindu-se în opoziție unul față de celălalt. Nivelul comparativ cel mai ridicat de acord al profesorilor români cu perspectiva că rezultatele școlare bune sunt facilitate de competiție evidențiază caracterul concurențial al învățământului românesc, care poate sprijini această competitivitate dintre genul masculin și cel feminin.

Având în vedere că normele și stereotipurile de gen sunt transferate inter-generațional, de la adulți la tineri, nu este surprinzător faptul că profesorii români, la rândul lor, au comparativ cu celelalte țări cel mai ridicat nivel de acord cu perspectivele de gen care le-au fost prezentate. Ideea că băieții și fetele sunt diferiți în mod natural este acceptată unanim de către profesorii români și ucraineni, arătând că aceștia sunt predispuși în a încuraja cel puțin indirect diferențele dintre băieți și fete, care deseori pot include opinii nefondate legate de capacitățile și caracteristicile elevilor. Acest aspect ne arată că pentru combaterea perspectivelor de gen negative este important să fie incluși și adulții care îi influențează pe tineri.

Stereotipul de gen cel mai validat de către elevi a fost acela că „*Un băiat adevărat este dominant, competitiv și nu își arată vulnerabilitatea*”. Băieții din România și Moldova sunt mult mai puțin de acord decât fetele că ar fi acceptabil pentru ei să plângă (neutralitate vs. acord parțial), arătând cât de înrădăcinat și auto-impus este stereotipul că bărbații nu își exprimă emoțiile, chiar dacă acest aspect este privit favorabil de către sexul opus. Acțiunile care vizează încurajarea băieților de a își exprima emoțiile și vulnerabilitățile sunt necesare pentru a îi sprijini pe aceștia în a utiliza noi abordări sănătoase pentru gestionarea conflictelor. Mai mult decât atât, astfel de inițiative trebuie de asemenea să asigure crearea unor spații sigure, în care băieții se simt confortabil să se exprime altfel.

Profilul agresorului și al victimei

Pentru a contura **profilul agresorului**, au fost identificate o serie de elemente recurente și comune elevilor agresivi, încadrabile în special **factorilor individuali și familiali**. Nevoia de atenție a fost identificată drept cauză principală a violenței, fiind menționată de 23 de ori în cadrul FGD-urilor, urmată de cauze precum exemplele negative preluate din familie, violența domestică și neglijența în familie. Elementele care țin de climatul familial influențează în mod particular violența bazată pe gen împotriva fetelor, tinerii copiind la școală atitudinea și comportamentul violent preluate din familie. Factorii individuali care duc la violență în școli se înscriu de multe ori proceselor prin care trec adolescenții, precum impulsivitatea, lipsa controlului de sine, gelozia sau instabilitatea emoțională.

Analiza a conturat și elemente ce fac referire la două tipuri de **profil al victimei**. S-au identificat caracteristici ale unui profil de **victimă “facilă”** - precum elevii blânzi și timizi, dar și un profil al **victimei „diferită” de ceilalți** – care se remarcă prin

diferențele sale față de restul colectivului, fie că acestea se referă la aspectul fizic, rezultate școlare, etnicitate sau statutul de emigrant.

S-au identificat și **elemente comune** între profilul victimei și cel al agresorului, acestea fiind: situația financiară precară în familie, proveniența din familii monoparentale sau absența unui părinte plecat în străinătate. Aceste predispoziții similare între victime și agresori sunt explicate prin faptul că unii elevi își asumă postura de agresor, fiind motivați de dorința de a nu se încadra în categoria victimei. Din spusele elevilor a reieșit faptul că felul în care elevii se impun în colectivul școlar este foarte important, și adesea agresiunea devine un mecanism de auto-apărare.

Recomandări

Rezultatele cercetării relevă numeroase probleme care împiedică o bună abordare a violenței în general și a violenței bazate pe gen în particular, identificând și sugerând în același timp direcțiile principale de acțiune. Complexitatea violenței în școli invită o largă paletă de potențiale soluții, care pot aborda fie mediul școlar, mediul familial și comunitatea, fie acțiuni de advocacy.

I. Mediul școlar

- Dezvoltarea unor metodologii de formare a cadrelor didactice și a personalului administrativ pe diverse niveluri:
 - Construcția unor strategii operaționale pentru raportarea, abordarea și prevenirea violenței care să fie clare, simple și ușor de implementat;
 - Aplicarea consecventă a mecanismelor de raportare și abordare a cazurilor de violență;
 - Modalități de comunicare eficientă și deschisă cu toți elevii;
 - Trecerea de la metode punitive la medierea cu caracter restaurativ;
- Abordarea violenței din perspectiva toleranței și susținerea diversității;
- Abordarea conceptelor de gen, stereotip de gen și egalitate de gen în cadrul educațional.
- Crearea și implementarea unor sisteme de prevenire și combatere a violenței bazată pe gen, axată pe protecția copilului.
- Includerea elevilor în inițiative de conștientizare și schimbare, ca și actori principali.
- Stabilirea unor procese de comunicare eficiente cu părinții copiilor, în mod activ în loc de reactiv (ante și ex post facto).
- Monitorizarea de către profesori a locurilor identificate de elevi ca fiind locuri nesigure (ex: curtea școlii) pentru a preveni apariția cazurilor de violență.
- Pregătirea profesorilor pentru a putea identifica și interveni în special în cazurile de cyberbullying și comportament sexual dăunător.
- Pregătirea unui personal specializat pentru abordarea și raportarea violențelor în cadrul fiecărei școli.

II. Mediul familial/de comunitate

- Desfășurarea unor activități de conștientizare la nivel local, atingând subiectul protecției copilului.

- Deschiderea și mentenanța unor canale de comunicare eficiente între structura profesorală și părinți.
- Educarea părinților în privința violenței în general și a VBG, inclusiv prin oferirea unor sugestii de răspuns potrivit

III. **Advocacy**

- Introducerea elementului și problematicii genului în discuțiile și politicile coordonate și implementate de actori locali/naționali, cu referire la influența pe care acesta o are asupra comportamentelor violente.
- Acțiuni de advocacy care să includă problematica violenței pe bază de gen în școli (SRGBV), în mod specific, și a anvergurii fenomenului.
- Crearea unei rețele de ONG-uri care să acționeze pentru introducerea SRGBV-ului în legislație.
- Preluarea de bune practici din Republica Moldova: introducerea în curricula educațională de la nivel național atât în România cât și în Ucraina a unor cursuri pentru prevenirea violenței, precum Dezvoltare Personală, Educație pentru Societate sau Educație pentru Sănătate.
- Acțiuni de conștientizare asupra prevalenței violențelor care se înscriu comportamentului sexual dăunător și a cyberbullyingului și includerea acestora în cadrul legislativ.

Recomandările menționate sunt doar o selecție restrânsă de potențiale acțiuni care pot aborda violența în general și violența bazată pe gen. Sperăm ca agenți ai schimbării precum dumneavoastră, ONG-uri, profesori, părinți sau chiar elevi, să fie inspirați de direcțiile pe care le sugerează acest studiu. Împreună putem contribui la crearea unor acțiuni adaptate pentru a face mediul școlar cât mai sigur pentru fiecare elev, indiferent de gen.

Anexe

Anexa 1- Ghidul moderatorului FGD pentru elevii consultați

Prezentați-vă... 5 minute

Activitățile pe care le vom face astăzi împreună fac parte din proiectul ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!, care are ca scop combaterea violenței între copii în școli. Suntem interesați să vedem cum arată violența în școala dumneavoastră, în special violența între băieți și fete, numită violența bazată pe gen.

Violența poate lua mai multe forme: poate consta în adresarea de nume jignitoare colegilor de clasă, în a face mișto de ei, în a-i mușca sau lovi, în a posta lucruri pe rețelele de socializare pentru a-i răni sau chiar în abuz sexual, cum ar fi atingerea lor fără consimțământ. În general, violența este utilizarea forței fizice sau a puterii, amenințată sau reală, împotriva unei alte persoane sau a unui grup, cu rezultate negative, cum ar fi rănirea fizică, rănirea emoțională, efecte psihologice negative sau alte efecte negative.

Într-un act de violență există întotdeauna cel puțin doi actori implicați: agresorul și victima, colegul care face ceva dureros și colegul care este rănit. Uneori, tinerii se bat în joacă, dar ceea ce face ca violența să fie violență este faptul că are un impact negativ asupra unuia dintre colegii implicați, chiar dacă acest lucru nu este voit sau evident. De exemplu, unii elevi ar putea crede că adresarea de porecle altor colegi de clasă este pur și simplu ceva amuzant, dar dacă elevul cărui i se adresează injurii se simte trist, rău sau rănit din această cauză, atunci acesta ar fi un act de violență. Efectele violenței pot include depresia, anxietatea, pierderea încrederii și a stimei de sine, prezența scăzută la școală, lipsa de concentrare în clasă, performanțe academice scăzute sau alte efecte negative. În discuția noastră de astăzi vom vorbi doar despre acest tip de violență: atunci când acțiunile unor colegi de școală îi fac pe alți elevi să se simtă răniți.

Vom face o serie de exerciții împreună, care vor dura aproximativ două ore.

Participarea voastră este în întregime voluntară. Este la alegerea voastră dacă doriți să participați sau nu. Această alegere nu va avea consecințe negative asupra dumneavoastră.

Numele voastre nu vor fi înregistrate. Numele nu vor fi asociate cu răspunsurile colectate. Tot ceea ce se spune este confidențial și nu va fi folosit în afara sălii, cu excepția scopurilor acestei cercetări.

Întreaga discuție va fi înregistrată audio și în scris, garantând anonimatul dumneavoastră.

De asemenea, sunteți rugat să păstrați confidențialitatea informațiilor pe care le obțineți de la ceilalți participanți în timpul discuției.

Nu sunteți obligat să vorbiți despre nimic ce nu doriți și vă puteți încheia participarea la discuție în orice moment.

Nu există răspunsuri corecte sau greșite - vă cerem opinia și experiența voastră.

Vă rugăm să nu ezitați să vă prezentați dezacordul cu opiniile altcuiva.

Dacă aveți întrebări, nu ezitați să le puneți acum, înainte de a începe.

Partea I. Introducere 5 minute

Rugați elevii să-și spună numele și hobby-ul preferat sau folosiți orice alt exercițiu energizant pentru a vă cunoaște.

Partea a II-a. Cartografierea violenței între colegi și a violenței de gen în școală

Exercițiul 1: Violența între colegi

Primul exercițiu se numește brainstorming. Brainstorming înseamnă "a arunca cuvinte și fraze fără cenzură sau critică la adresa noastră sau a altora, dacă nu suntem de acord cu ideea altcuiva, suntem liberi să ne exprimăm propria noastră idee, dar nu să o criticăm pe a lor".

1. 5 minute *Rugați elevii să se gândească la diferitele tipuri de violență care au loc între copii în propria clasă, dând în același timp unul sau două exemple. Dacă este necesar, îndemnați-i spre următoarele categorii:*

- a. Abuzul fizic (mușcăături, lovituri, lovituri cu piciorul, trageri de păr, îmbrânciri etc.)
- b. Hărțuirea/bullying (adresarea de nume, amenințări, răspândirea de zvonuri, râsul de cineva, insulte etc.)
- c. Cyberbullying/Hărțuirea cibernetică online
- d. Comportament sexual dăunător/abuz sexual (limbaj sexual nepotrivit, atingeri, agresiune sexuală, sexting, postarea de imagini sexuale online etc.)

2. 15 minute *Împărțiți elevii în patru grupuri: aranjați elevii într-un cerc și spuneți-le să spună 1, 2, 3, 4, unul câte unul. Alternativ, cereți-le să spună sau să atribuie-le patru tipuri de animale (de exemplu, leu - 1, zebra - 2, elefant - 3, girafă - 4) alimente sau țări. Adaptați numărul de grupe la numărul de elevi. Dacă sunt doisprezece elevi, puteți crea patru grupuri de câte trei elevi fiecare. Dacă sunt doar opt elevi, puteți crea doar două grupuri.*

Rugați fiecare elev să îi găsească pe ceilalți elevi din aceeași categorie și atribuieți fiecărui număr/grup patru colțuri diferite ale spațiului. Dați fiecărui grup o foaie de flipchart împărțită în 2/3 și 1/3 + câteva pixuri.

Fiecare grup este asociat cu una sau mai multe dintre cele patru categorii din exercițiul 1.1, depinzând de numărul de grupuri pe care le-ați creat în funcție de numărul de elevi participanți (a. Abuz fizic - grupul 1, b. Bullying - grupul 2, c. Cyberbullying - grupul 3, d. Comportament sexual dăunător/abuz sexual - grupul 4). Alternativ, puteți face ca fiecare grup să lucreze la toate cele patru categorii. Rugați elevii să se gândească la exemple de astfel de violențe în școala lor, scriindu-și ideile în chenarul de sus (2/3). Încurajați-i să și deseneze. Plimbați-vă între grupuri și sprijiniți-i, puneți-le întrebări etc.

3. 5 minute Fiecare grup își prezintă munca.
4. 5 minute Întrebări din partea facilitatorului (permiteți răspunsuri individuale, ideal ar fi un răspuns din partea fiecărui grup).
 - a. Cât de des au loc astfel de violențe în școala dumneavoastră?
 - b. Ce face victima?
 - i. Îi spune profesorului?
 1. Dacă da - ce face profesorul?
 2. Dacă nu - de ce credeți că victima nu-i spune profesorului? Cum se simte victima?
 - ii. Le spune ea părinților?
 1. Dacă da - ce fac părinții?
 - c. Ce fac, de obicei, colegii tăi de clasă atunci când văd că niște colegi de clasă se bat?
 - i. De ce fac unii copii ceva în astfel de cazuri?
 - ii. De ce alți copii stau degeaba?
5. 10 minute Păstrând aceleași grupuri de elevi, rugați-i să se gândească la cauzele violenței în școala lor, inclusiv la perspectiva agresorului și la cea a victimei.

De ce sunt agresorii violenți față de cineva? Ce îi motivează? De exemplu, ar putea dori să demonstreze că sunt puternici. Ce alte elemente îi determină pe agresori să fie violenți? De exemplu, este posibil ca aceștia să nu știe cum să rezolve pe cale pașnică eventualele conflicte.

Care sunt cele mai comune caracteristici ale unei victime? De exemplu, ar putea părea slabă sau ar putea proveni dintr-un mediu vulnerabil, cum ar fi o minoritate etnică sau o familie cu venituri mici.

Dați-le o altă coală de flipchart împărțită în mod similar în 2/3 și 1/3 + câteva pixuri. De asemenea, rugați-i să folosească chenarul de sus (cele 2/3). Dați-le prima coală de flipchart din categoria lor specifică pentru a servi ca punct de plecare.

6. 5 minute Fiecare grup își prezintă munca.

Dacă simțiți că elevii sunt obosiți, dați-le o pauză de 5 minute sau jucați un joc energizant cu ei.

Exercițiul 2: Violența bazată pe gen

5 minute Cel de-al doilea exercițiu va analiza tipuri specifice de violență care sunt mai probabile să se întâmple băieților sau fetelor. De exemplu, ar putea fi mai frecvent ca băieții să fie hărțuiți pentru că nu sunt buni la sport sau pentru că plâng. Ar putea fi mai frecvent ca fetele să fie înjurate dacă au avut mai mulți iubiți, dacă refuză avansurile romantice ale băieților sau dacă poartă fuste scurte.

Pentru acest exercițiu, elevii vor folosi 1/3 din partea de jos a celor două seturi de flipchart-uri folosite anterior: **Exemple și Cauze**. Fie păstrați aceleași grupuri - categorii, fie atribuiți fiecărui grup noi categorii la care să lucreze (de exemplu, grupul 1 lucrează la categoria b, grupul 2 la categoria c, grupul 3 la categoria d și grupul 4 la categoria a).

În pătratul de jos al colii de flipchart pe care ați scris exemple de violență în școala voastră, trebuie să scrieți exemple de violență care sunt mai probabil de a se întâmpla băieților sau fetelor. Acest lucru înseamnă că analizăm exemplele din perspectiva **victimei** - ce fel de violență din categoria de violență atribuită vouă este mai frecventă pentru băieți sau pentru fete? Spuneți-le să folosească un simbol de băiat și unul de fată pentru fiecare exemplu, cauză, după cum li se pare că este asociat genului.

După ce ați scris fiecare exemplu, gândiți-vă și la motivul pentru care acest exemplu de violență se întâmplă mai degrabă băieților decât fetelor sau invers. Scrieți cauza în pătratul de jos al flipchart-ului unde ați scris cauzele violenței în școală. De exemplu, în cazul în care un băiat este agresat pentru că plânge, puteți scrie că în societatea noastră se așteaptă ca băieții să fie duri și să nu-și arate emoțiile. În cazul în care o fată este jignită pentru că poartă o fustă scurtă, ați putea scrie că în societatea noastră se așteaptă ca fetele să fie decente.

1. 15 minute Fiecare grup scrie exemple și cauze ale violenței de gen.

2. 5 minute Fiecare grup își prezintă munca

3. 5 minute Întrebări din partea facilitatorului (permiteți răspunsuri individuale, ideal ar fi un răspuns din partea fiecărui grup)

a. Cât de des au loc astfel de violențe în școala voastră?

b. Cât de intense sunt astfel de cazuri de violență?

c. Ce fac colegii tăi de clasă în astfel de cazuri?

Partea a III-a. Opinii 15 minute

Cereți elevilor să se ridice în picioare și să se așeze de-a lungul unei linii. Partea stângă a liniei înseamnă "De acord", iar partea dreaptă înseamnă "Nu sunt de acord". Explicați-le că aceasta este o axă, iar ei trebuie să se plaseze de-a lungul liniei proporțional cu acordul lor față de fiecare afirmație pe care o veți citi. Cu cât sunt mai mult de acord, cu atât ar trebui să se situeze mai aproape de partea stângă a axei, iar cu cât nu sunt de acord, cu atât mai aproape de partea dreaptă a axei. Dacă sunt oarecum neutri față de afirmație, ar trebui să se așeze în mijlocul axei. Puneți întrebări suplimentare ori de câte ori considerați că este cazul. Chiar dacă unele enunțuri nu au întrebări suplimentare specifice, nu ezitați să puneți întrebări generice precum "De ce credeți asta?", "Ce s-a întâmplat?" sau orice altceva care credeți că ne-ar putea oferi informații utile.

1. Îmi place înghețata.

2. Îmi plac teme pentru acasă.

3. Mă simt în siguranță la școală.
 - a. Dacă majoritatea elevilor nu sunt de acord: De ce nu vă simțiți în siguranță la școală?
 - b. De ce este nevoie pentru a te simți mai în siguranță la școală?
 - c. În ce loc din școală vă simțiți cel mai în siguranță?
 - d. În ce loc din în școală vă simțiți cel mai puțin în siguranță?
4. În această școală, elevii consideră că este în regulă să intimideze alți elevi.
5. Majoritatea elevilor care au parte de violență o cer.
 - a. Ce au în comun majoritatea elevilor care sunt victime ale violenței?
6. Trebuie să-ți faci singur dreptate.
7. Violența este o modalitate bună de a gestiona uneori conflictele.
8. Cei care nu știu să se bată sunt fraieri.
9. Îmi place să par dur, astfel încât colegii mei să îmi știe de frică.
10. Tinerii nu ar trebui să le spună profesorilor lor despre violența din școli, nu e cool.
11. Elevii ar trebui să își rezolve problemele între ei, fără să le spună părinților sau profesorilor lor.
12. Toată lumea ar trebui să ceară permisiunea înainte de a posta o fotografie a altcuiva pe rețelele de socializare.
13. Atunci când are loc un conflict între colegii din clasă, cel mai bine este să nu te amesteci.
14. Certurile dintre colegii mei de clasă pot fi chiar amuzante.
15. Am participat sau am auzit de alte inițiative menite să abordeze violența între colegi în școala mea.
 - a. Dacă unii elevi sunt de acord - Ce s-a întâmplat în cadrul acestor inițiative? Ați participat în mod direct la crearea lor? Ați participat la activitățile lor? Ce v-a plăcut la ele?
16. Fetele sunt mai deștepte decât băieții.
17. Este mai important pentru băieți decât pentru fete să aibă rezultate bune la școală.
18. Băieții sunt mai buni la matematică și la științe decât fetele.
19. Este mai bine ca fetele să fie tăcute și timide.
20. Băieții sunt mai deștepți decât fetele.

21. Este acceptabil ca băieții să plângă.
22. Un băiat adevărat este dominant, competitiv și nu își arată vulnerabilitatea.
23. Uneori mă simt mai puțin important decât ceilalți din cauza sexului meu.
24. Pot înțelege de ce cineva ar fi violent față de o fată.
 - a. Dacă unii elevi sunt de acord - Care par a fi motivele pentru care elevii sunt violenți față de fete?

Observații de încheiere

Vă mulțumim pentru participarea voastră la această discuție! Toate contribuțiile voastre sunt extrem de valoroase și le vom folosi pentru a ne adapta cât mai bine activitățile viitoare în școala voastră! Dacă mai aveți alte întrebări, comentarii sau feedback cu privire la discuția noastră, vă rog să nu ezitați să mi le comunicați.

Anexa 2- Ghidul moderatorului FGD pentru profesorii consultați

Prezentați-vă... 5 minute

Acest studiu face parte din proiectul ACTIV: ACȚionează Împotriva Violenței!, care are ca scop combaterea violenței de gen în școli. Vom folosi informațiile colectate în urma acestei discuții pentru a adapta cât mai bine diferitele metodologii utilizate de *Terre des hommes* pentru a pregăti profesorii și elevii deopotrivă pentru a crea și promova medii fără violență de gen.

Interviul/grupul de discuții va dura o oră și jumătate - maximum două ore.

Participarea dumneavoastră este în întregime voluntară. Este la alegerea dumneavoastră dacă doriți să participați sau nu. Această alegere nu va avea consecințe negative asupra dumneavoastră.

Numele dumneavoastră nu vor fi înregistrate. Numele nu vor fi asociate cu răspunsurile colectate. Tot ceea ce se spune este confidențial și nu va fi folosit în afara sălii, cu excepția scopurilor acestei cercetări.

Întreaga discuție va fi înregistrată audio și în scris, garantând anonimatul dumneavoastră.

De asemenea, sunteți rugat să păstrați confidențialitatea informațiilor pe care le obțineți de la ceilalți participanți în timpul discuției.

Nu sunteți obligat să vorbiți despre nimic ce nu doriți și vă puteți încheia participarea la discuție în orice moment.

Nu există răspunsuri corecte sau greșite - vă cerem opinia și experiența dumneavoastră.

Vă rugăm să nu ezitați să vă prezentați dezacordul cu opiniile altcuiva.

Dacă aveți întrebări, nu ezitați să le puneți acum, înainte de a începe.

Partea I. Prezentări 5 minute

Rugați profesorii să se prezinte cu numele lor și un lucru care le place la locul de muncă.

Partea a II-a. Cartografierea violenței de la egal la egal și a violenței de gen în școală

În primul rând, aș dori să vă adresez câteva întrebări generale despre modul în care se manifestă violența în școală.

Exercițiul 1: Violența între tineri 10 minute

1. Cum arată violența între tineri în școala dumneavoastră? (*Cereți exemple specifice*)

Dirijați conversația în jurul următoarelor categorii:

- a. Abuzul fizic (mușcăături, lovituri, lovituri cu piciorul, trageri de păr, îmbrânciri etc.);
 - b. Hărțuirea/bullying (adresarea de nume, amenințări, răspândirea de zvonuri, râsul de cineva, insulte etc.);
 - c. Cyberbullying/Hărțuirea cibernetică online;
 - d. Comportament sexual dăunător/abuz sexual (limbaj sexual nepotrivit, atingeri, agresiune sexuală, sexting, postarea de imagini sexuale online etc.);
2. Ce determină comportamentul violent al elevilor din clasele dumneavoastră?
15 minute (Cereți exemple specifice);

Stimulați discuția în jurul următoarelor categorii:

- **cauze psiho-individuale** (toleranță scăzută la frustrare, impulsivitate, dificultăți de adaptare la disciplina școlară, imagine de sine negativă, instabilitate emoțională, lipsa sau insuficiența dezvoltare a mecanismelor de autocontrol, tendință spre comportamente adictive, capacitate empatică slabă);

- **cauze familiale:** climatul socio-afectiv (relații tensionate între părinți, atitudini violente ale părinților față de copil, mediu lipsit de securitate emoțională); tipul de familie (elevi care provin din familii dezorganizate);

- **cauze școlare:** dificultăți de comunicare între elevi și profesori, impunerea autorității de către profesori, stiluri de predare autoritare ale profesorilor, distorsiuni în evaluarea elevilor;

- **cauze induse de contextul social:** mass-media, criza de valori, prieteni și anturaj în afara școlii.

Exercițiul 2: Violența bazată pe gen

1. *10 minute* Voi continua acum cu câteva întrebări despre cum se manifestă violența pentru băieți și pentru fete.

a) Puteți să-mi spuneți ce tipuri de incidente de violență împotriva fetelor au loc în școala dumneavoastră? Unde se întâmplă cel mai adesea? *(Cereți exemple specifice)*

b) Dar în cazul băieților - există tipuri specifice de violență pe care le experimentează? Care sunt câteva exemple ale celor mai tipice situații? Unde se întâmplă cel mai adesea? *(Cereți exemple specifice)*

În cazul în care nu obțineți un răspuns la întrebările de mai sus, încercați să puneți următoarea întrebare:

c) Puteți descrie situații în care băieții le spun fetelor lucruri care le fac să se simtă inconfortabil?

Dirijați conversația în jurul următoarelor categorii:

- a. Abuzul fizic (mușcăături, lovituri, lovituri cu piciorul, trageri de păr, îmbrânciri etc.);
 - b. Hărțuirea/bullying (adresarea de nume, amenințări, răspândirea de zvonuri, râsul de cineva, insulte etc.);
 - c. Cyberbullying/Hărțuirea cibernetică online;
 - d. Comportament sexual dăunător/abuz sexual (limbaj sexual nepotrivit, atingeri, agresiune sexuală, sexting, postarea de imagini sexuale online etc.);
2. 15 minute Acum vom încerca să înțelegem de ce are loc o astfel de violență prin prisma normelor de gen - normele de gen care ar putea permite violența în clasa dumneavoastră.

Normele de gen

Normele de gen se referă la convingerile sau așteptările unei persoane cu privire la ceea ce fac de obicei alții într-o anumită situație, ceea ce este aprobat sau dezaprobat, în ceea ce privește genul. Societatea noastră se așteaptă ca băieții să se comporte într-un anumit fel, iar fetele să se comporte în alt fel.

Iată câteva exemple de norme de gen:

- Băieții sunt mai buni la științele exacte (cum ar fi matematica și fizica), în timp ce fetele sunt mai potrivite pentru limbi străine și arte;
- Băieții sunt obraznici, iar fetele sunt mai ascultătoare;
- Fetele muncesc mai mult, dar băieții sunt mai deștepți.

Vom încerca să înțelegem ce fel de norme de gen influențează violența de gen, mai întâi din perspectiva agresorului, copilul care este violent împotriva altuia, apoi din perspectiva victimei.

- a) Ce credeți că influențează diferitele manifestări de violență pentru băieți și fete în clasele dumneavoastră? *(din perspectiva agresorului)*
- b) De ce credeți că băieții și fetele se confruntă cu tipuri distincte de violență? *(din perspectiva victimei)*

Partea a III-a. Abordarea violenței între tineri

Acum vă voi pune câteva întrebări despre ce face școala pentru a-i menține pe elevi în siguranță.

Exercițiul 1: Întrebări deschise 15 minute

- a) Există inițiative la nivelul școlii pentru a preveni apariția violenței între colegi? *(Dorim să înțelegem dacă există proceduri/mecanisme funcționale puse în aplicare de școală pentru a preveni violența)*

Dacă da - Cum arată astfel de inițiative?

Dacă nu - Credeți că astfel de inițiative ar fi utile?

b) Există un grup în cadrul școlii de la care elevii care au fost victime ale violenței pot primi sprijin?

Dacă da - Cum arată această inițiativă?

Dacă nu - Credeți că un astfel de grup ar fi util?

c) În cazul în care un băiat trece prin experiențe de violență (victimă), este probabil să vorbească cu cineva despre acest lucru? (*profesor, psihologul școlii, director, familie, oricine?*)

d) Dar în cazul unei fete?

e) Ce faceți atunci când vedeți un caz de violență între tineri? *Această întrebare poate fi pusă folosind unul dintre exemplele de violență menționate anterior*

f) Ce faceți atunci când un copil mărturisește un caz de violență în clasă?

g) Au existat inițiative de combatere a violenței între tineri sau a violenței de gen în școala dumneavoastră?

Dacă da - Cine a organizat astfel de inițiative? *Concentrați-vă separat pe inițiativele conduse de elevi, de școală sau de alte ONG-uri*

Despre ce au fost aceste inițiative?

Care au fost rezultatele acestor inițiative? *Încercați să aflați ce tipuri de inițiative păreau să aibă un impact și care nu.*

Exercițiul 2: 10 minute Dați fiecărui profesor trei post-it-uri colorate diferit (ex: culoarea 1 - verde, culoarea 2 - galben, culoarea 3 - portocaliu)

Cereți-le să își arate nivelul de aprobare cu privire la următoarele afirmații, ridicând post-it-ul verde dacă sunt de acord, cel galben dacă sunt neutru sau cel portocaliu dacă nu sunt de acord. Cereți profesorilor să își motiveze alegerea. Alternativ, imprimați fiecare afirmație și rugați profesorii să lipească post-it-urile pe pagina tipărită.

1. *Avem un protocol clar cu privire la ce trebuie să facem în caz de violență în școală.*

Verde -

- Cum arată procedurile instituționale specifice pentru a aborda cazurile de violență?
- Cum sunt puse în practică aceste proceduri?
- Cine are responsabilitatea de a aborda cazurile de violență în școli?
- Ce stipulează acest protocol în cazurile de violență extremă? Există mecanisme de colaborare cu poliția sau cu serviciile de protecție a copilului?

Portocaliu -

- e. Cum sunt abordate cazurile de violență în cadrul școlii?
2. *Avem suficiente resurse umane pe care să le accesăm în caz de violență în clasă.*
- a. **Verde** - Spuneți-ne mai multe despre cine sunt aceste resurse umane și ce fac ele.
3. *Mă simt pregătit să răspund la cazurile de violență în clasă.*
- a. **Verde** - Ce alt tip de formare credeți că v-ar permite să vă îmbunătățiți în această direcție?
- b. **Portocaliu** - Care sunt cunoștințele sau abilitățile care considerați că vă lipsesc pentru a răspunde la cazurile de violență în clasă?

Partea a IV-a. Opinii 15 minute

Dați fiecărui profesor trei post-it-uri colorate diferit (ex: culoarea 1 - verde, culoarea 2 - galben, culoarea 3 - portocaliu).

Cereți să își arate nivelul de aprobare cu privire la următoarele afirmații de opinie, ridicând post-it-ul verde dacă sunt de acord, cel galben dacă sunt neutru sau cel portocaliu dacă nu sunt de acord. Alternativ, imprimați fiecare afirmație și rugați profesorii să lipească post-it-urile pe pagina tipărită. Încercați să stimulați discuția cu întrebări suplimentare, cum ar fi: de ce credeți asta, puteți să-mi dați un exemplu sau întrebări mai specifice incluse mai jos.

1. *În această școală, elevii consideră că este în regulă să intimideze/bully alți elevi.*
- a. **verde** - De ce credeți că este așa?
2. *Majoritatea elevilor care se confruntă cu violența o cer.*
- a. **verde** - În ce fel credeți că acest lucru este adevărat?
- b. Ce au în comun majoritatea elevilor care sunt victime ale violenței?
3. *Copiii ar trebui să rezolve conflictele pe cont propriu.*
4. *Violența este o modalitate bună de a gestiona uneori conflictele.*
5. *Violența în școală este un fenomen uman care, de cele mai multe ori, este inevitabil.*
6. *Majoritatea elevilor care sunt violenți față de ceilalți sunt cei care au cele mai slabe rezultate școlare.*
- a. **verde** - De ce credeți că este așa?
7. *Concurența favorizează mai mult rezultatele bune la școală.*
- a. **verde** - De ce credeți că este mai bună competiția decât cooperarea?

8. *Fetele sunt mai deștepte decât băieții.*
9. *Este mai important pentru băieți decât pentru fete să aibă rezultate bune la școală.*
10. *Băieții sunt mai buni la matematică și la științe decât fetele.*
11. *Este mai bine ca fetele să fie tăcute și timide.*
12. *Este acceptabil ca băieții să plângă.*
13. *Băieții sunt mai deștepți decât fetele.*
14. *Un băiat adevărat este dominant, competitiv și nu își arată vulnerabilitatea.*
15. *Băieții și fetele și sunt diferiți în mod natural unul de celălalt.*
 - a. **verde** - În ce fel sunt ei diferiți?
16. *Este de înțeles faptul dacă băieții fac comentarii cu tentă sexuală fetelor care poartă fuste scurte.*
17. *Pot înțelege de ce unii elevi sunt violenți față de fete.*
 - a. **verde** - Care par a fi motivele pentru care elevii sunt violenți față de fete?

Concluzii

Vă mulțumim pentru participarea la această discuție! Toate contribuțiile dumneavoastră sunt extrem de valoroase și le vom folosi pentru a ne adapta cât mai bine activitățile viitoare în școala dumneavoastră! Dacă mai aveți alte întrebări, comentarii sau feedback cu privire la discuția noastră, vă rog să nu ezitați să mi le comunicați.

Anexa 3 – Fisa pentru analiza FGD elevi consultați

I. Cele mai frecvente tipuri de violență între elevi

Descrieți cele mai frecvente tipuri de violență între elevi în școală care se încadrează în fiecare dintre următoarele categorii, incluzând exemple specifice. Utilizați partea II. Exercițiul 1.1 și 1.2

- a. **Abuzul fizic**
- b. **Bullying**
- c. **Hărțuirea cibernetică**
- d. **Comportament sexual dăunător/abuz sexual**

II. Detalii privind violența între elevi

Descrieți cât de des se întâmplă acte de violență în școală, ce face victima și ce fac ceilalți colegi de clasă. Utilizați partea II. Exercițiul 1.4.

III. Cauze ale violenței între elevi

Descrieți cele mai frecvente cauze ale violenței între elevi în școală care se încadrează în fiecare dintre următoarele categorii. Utilizați partea II. Exercițiul 1.

- a. **Abuzul fizic**
- b. **Bullying**
- c. **Hărțuirea cibernetică**
- d. **Comportament sexual dăunător/abuz sexual**

IV. Cele mai frecvente tipuri de violență bazată pe gen

Descrieți cele mai frecvente tipuri de violență bazată pe gen din școală care se încadrează în fiecare dintre următoarele categorii (separat pentru violența de gen împotriva băieților și a fetelor), inclusiv exemple specifice. Utilizați partea II. Exercițiul 2

Violența bazată pe gen împotriva BĂIEȚILOR

- a. **Abuzul fizic**
- b. **Bullying**
- c. **Hărțuirea cibernetică**
- d. **Comportament sexual dăunător/abuz sexual**

Violența bazată pe gen împotriva FETELOR

- a. Abuzul fizic**
- b. Bullying**
- c. Hărțuirea cibernetică**
- d. Comportament sexual dăunător/abuz sexual**

V. Cauzele violenței bazate pe gen

Descrieți cele mai frecvente cauze ale violenței bazate pe gen în școală (separat pentru violența de gen împotriva băieților și a fetelor). Utilizați partea II. Exercițiul 2

Violența bazată pe gen împotriva BĂIEȚILOR

Violența bazată pe gen împotriva FETELOR

VI. Date cantitative PARTEA III

Înregistrați datele cantitative din PARTEA III pentru fiecare afirmație de la 3 la 24 în fișierul Excel special desemnat. Înregistrați numărul de băieți și fete care s-au încadrat în fiecare categorie (De acord, Ușor de acord, Neutru, Ușor de dezacord, Dezacord) pe sheet-urile desemnate separat: BĂIEȚI și FETE. Salvați documentul Excel cu următorul nume: FGD Elevi Date Cantitative Numele școlii.

VII. Climatul școlar

Evaluați climatul școlii, inclusiv: Dacă elevii se simt în siguranță în școală, de ce nu, de ce au nevoie pentru a se simți mai în siguranță, unde se simt cel mai/cel mai puțin în siguranță, ce părere au elevii despre cât de ok este să fii violent, ce cred elevii despre diferitele modalități de rezolvare a conflictelor, dacă elevii au participat sau nu la alte inițiative privind combaterea violenței și care au fost acestea. Oferiți răspunsuri calitative/descriptive pe baza comentariilor elevilor și a rezultatelor cantitative în ansamblu. Citați orice comentarii reprezentative notabile. Folosiți Partea a III-a de la 3 la 15.

VIII. Perspective privind genul

Evaluați cât de mult sunt de acord elevii cu stereotipurile de gen, identificând cele care par a fi cele mai înrădăcinate și potențial dăunătoare puncte de vedere asupra genului. Oferiți răspunsuri calitative/descriptive pe baza comentariilor elevilor și a rezultatelor cantitative în ansamblu. Citați orice comentarii reprezentative notabile. Folosiți partea a III-a de la 16 la 24.

XI. Concluzii și alte observații

Adăugați concluziile dvs. la conversație în orice mod considerați potrivit. Adăugați, de asemenea, orice alte observații care nu au fost incluse în secțiunile anterioare și pe care le considerați relevante.

Anexa 4 – Fișa de analiză FGD profesori consultați

I. Cele mai frecvente tipuri de violență între semeni

Descrieți cele mai frecvente tipuri de violență între semeni în școală care se încadrează în fiecare dintre următoarele categorii, incluzând exemple specifice. Utilizați partea II. Exercițiul 1.1

- a. **Abuzul fizic**
- b. **Bullying**
- c. **Hărțuirea cibernetică**
- d. **Comportament sexual dăunător/abuz sexual**
- e. **Discriminare**
- f. **Excludere**

III. Cauze ale violenței între semeni

Descrieți cele mai frecvente elemente care determină violența între semeni în școală care se încadrează în fiecare dintre următoarele categorii. Utilizați partea II. Exercițiul 1.2.

1. **Cauze psiho-individuale**
2. **Cauze familiale: climatul socio-afectiv**
3. **Cauze școlare**
4. **Contextul social**

IV. Cele mai frecvente tipuri de violență bazată pe gen împotriva FETELOR

Descrieți cele mai frecvente tipuri de violență bazată pe gen împotriva FETELOR din școală care se încadrează în fiecare dintre următoarele categorii, menționând inclusiv exemple specifice. Utilizați partea II. Exercițiul 2.1.a

- a. **Abuzul fizic**
- b. **Bullying**
- c. **Hărțuirea cibernetică**
- d. **Comportament sexual dăunător/abuz sexual**
- e. **Discriminare**

f. Excludere

V. Cele mai frecvente tipuri de violență bazată pe gen împotriva BĂIEȚILOR

Descrieți cele mai frecvente tipuri de violență bazată pe gen împotriva BĂIEȚILOR din școală care se încadrează în fiecare dintre următoarele categorii, menționând inclusiv exemple specifice. Utilizați partea II. Exercițiul 2.1.b

- a. Abuzul fizic**
- b. Bullying**
- c. Hărțuirea cibernetică**
- d. Comportament sexual dăunător/abuz sexual**
- e. Discriminare**
- f. Excludere**

VI. Cauze ale violenței bazate pe gen

Descrieți care sunt, în opinia profesorilor, cauzele violenței bazate pe gen. Utilizați exercițiul 2.2.a și 2.2.b.

1. Din punctul de vedere al agresorului

2. Din perspectiva victimei

VII. Abordarea violenței între semeni

Rezumați ce face școala pentru a menține elevii în siguranță sau ce nevoi sunt identificate pentru acest scop, inclusiv la nivelul personal al profesorilor și la nivel de școală, folosind toate răspunsurile din Partea a III-a. Exercițiul 1 și Exercițiul 2.

VIII. Date cantitative PARTEA a IV-a

Înregistrați datele cantitative din PARTEA a IV-a pentru fiecare afirmație de la 1 la 17 în fișierul Excel special desemnat. Înregistrați numărul de profesori care au ales fiecare opțiune (De acord, Neutru, Dezacord). Salvați documentul Excel cu următorul nume: FGD Profesori Date cantitative Numele școlii.

IX. Opinii privind violența

Evaluati care sunt punctele de vedere ale profesorilor cu privire la violență, inclusiv evaluarea violenței în școala lor, precum și opiniile lor cu privire la inevitabilitatea/utilitatea violenței. Oferiți răspunsuri calitative/descriptive pe baza comentariilor profesorilor și a rezultatelor cantitative în ansamblu. Citați orice comentarii reprezentative notabile. Folosiți Partea a IV-a de la enunțul 1 la 7.

X. Perspective privind genul

Evaluati cât de mult sunt de acord profesorii cu stereotipurile de gen, identificând cele care par a fi cele mai înrădăcinate și potențial dăunătoare puncte de vedere asupra genului. Oferiți răspunsuri calitative/descriptive pe baza comentariilor profesorilor și a

rezultatelor cantitative în general. Citați orice comentarii reprezentative notabile. Folosiți partea IV de la afirmația 8 la 17.

XI. Concluzii și alte observații

Adăugați concluziile dvs. la conversație în orice mod considerați potrivit. Adăugați, de asemenea, orice alte observații care nu au fost incluse în secțiunile anterioare și pe care le considerați relevante.

Anexa 5 – Chestionar pentru colectare de informații cu privire la contextul fiecărei țări

Additional information on approaching violence in schools - ACTIV

Hello! As discussed in the meeting we had in Bucharest, we are kindly asking you to provide us with some additional information on the procedures for violence in schools that you have in your country. We are interested to understand more about the activities that are mandatory in your country (for example if schools in your country have specific courses that are included in the school curricula that approach violence or related topics)

Think about these topics in a general way and do not refer to the FGDs you conducted for ACTIV. We want to understand the overall context in your country.

* 1. Choose your country:

Moldova

Ukraine

Romania

2. Do you have a violence prevention committee in the schools from your country?

Yes

No

3. If yes, please provide additional information.

4. If yes, is this action/mechanism:

- State-mandated (applies to all schools in your country)
- Implemented voluntary only in some schools at an institutional level
- Organized by pupils

5. If it is state-mandated is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

6. Do you have specific courses that are included in the school curricula that approach violence or related topics?

Yes

No

7. If yes, please provide additional information.

8. If yes, is this action/mechanism:

- State-mandated (applies to all schools in your country)
- Implemented voluntary only in some schools at an institutional level
- Organized by pupils

9. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

10. Do you have school counselors that are managing cases of violence in your country?

Yes

No

11. If yes, please provide additional information.

12. If yes, is this action/mechanism:

- State-mandated (applies to all schools in your country)
- Implemented voluntary only in some schools at an institutional level
- Organized by pupils

13. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

14. Do you have mediation services for cases of violence in the schools from your country?

Yes

No

15. If yes, please provide additional information.

16. If yes, is this action/mechanism:

- State-mandated (applies to all schools in your country)
- Implemented voluntary only in some schools at an institutional level
- Organized by pupils

17. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

18. Do you have internal regulations in case of violence in the schools from your country?

Yes

No

19. If yes, please provide additional information.

20. If yes, is this action/mechanism:

State-mandated (applies to all schools in your country)

Implemented voluntary only in some schools at an institutional level

Organized by pupils

21. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

22. Do you have notification forms (ro: fisa de sesizare) in case of violence in the schools from your country?

Yes

No

23. If yes, please provide additional information.

24. If yes, is this action/mechanism:

State-mandated (applies to all schools in your country)

Implemented voluntary only in some schools at an institutional level

Organized by pupils

25. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

26. Do you have a VNET responsible in your country?

Yes

No

27. If yes, please provide additional information.

28. If yes, is this action/mechanism:

- State-mandated (applies to all schools in your country)

- Implemented voluntary only in some schools at an institutional level

- Organized by pupils

29. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

30. Do you have an interscholastic group that is consulted in case of violence in the schools from your country?

Yes

No

31. If yes, please provide additional information.

32. If yes, is this action/mechanism:

- State-mandated (applies to all schools in your country)
- Implemented voluntary only in some schools at an institutional level
- Organized by pupils

33. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

34. Do you have a designated responsible professor that is managing cases of violence in the schools from your country?

Yes

No

35. If yes, please provide additional information.

36. If yes, is this action/mechanism:

- State-mandated (applies to all schools in your country)
- Implemented voluntary only in some schools at an institutional level
- Organized by pupils

37. If it is state-mandated, is this action/mechanism actually implemented in schools?

Yes

No

38. Are there any other actions/mechanisms for preventing/intervening in cases of violence that are prevalent in your country and were not covered by this survey? If

yes, please mention and describe them (including if they are state mandated, if they happen at the school level, if they are led by students).

Anexa 6- Colectarea informațiilor inițiale

Section A – An Overview

School-related gender-based violence (SRGBV) is a phenomenon that affects millions of children, families and communities. It occurs in all countries in the world and cuts across cultural, geographic and economic differences in societies. GBV can be defined as acts or threats of sexual, physical or psychological violence occurring in and around schools, perpetrated as a result of gender norms and stereotypes, and enforced by unequal power dynamics.

In order to most adequately assess the specificities of the local situations regarding gender based violence in each country, with the final aim of constructing the most appropriate tool for combating them through the activities of ACTIV, a desk review represents a fundamental step for increasing the impact of the program.

The desk review you prepare regarding GBV in your country will be structured in two parts. **Part I** will present an overview of GBV in your country, including the GBV situation, root causes for GBV, risk factors and consequences of GBV, as well the main challenges in terms of addressing GBV. **Part II** will look at what the government is doing to address GBV, and what examples of good practices exist at preventing and responding to GBV in schools.

When developing the Desk Review on GBV in your country, you will have to answer every question included below. Each question is split in generic sub-categories. Please try to answer each question while addressing every sub-category. Feel free to add additional sub-categories for each question, depending on the results of your desk research. When writing up the report please use precisely the structure outlined in **Section C**.

Section B – Suggested Timeline

1. Read the *Global Guidance on SCHOOL-RELATED GENDER-BASED VIOLENCE* to have a better understanding of the scope of this Desk Review
2. Having in mind the questions included in **Section C**, identify the main academic publications, datasets, media articles, reports, key persons (researchers, government authorities etc.), key organizations (local or international NGOs) who can help you best answer these questions. Be aware that you might want to obtain additional information which is not public from key persons and organizations, so allow for some time for them to get back to you.
3. Structure all the gathered information under the outline detailed in **Section C**
4. Send the Desk Review to ... and ... by ...

Section C – Desk Review Outline

Part I. An overview of the state of GBV in your country

1. **What is the situation regarding GBV in your country?**

- a. The scale of GBV (numbers and figures)
 - b. The most widespread types of GBV (ex: bullying, peer bullying, cyberbullying, extortion, sexual violence/abuse/harassment, corporal punishment, harassment, physical and emotional/psychological abuse)
 - c. A radiography of GBV in schools
 - d. GBV in schools in the public discourse (how is the topic present in the media; what do children, professors, institutions, politicians, communities think about this phenomena)
2. **What are the root causes of GBV in your country?**
- a. Gender discriminatory norms that shape the dominance of men and the subservience of women and the right to preserve that dominance through violence are found in some form in almost every culture.
 - b. Social norms that shape authority, traditionally male and adult, usually include the legitimacy to teach, discipline and control, and to use violence to maintain that authority. These norms support the authority of male and female teachers over children, often using some form of violence to maintain that authority and reinforce social and gender norms.
 - c. Wider structural and contextual factors including conflict, income inequality, deprivation or marginalization and weak systems. In addition, the borderless nature of social media enables violence – such as cyberbullying, online grooming and trolling – in spaces that are hard to police and regulate with existing state-bound tools.
3. **What are the risk factors in your country?**
- A variety of risk factors intersect at the individual, family, school, community and societal (including the institutional/state) level to increase the risk of GBV.
- a. Individual
 - b. Family
 - c. School
 - d. Community
 - e. Society
- For examples see Figure 4, p. 27 in Global Guidance on SCHOOL-RELATED GENDER-BASED VIOLENCE*
4. **What are the consequences of GBV in your country?**
- Exposure to and experience of SRGBV has far-reaching impacts on children and young people, in terms of mental and physical well-being, education and health status. Gender Based Violence can have long-term and far-reaching consequences for the future, with young people growing up to repeat the behavior that they have ‘learned’ and to regard it as acceptable.
- a. physical health and health risk behaviour outcomes
 - b. mental health outcomes
 - c. violence outcomes (committed against others)
 - d. educational outcomes

For examples see Figure 5, p. 28 in Global Guidance on SCHOOL-RELATED GENDER-BASED VIOLENCE

5. **What seem to be the top main challenges in terms of addressing GBV?**
 - a. Social and cultural norms (examples: social sanctions for reporting GBV; the resistance of some individuals – such as teachers or policy-makers – to talk to children about issues including gender, violence and sex; the fear of delivering sensitive material etc.)
 - b. Gender inequalities (examples: devalue and discriminate against women and girls and can shape a sense of entitlement among men and boys)
 - c. Capacity constraints in education systems (examples: lack of resources to support teachers with modules aimed against GBV in schools)
 - d. Weak coordination (example: limited multisectoral coordination and collaboration between ministries of education, police, health, social services, child protection and other key sectors that are fundamental to preventing and responding to GBV)
 - e. Lack of governance and accountability mechanisms (example: the lack of existence or enforcement for legislation against GBV)

Part II. An overview of preventive strategies against GBV in your country

1. What is the government doing against GBV?

- a. developing and implementing laws to protect children from violence, ensuring accountability and treating all children equally
- b. adopting a comprehensive, multisectoral national policy and action plan to prevent and respond to GBV

2. What examples of good practices exist at the school level to ensure safe and supportive environments?

- a. creating safe and welcoming spaces
- b. governing bodies and school
- c. development and implementation of codes of conduct

3. What prevention mechanisms against GBV through educational content exist in your country?

- a. curriculum approaches that prevent violence and promote gender equality
- b. training education staff to give them the tools to prevent and respond to GBV

4. What kind of responses in and around schools exist in case GBV occurs?

- a. Mechanisms for reporting incidents
- b. Mechanisms for assisting victims (counseling and support)
- c. Referral to law enforcement and healthcare services

5. What kind of collaborative exercises between key stakeholders exist to address GBV?

- a. coordination/collaboration between key ministries as well as at the district level
- b. partnerships with teachers' unions
- c. participation of girls and boys
- d. working with families and the wider communities
- e. engaging civil society organizations

6. What initiatives around prevention of GBV in schools are promoted or implemented by non-state actors, such as the civil society or private actors?

Bibliografie

1. UNHCR, *Gender-based Violence*, ([https://www.unhcr.org/gender-based-violence.html#:~:text=Gender%2DBased%20violence%20refers%20to,individual%20based%20on%20their%20gender.&text=Gender%2Dbased%20violence%20\(GBV\),physical%20violence%20in%20their%20lifetime.](https://www.unhcr.org/gender-based-violence.html#:~:text=Gender%2DBased%20violence%20refers%20to,individual%20based%20on%20their%20gender.&text=Gender%2Dbased%20violence%20(GBV),physical%20violence%20in%20their%20lifetime.)), accesat ultima dată la data de 15.10.2021;
2. Bonea, G.V, *Violența bazată pe gen: abordări teoretice esențiale (2020)*. București: Sigma Educational;
3. The University of Chicago Press Journals, *Brain Development and Physical Aggression How a Small Gender Difference Grows into a Violence Problem* (<https://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/711705>), accesat ultima dată la data de 15.10.2021;
4. Centers for Disease Control and Prevention, *Preventing School Violence*;
5. Terre des hommes România, *A new Tdh project combating violence against children in schools*, (<https://tdh.ro/en/new-tdh-project-combating-violence-against-children-schools>), accesat ultima dată la data de 17.10.2021;
6. Stan Nicolae Cristian, *VIOLENCE IN URBAN SCHOOLS IN ROMANIA EXPERIMENTAL RESULTS*, *International Journal of Asian Social Science*, 2014, 4(5): 670-675;
7. UNESCO, *Гендерное насилие внутри и вне стен школы не позволяет миллионам детей во всем мире реализовать свои способности к обучению*, La Strada-Ukraine cu sprijinul UNICEF, (http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/gendernoe_nasilie_vnutri_i_vne_s/), accesat ultima dată la data de 19.10.2021;
8. Salvați Copiii, *Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor*, 2016, (<https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/10/10551dfa-f0b2-4cb0-a103-08d811dc31a9.pdf>), accesat ultima dată la data de 10.10.2021;
9. CHEIANU-ANDREI D, SÎMBOTEANU D, ANDREI I, *Bullyingul în rândul adolescenților din Republica Moldova*, (2019) Chișinău: Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis”, la cererea UNICEF Moldova;
10. Childhub, *Ukraine's Teen Bullying Drama Shattered Taboos and Stirred a Nation*, (<https://childhub.org/en/child-protection-news/ukraine-ukraines-teen-bullying-drama-shattered-taboos-and-stirred-nation>), accesat ultima dată la data de 15.10.2021;
11. UNESCO, *Гендерное насилие внутри и вне стен школы не позволяет миллионам детей во всем мире реализовать свои способности к обучению*, La Strada-Ukraine cu sprijinul UNICEF, (http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/gendernoe_nasilie_vnutri_i_vne_s/), accesat ultima dată la data de 19.10.2021;

12. Salvați Copiii, *Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor*, 2016, (<https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/10/10551dfa-f0b2-4cb0-a103-08d811dc31a9.pdf>), accesat ultima dată la data de 10.10.2021
13. SIGURANȚA COPIILOR PE INTERNET, *Cercetare privind experiențele online ale copiilor din Republica Moldova și riscurile la care se expun*, (2021), (http://lastrada.md/pic/uploaded/Studiu_Siguranta_online-comportamente_si_riscuri-FINAL.pdf), accesat ultima dată la 12.10.2021;
14. Stan Nicolae Cristian, *VIOLENCE IN URBAN SCHOOLS IN ROMANIA EXPERIMENTAL RESULTS*, *International Journal of Asian Social Science*, 2014, 4(5): 670-675;
15. World Health Organisation, *Gender and Health*, (https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1), accesat ultima dată la 12.10.2021;
16. Save the Children, *Harmful Gender Norms and Roles Can Create a Lifelong Cycle of Gender Inequality*, (<https://www.savethechildren.org/us/charity-stories/how-gender-norms-impact-boys-and-girls#:~:text=What%20are%20gender%20norms%3F,universal%20and%20change%20over%20time.>), accesat ultima dată la 14.10.2021;
17. United Nations of Human Rights, *Gender stereotyping*, (<https://www.ohchr.org/en/issues/women/wrgs/pages/genderstereotypes.aspx#:~:text=Gender%20stereotyping%20refers%20to%20the,group%20of%20women%20or%20men.>), accesat ultima dată la 14.10.2021;
18. Garbarino, J., & deLara, E., *And words can hurt forever: How to protect adolescents from bullying, harassment, and emotional violence*, (2002), New York: Free Press;
19. World Bank Group, *Romania Gender Assessment*, (<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29963/126843-WP-PUBLIC-Romania-final-for-clearance-0525.pdf?sequence=1&isAllowed=y>), accesat ultima dată la 12.10.2021;
20. World Bank Group, *Romania Gender Assessment*, (<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29963/126843-WP-PUBLIC-Romania-final-for-clearance-0525.pdf?sequence=1&isAllowed=y>), accesat ultima dată la 12.10.2021
21. Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) și IMAS, și Centrul pentru Controlul și Prevenirea Maladiilor.. Chișinău, Moldova: Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, *Violența împotriva copiilor și tinerilor în Republica Moldova: constatările unui sondaj național*, (2019), (https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/08/OIM_MoldovaVACS2019_RO_interactive.pdf), accesat ultima dată la 21.10.2021;
22. Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) și IMAS, și Centrul pentru Controlul și Prevenirea Maladiilor.. Chișinău, Moldova: Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, *Violența împotriva copiilor și tinerilor în Republica Moldova: constatările unui sondaj național*, (2019), (https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/08/OIM_MoldovaVACS2019_RO_interactive.pdf), accesat ultima dată la 21.10.2021;

23. The International Bank for Reconstruction and Development / *The World Bank, Country Gender Assessment for UKRAINE*, Kyiv, (2016);
24. The International Bank for Reconstruction and Development / *The World Bank, Country Gender Assessment for UKRAINE*, Kyiv, (2016);
25. Child Mind Institute, *How to Talk to Kids About Sex and Consent*, (<https://childmind.org/article/how-talk-kids-sex-consent-boundaries/>), accesat ultima dată la 16.10.2021;
26. UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, Buzău, Alpha MDN, (2006);
27. Ticusan, M., *Gender difference and school aggressiveness*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014, (<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1877042814064738?token=B219AB7DF330AADD5B7175F53B52FADA97A7A3B80985F89722A4FEF4FE56615A89986A27E13D398ACA2B8D5C9A4E46D0&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210827120723>), accesat ultima dată la 16.10.2021;
28. BMC Public Health, Cornelia Rada, *Violence against women by male partners and against children within the family: prevalence, associated factors, and intergenerational transmission in Romania, a cross-sectional study*, (2014), (<https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/1471-2458-14-129.pdf>), accesat ultima dată la 18.10.2021;
29. BMC Public Health, Cornelia Rada, *Violence against women by male partners and against children within the family: prevalence, associated factors, and intergenerational transmission in Romania, a cross-sectional study*, (2014), (<https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/1471-2458-14-129.pdf>), accesat ultima dată la 18.10.2021;
30. Centrul Național de Prevenire a Abuzului Împotriva Copiilor (CNPAC) și AXA, *Opinii și Percepții despre Violența în Familie și Abuzul Împotriva Copiilor, Sondaj Sociologic sub egida Cercetării OMNIBUS*, Chișinău, Republica Moldova, (2015), (<http://cnpac.org.md/uploaded/Publicatii/PDF/publicatii/studiu.opinii%20si%20perceptiile%20privind%20violenta.pdf>), accesat ultima dată pe data de 01.11.2021;
31. Shields, A., & Cicchetti, D, *Parental maltreatment and emotion dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood*. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 349–363, (2001);
32. Wolfe, David A., et al., "*Child maltreatment, bullying, gender-based harassment, and adolescent dating violence: Making the connections.*", *Psychology of Women Quarterly* 33.1, (pag. 21-24), (2009);
33. UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, Buzău, Alpha MDN, (2006);
34. UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, Buzău, Alpha MDN, (2006);
35. HotNews.ro, *Consiliul Elevilor: Soluția în fața problemei bullyingului nu este de a îngropa școlile în noi comitete, comiții și grupuri de lucru*, (2021), (<https://www.hotnews.ro/stiri-educatie-24861434-consiliul-elevilor-solutia-fata->

- [problemei-bullyingului-nu-este-ingropa-scolile-noi-comitete-comitii-grupuri-lucru.htm](#)), accesat ultima dată la 5.11.2021;
36. Hotărârea Nr. 270, din 08.04.2014, Guvernul Republicii Moldova, (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18619&lang=ro), accesat ultima dată la data de 15.11.2021;
37. MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA, Curriculum Național, *PLANUL-CADRU pentru învățământul primar, gimnazial și liceal*, Chișinău, (2020), (https://mecc.gov.md/sites/default/files/plan-cadru_2020-21.pdf), accesat ultima dată la 11.11.2021;
38. Ministerul Educației și al Științei din Ucraina, Education, (<https://mon.gov.ua/eng/tag/doshkilna-osvita>), accesat ultima dată la data de 19.11.2021;
39. Anexă la Ordinul cu privire la aprobarea Fișei de sesizare a cazului suspect de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului, (2014);
40. UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, Buzău, Alpha MDN, (2006);
41. UNICEF, *Violența în școală* / Institutul de Științe ale Educației, Buzău, Alpha MDN, (2006);
42. Salvați Copiii, *Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor*, 2016, (<https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/10/10551dfa-f0b2-4cb0-a103-08d811dc31a9.pdf>), accesat ultima dată la data de 10.10.2021
43. Salvați Copiii, *Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor*, 2016, (<https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/10/10551dfa-f0b2-4cb0-a103-08d811dc31a9.pdf>), accesat ultima dată la data de 10.10.2021